

300

1182 મ

શ્રી. જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ મુવર્ણ મહોત્સવ સમારક
સંવત ૨૦૦૮

શ્રી સંઘપ્રગતિ મહામંત્ર

[આવૃત્તિ બીજી]

રચયિતા

શાસ્ત્રવિશારદ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરીશ્વરજી

પ્રકાશક

શ્રી. અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ મુંબઈ.
મંત્રી :: મણિલાલ મોહનલાલ પાટરાકર.

અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારકે મંડળનાં પુસ્તકો મળવાનાં મુખ્ય સ્થળો

શ્રી. અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારકે મંડળ.
રા. મંગળદાસ લલ્લુભાઈ ઘડિયાળી.
કે૦ નં. ૩૪૭, કાલળાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨.

શ્રી. બુદ્ધિસાગરસૂરિ જૈન જ્ઞાનમંદિર.
(વજાપુર [ઉત્તર ગુજરાત])

રા. રતિલાલ મોહનલાલ હિમચંદ
પાદરા [ઉત્તર ગુજરાત]

શ્રી. મેઘરાજ જૈન પુસ્તક ભંડાર
કીકાસ્કીટ, ગોડીબની ચાલ, મુંબઈ ૨.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી જૈન ગ્રંથમાળા ગ્રંથાંક ૪૦

શ્રી સંઘપ્રગતિ મહામંત્ર

રચયિતા
શાસ્ત્રવિશારદ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરીશ્વરજી.

:: આવૃત્તિ બીજી ::

વિક્રમ સંવત ૨૦૦૮ }
૨૭ મી ગુરુચરિત્ર
મુંબાઇ

{ સને ૧૯૫૨

:: પ્રકટકર્તા ::

શ્રી. અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ - મુંબઇ.

કિંમત : ૧-૦-૦

“પ્રભુશ્રી મહાવીરનું શાસન જયવંતુ વર્તો”

દાન, શીલ, તપ અને ભાવના એ ધર્મના ચાર પાયા છે.

આ ચારે શ્રી સંઘના પાયાને મજબુત કરનાર
અદ્ભુત સૃષ્ટિ છે-એ સૌ પર પ્રકાશ પાડનાર

મહામત્ર

તે

આ ‘શ્રી સંઘપ્રગતિ’ ગ્રંથ છે

શ્રી સંઘને ધાર્મિક, સામાજિક, આર્થિક, સાંસ્કૃતિક
દૃષ્ટિએ સમૃદ્ધ બનાવના આ ગ્રંથ અવશ્ય વાંચો

આભાર

આ ગ્રંથની ૭૫૦ નકલ ગુણકૃત ભાખરીયા પ્રધર્સવાલા શેઠ મણિલાલ નગીનદાસ ભાખરીયાએ શ્રી જૈન પ્રવેશ કેનદર-સના સૂવર્ણ મહોત્સવ પ્રસંગે પધારેલ ડેવ્રીગેટોને ભેટ આપવા ખરીદીને મંડળને પુસ્તક પ્રકાશનના કાર્યમાં ઉત્સાહ આપ્યો છે. જેની મંડળ સહર્ષ નોંધ લે છે.

પ્રકાશક:

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ
વતી

મંત્રી: મણિલાલ મોહનલાલ પાઠરાકર
૬. ૩૪૭, કાલ્યાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨.

મુદ્રક:

બહુવર્ણ પીતામ્બર ઠક્કર
ઉપા પ્રિન્ટરી લી; દેવકરજી મેનશન,
પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨.

ગુરુશ્રી ઝી

પ્રથમાવૃત્તિમાં શું કહ્યું છે, લક્ષ આપો !

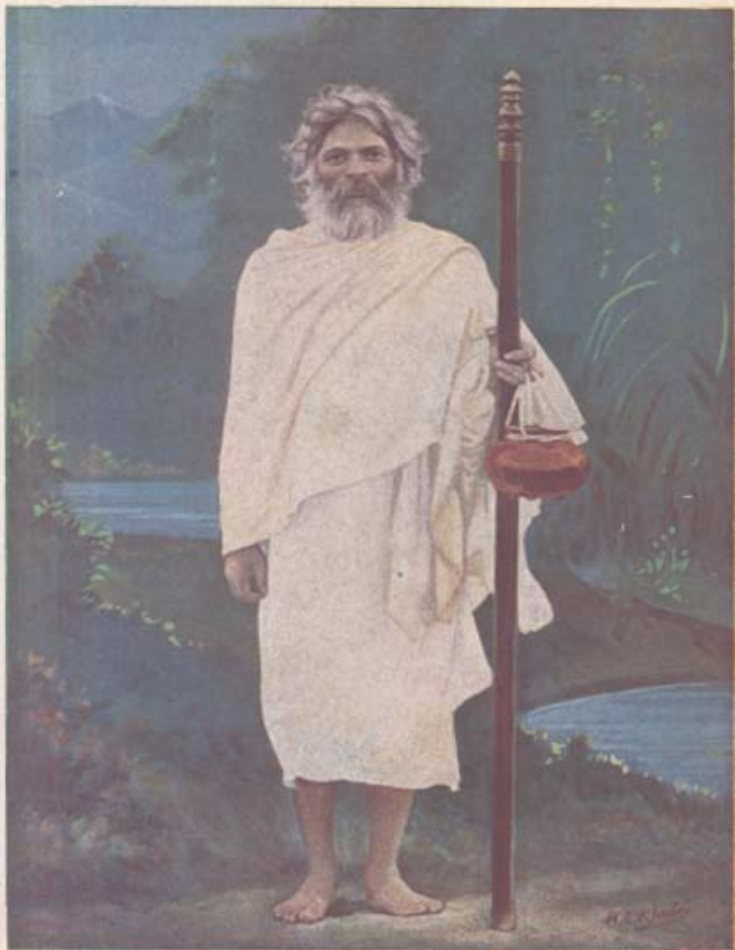

“સ્વેતાંબરો અને દિગંબરોનાં હારો જૈન મંદિરો મોબ્દ છે. હાલ (સં. ૧૯૭૩ માં) સ્વેતાંબરો અને દિગંબરોની સંખ્યા તેર લાખ અને ત્રેવીસ હારની છે. એક વખત આખા હિન્દુસ્તાનમાં જે ધર્મની સર્વત્ર ધ્વજ ફરકતી હતી અને જે ધર્મમાં એક વખત ૪૦ ચાળીશ કરોડ મનુષ્યો હતાં તેમાં હાલ તેર લાખ મનુષ્યો છે. અને તે પણ સંધીને જૈનોત્તતિનાં કાર્યો કરતા નથી તે કેટલી યધી ખેદની વાત છે? સામાન્ય નિરુપયોગી મતભેદોને વિચરીને જૈન કોમના ત્રણે શીરકાએ જૈનોત્તતિનાં કાર્યો કરવાં જોઈએ. તે માટે ‘સંઘ પ્રગતિ’ નામનો નિબંધ આ પુસ્તકમાં યોજવામાં આવ્યો છે. મહાસંઘ પ્રગતિ સંબંધી જે જે ઉદ્દગારો પ્રસંગોપાત નીકળ્યા હતા તે નોંધી-લખી રાખેલા હતા તેમાંથી અત્રે ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે. સારગ્રાહ્ય દૃષ્ટિથી વાંચકો સાર ગ્રહણ કરી મુખ્ય મતલબને સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરશે.”

સંવત ૧૯૭૩
જેશ્વખવદી ૫

—શ્રી બુદ્ધિસાગર સૂરિશ્વરજી
શ્રી સંઘપ્રગતિ ગ્રંથ પ્રથમાવૃત્તિની
પ્રસ્તાવનામાંથી.

મનુષ્ય કર્તવ્યબોધના સાધક તથા ઉપદેષ્ટા

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી.

સાદર સમર્પણ

શ્રી. જૈન શ્રવેતાંબર સંઘમાં કેળવણી સદાચાર ભક્તિ
અને કર્તવ્યના પ્રકાશ પાથરવા સતત પ્રયત્નો આદરનાર

પૂ. આચાર્યદેવ

શ્રી. વિજયવલ્લભ સૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી. જૈન શ્રવેતાંબર સંઘના વર્તમાન ધડવૈયા
જેમની દષ્ટિ પચાસ વર્ષ આગળ પહોંચી અને
કોન્ફરન્સની પ્રતિષ્ઠા કરી તે કોન્ફરન્સના જનક સમા
શ્રીમાન્ ગુલાબચંદજી ઠઠ્ઠા એમ. એ;

શ્રી. સંઘોત્થાન ખાતર અનેક-
વિધ પ્રયત્નો પાછળ સતત જાગૃતશીલ
શ્રીમાન્ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલ જે. પી.

તથા હવે શ્રી. સકળસંઘની ઉન્નતિ અર્થે જેમણે
સદા જાગૃત અને પ્રયત્નશીલ રહેવાનું બીડું
ઝડપ્યું છે એવા જ્ઞાનપ્રિય-વિદ્વાન સજાગ
શ્રીમાન્ અમૃતલાલ કાલીદાસ દોશી બી. એ.

આ સૌ ને

કોન્ફરન્સના સુવર્ણમહોત્સવ પ્રસંગે

સાદર સમર્પણ

શ્રી સંઘ પ્રગતિ.

નિવેદન !

આ ગ્રંથની બીજી આવૃત્તિ વાંચકો સન્મુખ રજુ કરતાં આનંદ થાય છે. પ્રથમાવૃત્તિ સં. ૧૯૭૩ માં શ્રી. અ. જ્ઞા. પ્ર. મંડળ તરફથી “શ્રી. બુદ્ધિસાગરજી જૈન ગ્રંથમાળાના ૩૯-૪૦-૪૧ માં મણકા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલ ‘શ્રી. ગરુડમત પ્રબંધ અને સંઘ પ્રગતિ’ લેખી પ્રસિદ્ધ કરેલ. આ ગ્રંથ લાંબા વખતથી મળતો ન હોવાથી અને વર્તમાન સમય અને જૈન સંઘ-સમાજની સ્થિતિ પણ વિચારણીય થઈ પડી છે, જૈન સંઘમાં અનેક વિવાદાસ્પદ બાબતો ઉભી થઈ છે, સમય અતિ કડીન આવ્યો છે, ધાર્મિક આર્થિક સામાજિક જીવન સમસ્યાઓ ગંભીર વિચારણા માંગી લે છે; તેવા સમયે પૂ. આચાર્ય દેવો, મુનિવરો, કેટલું બધું ધર્મોન્નતિ કાર્ય કરી શકે? તેઓ આપણા ભક્તિ સન્માનના કેટલા બધા અધિકારી છે? જો તેઓ અને ગૃહસ્થ જૈનો સાથે એક મત થઈ સૌ સાથે ધર્મ-સંઘ-સમાજોન્નતિનાં કાર્યો ઉપાડે તો કેટલાં સત્કાર્યો થઈ શકે? ઉપરાંત ગૃહસ્થ જૈનોનું જૈન ધર્મ-સમાજોત્થાન-માટે શું કરવું છે? સાચા જૈનો અને મુનિવરો એક સાથે આ કાર્ય ઉપાડે તો જૈન શાસન કેવું બને? આ વસ્તુ ગુરુદેવે એવી રાચક શૈલીમાં તત્વભરી વિચારસરણીથી રજુ કરી છે; કે તે વાંચી વિચારી અમલમાં મુકવાથી આપણે જેવા સંઘ જેવા ઇન્તેજાર છીએ તેવા પુનઃ પ્રકટે, અને અમને લાગે છે કે-સરળ હૃદયે સતત પ્રયાસો કરીએ તો-સમય પાડી ગયો છે.

આજ પ્રસંગે જૈન ધર્મ-સમાજ અને શ્રી સંઘની ઉન્નતિ અર્થે અવિરત કાર્ય કરતી, સારી આશા આપતી એક માત્ર

છે.

સંસ્થા તે શ્રી. જૈન શ્વેતાંબર કોન્કરન્સના સુવર્ણ મહોત્સવ ઉજવાઈ રહ્યો છે તે પ્રસંગે આ ગ્રંથ એ સુવર્ણ ઉત્સવના સ્મારક તરીકે જ પ્રકટ કરવાનું મંડળે ઉચિત માન્યું છે. અને તે રીતે જ આ ગ્રંથ આ પ્રસંગે આપના કરકમળમાં આવે છે. તે કોન્કરન્સના કાર્યમાં પ્રેરણાદાઈ અને માર્ગદર્શક નીવડે એવી આશા રાખીએ છીએ.

દુનિયાં પચાસ વર્ષ પાછળ છે પણ દીર્ઘદૃષ્ટિઓ, તત્ત્વચિન્તકો અને જ્ઞાનીઓ પોતાના જ્ઞાનના દુર્ગાંન વડે ઘણાં વર્ષ આગળ જોઈ શકે છે, અને શ્રી. બુદ્ધિસાગરજી મહારાજનું ભ.સં. ભા. ૮ માં માનું ભજન ‘એક દિન એવો આવશે’ જે કર્મયોગ ગ્રંથમાં પ્રારંભમાં પ્રકટ થયું છે તે વાંચવાથી સમજાશે. એજ પુરૂષે ૫૦ વર્ષ આગળ દૃષ્ટિ પહોંચાડી આ ગ્રંથ લખ્યો છે. શ્રી જૈન શ્વે. કોન્કરન્સના સંચાલકો જે અવિરત પરશ્રમ કરી ભારતવર્ષના જૈન સમાજનું ઉત્થાન સાધી જૈન સંઘને પુનઃ ધર્મ અર્થ અને જ્ઞાનથી સમૃદ્ધ કરવા માંગે છે તે સત કાર્યમાં આ ગ્રંથ પ્રેરક-સહાયક થઈ પડશે તો હમારા મંડળને આનંદ અને સંતોષ થશે.

લેટ આપવા, પ્રભાવના માટે અગર સદ્ઉપયોગ માટે પ્રચાર કરવા આ ગ્રંથની ૧૦૦ અગર વધુ નકલો અમીરદનારને ૨૦ ટકા ઓછે આ ગ્રંથ આપવામાં આવશે.

મંડળે છેલ્લાં બે વર્ષમાં ‘શ્રી યોગનિષ્ઠ આચાર્ય’ ‘શ્રી યોગદીપક’ ‘શ્રી ભજન સંગ્રહ ભા. ૧-૨ તથા અધ્યાત્મ ભજન સંગ્રહ’ તથા શ્રી ‘કર્મયોગ’ જેવા મોટા અને જ્ઞાન સમૃદ્ધ ગ્રંથો પ્રકટ કર્યા છે. હમણાં શ્રી ‘આનંદધન પદ

૬

સંઘ લાભાર્થ' નામે વિરાટ ગ્રંથની ત્રીજી આવૃત્તિ 'શ્રી સંઘ પ્રગતિ મહામંત્ર', 'શ્રી. અધ્યાત્મ શાંતિ', શ્રી સાંવત્સરીક સમાપ્ત્ય વિ. ગ્રંથો પ્રેસમાં છપાય છે અને પછી શ્રીમદ્વેદો અદ્વિતીય પદ્ય અપ્રકટ મહાગ્રંથ શ્રી. 'અધ્યાત્મ મહાવીર' અનુકુળતાએ પ્રકટ કરવાની મંડળ ઈચ્છા રાખે છે.

આવા સદ્ગુણભર્યા સમાજોપયોગી આત્મકલ્યાણકર ગ્રંથો વાંચવા અને આત્મકલ્યાણ સાધવા સૌને આ ગ્રંથો પ્રેરણા આપો એ અભ્યર્થના—

સંવત ૨૦૦૮
શુક્રબંધની

મણિલાલ મોહનલાલ પાદરાકર
મંગળદાસ લલ્લુભાઈ ઘડીયાળી
ચંદુલાલ નગીનદાસ ભાખરીયા
મંત્રીઓ.

મંડળના સભ્ય થવાના પ્રકાર.

રૂ. ૨૫૦ અને ૫૦૦, આપનાર લાઈફ મેમ્બરને મંડળ તરફથી પ્રકટ થતા દરેક ગ્રંથની એક એક નકલ લેટ અપાય છે અને રૂ. ૧૦૦૦ અને રૂ. ૨૦૦૦ અથવા તેથી વધુ રકમ આપનાર પેદ્રોને બે બે નકલો લેટ અપાય છે.

મંડળ વધુ સભ્યો મેળવવા આતુર છે. વાંચક વિચારક અને તત્ત્વચિન્તક જ્ઞાન પિપાસુ બંધુઓ આ રીતે મંડળના લાઈફ મેમ્બર અગર પેદ્રન બને તથા ગ્રંથોની પ્રલાવના કરી વધુ વાંચન થાય તેમ કરે. અને બીજાઓને તેમ કરવા પ્રેરે એમ વિનંતી કરીએ છીએ.

નાણાં ભરવાનું સ્થળ :—

શેઠ મુલચંદ વાડીલાલ દોલતરામ
સુતર બજાર, ત્રાંબાકાંટા, મુંબઈ નં. ૩.

સંઘપ્રગતિ-મહામંત્ર.

પ્રકરણ ૧

વર્તમાનકાળના જૈનાચાર્યો વર્તમાનકાળની જૈન કોમને ઉદય સારી રીતે કરી શકે. પૂર્વાચાર્યોના સર્વ વિચારો માનનીય છે, પરંતુ વર્તમાનકાળમાં જે જે ઉન્નતિના વિચારોમાં સુધારાઓ કરવાની જરૂર છે તે સુધારાઓને વર્તમાનકાળના ગીતાર્થ સાધુઓ કરી શકે. ભૂતકાળના આચાર્ય ઉપાધ્યાયોના ગુણો ગાવામાં આવે અને વર્તમાનકાલીન આચાર્યોની આજ્ઞા ન માનવામાં આવે તો વર્તમાનકાળમાં જૈન કોમનો ઉદય થઈ શકે નહિ અને જૈન કોમની અધોગતિ થાય. હિન્દુસ્તાનના શહેનશાહની વર્તમાનકાળમાં આજ્ઞા માનવામાં ન આવે અને ભૂતકાળમાં થઈ ગયેલા શહેનશાહેને ઉત્તમ માની બેસી રહેવામાં આવે તો છેવટે પરિણામ એ આવે કે રાજ્યવ્યવસ્થા-સત્તાનો નાશ થઈ જાય. ભૂતકાળના જૈનાચાર્યોના ઉપદેશને માન્ય કરવો જોઈએ; પરંતુ વર્તમાન જૈનાચાર્યોની આજ્ઞાઓ પાળવામાં આવે તો જૈન કોમની પ્રગતિ થાય. વર્તમાનકાળે ગીતાર્થ જૈનાચાર્યો જૈનશાસનની ઉન્નતિ માટે જે જે આજ્ઞાઓ કરમાવે તે શ્રી મહાવીરની અને પૂર્વાચાર્યોની આજ્ઞાઓ જ છે; એ પ્રમાણે માન્ય કરીને આજ્ઞાઓને અમલમાં મૂકી શ્રી જૈન કોમની પ્રગતિ કરવી જોઈએ. શ્રીમહાવીરપ્રભુના શાસનની ઉન્નતિ કરવી અને જૈન કોમની વૃદ્ધિ કરવી એવી જૈનાચાર્યોની જે જે આજ્ઞાઓ બહાર પડે તેને જૈનકોમે અમલમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પ્રગતિના કાયદાઓ જેમ પ્રત્યેક દેશમાં દેશકાલાનુસાર ફેરફારને પામે છે, પ્રભુના કાયદાઓને બદલી તેને ઠેકાણે નવા કાયદાઓ રચવા

(૨)

પડે છે, તદ્વત્ જૈન કોમની ઉન્નતિના પૂર્વે જે જે કાયદાઓ રચવામાં આવ્યા હોય તેને ઠેકાણે વર્તમાનકાળને અનુસરી જૈન કોમની ઉન્નતિના ઉપાયો રૂપ કાયદાઓને જૈનાચાર્યો રચી શકે છે તેને શ્રીવીરપ્રભુની આજ્ઞાજ્ઞ માની વર્તમાનકાલીન જૈનાચાર્યોના પ્રગતિના ઉપાયોને આચારમાં મૂકવા : કોમે કટિબદ્ધ થવું જોઈએ. શ્રીવીરપ્રભુ હવે તેમના શાસનની પ્રગતિ માટે સિદ્ધસ્થાનમાંથી પાછા આવવાના નથી. તેમની આજ્ઞાઓને અમલમાં મૂકનાર અને જૈનોની પ્રગતિ કરનાર વર્તમાનકાલીન જૈનાચાર્યો છે. વર્તમાન જૈનાચાર્યો સંબંધી એટલે વિચાર કરવો જોઈએ કે તેઓ વર્તમાનકાળને અનુસરી જૈન કોમની વાસ્તવિક પ્રગતિ થાય એવા કાયદાઓ-ઉપાયો ફરમાવનારા જોઈએ. જૈનકોમને પછાત પાડે એવા કાયદાઓ ન હોવા જોઈએ. વર્તમાનકાળના આચાર્ય તે શ્રીવીરપ્રભુની પાટે છે માટે તેમની આજ્ઞાને વીરપ્રભુની આજ્ઞાવત્ માન આપીને અમલમાં મુકવી જોઈએ. વર્તમાનકાળના આચાર્યોએ પૂર્વાચાર્યોના વિચારોની રક્ષા કરીને વર્તમાનકાળમાં સ્થાપકશૈલીએ પ્રાયઃ પ્રગતિ કરવી જોઈએ.

ધર્મવ્યવહારનયને, પ્રગતિની દૃષ્ટિએ વર્તમાનકાળને અનુસરી, માન આપીને વર્તમાનકાલીન ગીતાર્થ જૈનાચાર્યોની આજ્ઞા પ્રમાણે જૈનોએ વર્તવું જોઈએ. જૈન કોમની વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિકોન્નતિનો વિચાર કરવાનો હોય ત્યારે વ્યવહારનયને માન આપી ઉન્નતિના ઉપાયોને આદરવા અને વર્તમાનકાલીન જૈનાચાર્યોને અનુસરી વર્તવું એજ જૈન કોમની ઉન્નતિનું પ્રથમ લક્ષણ છે. ધમની સત્તાના પ્રવર્તક જૈનાચાર્યો છે અને તેથી

(૩)

જૈનધર્મ પ્રગતિકારક વિચારક સુધારક જૈનાચાર્યોને બહુ માન આપતાં અને તેમની આજ્ઞાનો અમલ કરતાં સમગ્ર જૈન કોમના શ્રેયમા ભાગ આપી શકાય છે એમ પ્રત્યેક જૈને સમજવું જોઈએ. ગરબ એ સંઘનો પેટાભાગ છે. અને તેથી વીરપરંપરા સંરક્ષક ગરબાધિપતિ જૈનાચાર્યો કે જેઓના હૃદયમાં ધર્મની પ્રગતિ કરવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા છે તેઓને માન આપીને તેઓને અનુસરવાથી જૈન કોમની ઉન્નતિ કરી શકાય છે. બંધારણ-નિયમોની સુવ્યવસ્થા જે કોમમાં-જ્ઞાતિમાં-સમાજમાં હોય છે તે કોમનો તે જ્ઞાતિનો અને તે સમાજનો ઉદય થાય છે. જૈન ધર્મનું બંધારણ સુવ્યવસ્થિત સંરક્ષવા વર્તમાનકાલીન જૈનાચાર્યોની આજ્ઞા ઉઠાવવી જોઈએ. ગમે તે જૈનાચાર્યની આજ્ઞા વિના સ્વચ્છંદપણે સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ વર્તે તો ધર્મની સત્તાના બંધારણો શિથિલ થઈ જાય અને તેનું પરિણામ એ આવે કે ધર્મની સત્તાવ્યવસ્થાનો નાશ થાય. પ્રજાસત્તાક રાજ્યોમાં પણ કાયદાઓ ઘડવા પડે છે અને તેનો એક પ્રેસીડેન્ટ કરવો પડે છે. આ ઉપરથી શિખામણ એ લેવાની છે કે વ્યાવહારિક અને રાજકીય બાબતોમાં પણ જ્યારે પ્રજાસત્તાક અને રાજાસત્તાક રાજ્યો વગેરેમાં પ્રેસીડેન્ટ અને રાજાને નીમવો પડે છે અને તેના કાયદાને માન આપવું પડે છે, તો ધાર્મિક સંઘવ્યવસ્થાની સુરક્ષા માટે જૈનાચાર્ય કે જે શ્રીવીરપ્રભુના શાસનના સંરક્ષક છે તેઓના તાબે જો જૈનકોમ ન રહે અને તેઓના જૈન કોમ પ્રગતિકારક વિચારોના હુકમને ન માને તો ખરેખર તેઓને ધર્મસત્તા-વ્યવસ્થા બંધારણનો નાશ થાય તેનું પાપ લોગવવું પડે અને તેઓ શ્રીવીરપ્રભુના શાસનની આશાતના તથા નાશ કરનારાઓ ગણી શકાય. શ્રીવીરપ્રભુના શાસન સંરક્ષક

(૪)

જૈનાચાર્યોની જે આશાતના કરે છે, તે શ્રીવીરપ્રભુની આશાતન કરે છે, એમ ધર્મસંરક્ષક દૃષ્ટિથી લીધે વિચાર કરતાં ગુરુગમથી સ્મરણ થા વિના નહીં રહે. જે જૈનાચાર્યો દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવને અનુસરી વર્તમાન કાળમાં કંચન કામિનીથી દૂર રહી વીતરાગના શાસનનો ઉપદેશ આપે છે-ગામોગામ વિહાર કરે છે તેઓની આજ્ઞાનો લોપ થાય એવું વિચારતાં અને બોલતાં જૈનશાસનની ગંભીર આશાતના કરવાનું પાપ લાગે છે. જૈનાચાર્યોથી અધર્મચરિત જૈનધર્મ વર્તી રહ્યો છે. રાજાઓને પ્રતિબોધ આપીને તથા જૈનેતર વિદ્વાનોની સાથે ધર્મવાદથી આથ લીડીને અને જૈન મન્દિર-જ્ઞાન ભંડારોનું રક્ષણ કરનારા જૈનાચાર્યો છે. હાલ પણ જનાચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે જૈનો વર્તે તો ખરેખર તેઓની વસતિમાં વધારો થાય અને જૈન કોમ પોતાના ધર્મનો પ્રચાર કરવામાં આગળ વધી શકે. ગૃહસ્થ જૈનો તો ગમે તેવા ધનપતિ હોય તો પણ તે જૈનાચાર્યોના સેવકો છે, અને જૈનાચાર્યો તેઓના સ્વામી છે, એવો નિયમ જાણીને ગૃહસ્થ જૈનોએ જૈનાચાર્યોની શ્રદ્ધા-ભક્તિથી ધર્મની આજ્ઞા તેઓ જે બતાવે તે અમલમાં મૂકવી જોઈએ. ધ્રોસ્ત-સુસલમાન વગેરે પ્રચલિત ધર્મોમાં એક મહાન ધર્માચાર્ય છે અને તેની આજ્ઞામાં ધર્મની બાબતમાં તે તે ધર્મના સેવકો પ્રવર્તે છે, અને તેથી તેઓ પોતાના ધર્મની ઉન્નતિ કરવા સમર્થ થાય છે. જૈન કોમે ઉપકારણ દૃષ્ટિથી તથા જૈનશાસન સંરક્ષાવર્ધક દૃષ્ટિથી જૈનાચાર્યોની આજ્ઞા ઉઠાવીને ધર્મની પ્રચારપ્રગતિ કરવા તન મન ધનનો ભોગ આપવા તૈયાર થવું જોઈએ. વર્તમાન કાળમાં વર્તમાનકાલીન જૈનાચાર્યો જે જે આગમોથી અવિરોધપણે પ્રગતિની આજ્ઞાઓ ફરમાવે તે પ્રમાણે જૈન કોમ વર્તે તોજ જૈનકોમની અને જૈન ધર્મની જાડોજલાલી વધારી શકાય.

સ્વ સ્વ ગરહના આચાર્યની આજ્ઞામાં સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ જે વર્તે છે તે આચાર્યથી શાસનોન્નતિ કરી શકાય છે, પરંપરા બ્યવહારે આચાર્યની આજ્ઞાને અને ધર્મસમાજ બંધારણ કાયદાઓને માન આપીને વર્તમાનકાલીન સાધુઓ જે વર્તે તે તેઓ આત્મલોગ પડે સ્વોન્નતિ તેમજ વિસ્વોન્નતિ અને સંઘોન્નતિમાં ભાગ આપનારા બની શકે; જૈનાચાર્યોએ જૈનોના મન આકર્ષવા માટે આત્મલોગ આપીને જૈન ધર્મોન્નતિનાં કાર્યો કરવા જોઈએ અને વર્તમાનકાળમાં જેમ અને તેમ પરસ્પર સંપીને જૈનધર્મોન્નતિના કાર્યો હસ્તમાં ધરવા જોઈએ. જૈનોની ધર્મસત્તાના ઉપરી આચાર્યો છે. જૈન સાધુઓએ શ્રી મહાવીર પ્રભુના ધર્મને ફેલાવો કરવા માટે ગરહના બંધારણમાં સુધારો વધારો કરી જૈનાચાર્યની આજ્ઞાનુસાર જૈનધર્મની પ્રગતિના કાર્યોને આચારમાં મૂકવા જોઈએ. સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ જે સ્વચ્છંદતાને ધારણ કરી વર્તમાન જૈનાચાર્યની આજ્ઞાને નહીં માને તે ભવિષ્યમાં જૈનોની અવનતિ થશે તેના ભાગીદારો તેઓ બનશે. વર્તમાનકાળમાં જે જે કાર્યો કરવામાં આવે છે, તેની ભવિષ્યના મનુષ્યો પર અસર થાય છે. શ્રી સત્યવિજયજી પન્થાસને પણ થીવિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરવો પડ્યો હતો. કોઈપણ સંઘાસનો ઉપરી વા પ્રેસીડેન્ટ વા આચાર્ય હોવો જોઈએ. સંઘાસ-ગરહના સાધુઓ અને સાધ્વીઓ જ્યારે પોતાનો ઉપરી એક આચાર્ય નીમી તેમની આજ્ઞામાં વર્તે છે ત્યારે તેઓનું વિનિતપણું ક્ષિદ્ર થાય છે. અને તેથી તેઓની છાપ ગૃહસ્થ જૈનોપર પડે છે અને તેથી તેઓ ધર્મના માર્ગે જગતમાં જીવતા રહે છે. ગરહમાં રહેતા અને ગરહના ઉપરી આચાર્યની આજ્ઞામાં

(૬)

રહેતાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો નાશ થતો નથી તેમજ ઉલટું તેથી અધ્યાત્મજ્ઞાનના પુસ્તકો વગેરેની રક્ષા થાય છે માટે અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ ગીતાર્થ જૈનાચાર્યોની આજ્ઞામાં વર્તીને અને તેઓને ધર્મની પ્રગતિમાં આગેવાન કરીને ધર્મની ઉન્નતિ કરવી જોઈએ, ગચ્છાચાર પયજ્ઞાની ટીકામાં સાધુઓ અને સાધ્વીઓના આચારો અને ગુણો બતાવ્યા છે તથા બૃહત્કલ્પની ટીકા વગેરેમાં સાધુઓ અને સાધ્વીઓનું અપવાદ-ચારિત્ર દર્શાવ્યું છે તે આચાર્યની નિશ્રાએ રહેતાં ઘટી શકે અને તેથી જૈન શાસનની ગંભીરતા જળવાઈ રહે; અન્યથા સ્વચ્છંદે વર્તતાં જૈન સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પરથી શ્રદ્ધા ઉઠે એવા પ્રસંગો બને અને તેથી જૈન શાસનની અવનતિ થાય, અતએવ સંઘાડા-ગચ્છના ઉપરી ઉદાર હૃદયવાળા ગંભીર ગીતાર્થ આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તીને એજ જૈન ધર્મોન્નતિ અને આત્મોન્નતિ માટે જૈનોનું ખાસ કર્તવ્ય છે.

જૈન કૌમરૂપ શરીરમાં જૈનાચાર્યો એ શીર્ષસમ છે. સર્વ અંગમાં શીર્ષની મહત્તા છે. ઉપાધ્યાયો મુખના સમાન છે, પ્રવર્તકો હૃદયના સમાન છે અને સાધુઓ હસ્ત સમાન છે. શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ ઉદર તથા પગ સમાન છે. સાધ્વીઓને સાધુપદમાં સમાવેશ થાય છે. જૈન કૌમરૂપ આખા શરીરના અંગોએ અને ઉપાંગોએ સર્વનું અને તેના જીવનના સાધનો વગેરે સર્વની રક્ષણ કરવાની જરૂર છે. આ પ્રમાણે જ્યારે જૈન કૌમરૂપ આખા શરીરના સર્વાંગોપાંગોની રક્ષણતાની આવશ્યકતા સ્વીકારવામાં આવે છે, ત્યારે શીર્ષસમ જૈનાચાર્યોની આવશ્યકતા સ્વીકારવામાં આવે તો એમાં તો કંઈ આશ્ચર્ય છે જ નહીં. જૈન ધર્મરૂપ શરીર વા જૈન કૌમરૂપ શરીરના પ્રાણ સમાન

(૭)

તો જૈન તત્ત્વો છે અને શ્વાસોચ્છ્વાસ સમાન જૈન શાસ્ત્રો છે. સમઘાતુના સમાન સાત ક્ષેત્રોનું પોષણ તથા સુવ્યવસ્થા છે. જૈન ધર્મ વા જૈન કૌમરૂપ શરીરનું રક્ષણ કરવાના તથા તેના પોષવાના વિચારે ખરેખર શીર્ષથી થઈ શકે છે. મગજના વિચાર પ્રમાણે જો જૈન કૌમરૂપ શરીરના સર્વાંગોપાંગો પ્રવૃત્તિ ન કરે તો તેઓને નાશ થાય અને તેઓની સાથે મગજનો પણ નાશ થાય એમ અનુભવપૂર્વક કથવામાં આવે છે. જૈન કૌમરૂપ શરીરના મગજરૂપ જૈનાચાર્યોની આજ્ઞારૂપ વિચાર પ્રમાણે પ્રત્યેક શરીરાંગ પ્રવૃત્તિ ન કરે અને સ્વચ્છંદ પ્રમાણે વર્તે તો ક્ષણમાત્રમાં જૈન કૌમરૂપ શરીરના અંગોપાંગોની અવ્યવસ્થા થઈ જાય અને શરીરમાં રહેલા પૂજ્ય ચેતનરૂપ મહાવીરપ્રભુના શાસનનો ઉચ્છેદ થઈ જવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય; એમ ખાસ અનુભવદૃષ્ટિથી વિચાર કરવાની જરૂર છે. ગમે તે રીતે દેશકાલાનુસાર જૈન ધર્મ વા જૈન કૌમરૂપ શરીરના શીર્ષ સમાન જૈનાચાર્યોની ઉપયોગિતા સ્વીકારીને તેઓને શીર્ષસમાન માની તેઓના સદ્વિચારો પ્રમાણે અંગોએ અને પ્રત્યંગોએ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. એમ અંગોએ અને ઉપાંગોએ પ્રવૃત્તિ કરવાથી પરિણામે કૃણ એ આવશે કે સર્વ અંગો અને ઉપાંગોની સુવ્યવસ્થાપૂર્વક તેઓનો જીવનવ્યવહાર પ્રવર્તશે, અને તેથી જૈન કૌમરૂપ શરીરમાં રહેલા શરીરરૂપભૂત જૈન શાસનની પુષ્ટિ થશે અને તેથી પરસ્પર ધર્મવ્યવહારની પુષ્ટિથી જૈન જગતની પ્રગતિ પ્રતિદિન થયા કરશે. પરસ્પરોપગ્રહો જીવાનામ એ સૂત્રને જૈન કૌમરૂપ અંગોએ અને ઉપાંગોએ સ્મરવું જોઈએ; વિશ્વમાં પ્રજાસત્તાક રાજ્યોમાં અને રાજ્યસત્તાક રાજ્યોમાં પાર્લામેન્ટ-

(૮)

પ્રેસીડેન્ટ અને રાજાઓની મગજની પેઠે ઉપયોગિતા, પૂજ્યતા અને તેઓની આજ્ઞાની માન્યતા સ્વીકારીને બાકીના અંગો પરસ્પર એકબીજાને સાહાય્ય આપીને વર્તે છે તો તેઓ વિશ્વમાં જીવી શકે છે. તે પ્રમાણે જૈન કોમ પણ મગજસમાન આચાર્યોના સદ્વિચારોના તાબે થઈ વર્તશે તો અંગો, ઉપાંગો અને આત્મારૂપ જૈન શાસનનું જીવિતવ્ય રાખી શકશે.

વિદ્યમાન આચાર્યો-જૈન કોમનું રક્ષણ થાય એવા સદુપાયોની યોજનાઓ અને તેને આચારમાં મૂકવાના ઉપાયોને દર્શાવી શકે છે એટલું જ નહિ પણ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવથી જૈન ધર્મ અને જૈન કોમની સંરક્ષા તથા પ્રભાવના કરી શકે છે. શ્રીમહાવીર પ્રભુના પદપર બેસનાર આચાર્યોના શીર્ષપર જૈન ધર્મ તથા જૈન ધર્મના સાહિત્યની રક્ષા તથા તેની વૃદ્ધિની કૃત્તિ આવી પડે છે અને તે પ્રમાણે કૃત્તિ અદા કરવા તેઓ પ્રયત્ન કરે છે. જૈન ધર્મરૂપ શરીરના અંગોઉપાંગોની અવ્યવસ્થાથી જૈન ધર્મરૂપ શરીરના શીર્ષરૂપ જૈનાચાર્યો પરિપૂર્ણ જૈન શાસનની સેવા ન બળવી શકે તો તેમાં તેમના એક અંગને દોષ ગણાય નહીં પણ તે સર્વાંગોપાંગોના શીર્ષપર દોષ આવી શકે, એમ અનુભવ દૃષ્ટિથી વિચારતાં હૃદયમાં ખરેખર સમજાશે. ધર્મસાહિત્યરક્ષકદ્રષ્ટિએ જૈનાચાર્યોને સ્વશીર્ષ પડેલી કૃત્તિ બળવવી પડે અને અન્ય ધર્મોગોપાંગોની સુવ્યવસ્થા માટે સુધારણા કરતાં કોઈ અંગને તે રુચિ કર ન થઈ પડે તેથી તે અંગે સ્વાચ્છંદ્ય ધારીને અન્ય ધર્મોગોપાંગો અને શીર્ષરૂપ જૈનાચાર્યોની આજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ ન થવું જોઈએ. આચાર્યોની દૃષ્ટિમાં જે જે આશયો સમાયેલા હોય છે, તેઓને અવબોધવાને અન્યાંગોપાંગો પરિપૂર્ણ શક્તિમાન ન થાય તેથી તેઓએ આચાર્યોની આજ્ઞાના આશયોને ધિક્કારવા ન જોઈએ,

(૯)

પરંતુ તે આશયેને અવબોધવા શુરુગમપૂર્વક પ્રયત્નશીલ બનવું જોઈએ. જૈનાચાર્યોને વિશ્વમાં જૈનધર્મ પ્રવર્તાવવાને અનેક દૃષ્ટિઓથી કાર્ય કરવું પડે છે તેથી એક એક દૃષ્ટિ પ્રમાણે પ્રવર્તનાર લિલ્લ લિલ્લ અંગો અને ઉપાંગોએ આચાર્યોની આજ્ઞાઓમાં વિશ્વાસ ધારણ કરીને તેઓને ઉદ્દેશપૂર્વક સમજવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જૈન ધર્મના એક એક અંગ તથા ઉપાંગને પુષ્ટિ આપવાની વ્યવસ્થા તથા તેમાં કોઈ જાતનો હાનિકારક સડો પેડો હોય તો તેનો નાશ કરવાની સુચુક્તિપૂર્વક વ્યવસ્થાના ઉપાયોને આચાર્યોએ જણાવવા પડે છે અને તે પ્રમાણે સર્વાંગોપાંગોને વ્યવસ્થાપૂર્વક પ્રવર્તાવવા પડે છે અને તેની સાથે સ્વરક્ષાપુષ્ટિ અને સ્વાસ્થિત્વનાં બીજોને પ્રકટ કરવાં પડે છે. તત્સંબંધી ઉંડો વિચાર કરવામાં જેમ જેમ આવે છે, તેમ તેમ આચાર્યોની અસ્તિતાની મહત્તા તથા તેઓની વિદ્યમાનતાની જરૂર એટલી બધી જણાય છે કે તત્સંબંધી કાર્યોને તથા વિચારોને ત્વરિત અમલમાં મૂકવા પડે છે. રાજ્યમાં જેટલી નૃપતિની આજ્ઞાની આવશ્યકતા સ્વીકારવામાં આવે છે તેટલી ધર્મરાજ્યમાં જૈનાચાર્યની આવશ્યકતા સ્વીકારવામાં આવે છે. રાજ્યના ઉપરી રાજાને રાજ્યમાં નીમ્યા વિના ચાલતું નથી, તેમ ધર્મરાજ્યમાં પણ ધર્માચાર્ય વિના ક્ષણમાત્ર ચાલી શકતું નથી. રાજ્યમાં એક રાજાના મૃત્યુ બાદ તુર્ત અન્ય રાજા નીમવો પડે છે તેમ જૈનધર્મજગતમાં પણ એક આચાર્યના મૃત્યુબાદ અન્યાચાર્યને સ્થાપન કર્યા વિના ચાલી શકતું નથી. સેનાપતિની આજ્ઞાથી જેમ સૈન્ય પ્રવૃત્તિ કરે છે તેમ ધર્મ રાજ્યમાં ધર્માચાર્યની આજ્ઞાથી જૈનો જો પ્રવૃત્તિ કરે છે તો તેઓ સુવ્યવસ્થાથી જૈનધર્મરાજ્યની રક્ષા કરી શકે છે; અન્યથા જૈનાચાર્યોની આજ્ઞા વિના ધર્મના

(૧૦)

સર્વાંગોમાં અવ્યવસ્થાથી તેઓની હાનિ થાય છે તેમજ તે તે સ્વાસ્થિત્વનું સંરક્ષણ પુષ્ટ કરવા સમર્થ થતા નથી; અતએવ જૈનાચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે સાધુઓએ, સાધ્વીઓએ, શ્રાવકોએ તથા શ્રાવિકાઓએ વર્તવું જોઈએ.

પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો પ્રત્યેક કાર્યની યોજનાઓની વ્યવસ્થા કરવા માટે પ્રથમ લક્ષ્ય દે છે. જૈનોમાં પૂર્વે વ્યવસ્થાસ્થિતિ હતી. વર્તમાનકાળના જૈનો પ્રથમ કાર્યની યોજનાઓ તરફ લક્ષ્ય દીધા વિના પ્રાયઃ વર્તમાન કાર્યની પ્રવૃત્તિ કરે છે. જૈનધર્મમાં પ્રથમ જૈનધર્મ સંરક્ષક યોજનાઓ, સપ્ત ક્ષેત્રપોષકરક્ષક યોજનાઓ, સંઘરક્ષક યોજનાઓ, ધર્મની વ્યાવહારિક જીવન યોજનાઓ, ગૃહસ્થ અને સાધુ ધર્મના આચાર-વિચારની યોજનાઓ, ધર્મસંરક્ષક પ્રવર્તક સાહિત્ય યોજનાઓ, જૈન કોમના જીવનસૂત્રોની યોજનાઓ, જૈનાગમોના ફેલાવાની યોજનાઓ, વર્તમાન જૈન કોમની વ્યાવહારીક તથા ધાર્મિક જીવનની યોજનાઓ અને તેના ઉદ્દેશો અને તેના ફેલાવો કરવાને વર્તમાન જૈનસંઘના અધિપતિ જૈનાચાર્યોની ઉન્નતિ પર આધાર છે એમ અનુભવ દૃષ્ટિએ અનુભવવાની જરૂર છે. આચાર્યોની ફર્જની યોજનાઓ તથા તેના ઉદ્દેશો અવગ્રાહીને જૈન સંઘે આચાર્યની આજ્ઞાઓને આચારમાં મૂકી અંગે અને ઉપાંગોએ પોતપોતાની ફર્જ અદા કરવી જોઈએ. જૈન કોમના પ્રત્યેક અંગે પરસ્પર એકબીજાની ઉપયોગિતા-મહત્તા સમજીને પોતાનું ઐર્ષાંગ-આચાર્ય અંગ કે જેની મહત્તા ઉપયોગિતા છે તેની સહાય વિના જીવી શકાય નહિ માટે તેની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવર્તવા આસ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. જેનું મગજ ખગડી ગયું હોય છે, તે ગાંઠો ગણાય છે અને તે વિશ્વમાં ઉપયોગી ગણાતો

(૧૧)

નથી; તદ્વત્ જૈન કૌમરૂપ શરીરનું આચાર્યરૂપ શીર્ષ બગડતો જૈનકૌમરૂપ શરીરની કિંમત અને ઉપયોગિતા ગણાતી નથી. અતએવ જૈન કૌમરૂપ સર્વાંગોપાંગોએ શીર્ષભૂત સૂરિઓની ઉપયોગિતા અને તેઓની આજ્ઞા સ્વીકારી પોતપોતાનું કાર્ય કરવું જોઈએ. આગગાડીનો પ્રવર્તક-પણ એક હોય છે તેમ ધર્મની બાબતમાં જૈન કૌમરો પ્રવર્તક આચાર્ય હોય છે. એજીન વિનાની આગગાડી જેમ એક ડગલું પણ પ્રગતિ કરવા શક્તિમાન થતી નથી, તદ્વત્ આચાર્ય-ઉપાધ્યાય અને સાધુઓ વિના ધર્મની બાબતમાં જૈનસંઘ એક ડગલું પણ આગળ પ્રગતિ કરવા શક્તિમાન થતો નથી.

સંઘાડો, ગરુદ અને સંઘમાં આચાર્યોની ઉન્નતિ પર જૈન કૌમરોની ઉન્નતિનો આધાર રહેલો છે. એક આચાર્યની આજ્ઞાને તાબે એક લાખ જૈનો માનો કે હોય અને સો બસો સાધુઓ અને સાધ્વી હોય અને તે પોતાના તાબે રહેલાની ઉન્નતિ કરવા એક જૈન ગુરુકુલ સ્થપાવવા તે એક એક જૈનને દશ દશ વા પાંચ પાંચ રૂપૈયા આપવા આજ્ઞા કરે તો દશ વર્ષમાં કરોડ-અર્ધકરોડ રૂપૈયામાં જૈન ગુરુકુલ જેવી મોટી સંસ્થા સ્થપાવી શકે અને તેથી પ્રત્યેક બાબતની પ્રગતિમાં યોજનાઓ-મંદારણો પૂર્વક સુવ્યવસ્થા કરાવી જૈન કૌમરો ધાર્મિક તથા વ્યવહારિક ઉન્નતિ કરી શકે. આ પ્રમાણે ઉત્તમ આચાર્યની આજ્ઞાથી સાધુઓ અને સાધ્વીઓને જ્ઞાન વગેરેની પ્રાપ્તિમાં તથા ગામેગામ વિચરવા તથા ગામેગામ ઉપદેશ આપવાની યોજનાઓ ઘડીને જૈનાચાર્ય દેશાકાલાનુસાર જૈનોની ઉન્નતિ કરી શકે.

આચાર્યો ધર્મ અને કૌમરો બાહ્ય આભ્યંતરિક જીવનસૂત્રે

(૧૨)

પકી દેશકાલાનુસાર કયા કયા જીવનસૂત્રો વિદ્યમાન છે અને કયા ઉત્પન્ન કરવાં જોઈએ તેને યથાયોગ્ય સંરક્ષક દૃષ્ટિએ વિધિમાર્ગે ઉત્સર્ગ માર્ગ અને અપવાદમાર્ગથી જણાવી જૈન કોમની ઉન્નતિ થાય એવી સ્વયોગ્ય સેવામાં પ્રવૃત્ત થાય છે. આચાર્યો આચાર્યપદ ગ્રહીને જૈન ધર્મની સંરક્ષક દૃષ્ટિએ સેવા કરે છે, ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના આચાર્યોએ અને તેમના સાધુઓએ તથા શ્રાવકોએ સામાન્ય વિચારાચાર મતભેદો એકબીજાનું ખંડન થાય એવી શૈલીએ વર્તમાનમાં ઉપદેશ પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્ત થઈને પરસ્પર ગચ્છના આચાર્યોએ પરસ્પર મળતી બાબતોનું સંમેલન કરી પ્રતિપાદન તથા સુધારક શૈલીએ ઉપદેશ દેવો અને સંકુચિત વર્તુલના સ્થાને પોતાની આંખ આગળ જૈન ધર્મનું અનંત વર્તુલ ધરી સામાન્ય મતભેદોને પોતાના ઉદરમાં સાપેક્ષ દૃષ્ટિએ સમાવી દેઈને જૈન ધર્મનું વ્યાવહારિકદૃષ્ટિએ મહા વર્તુલ થતું જાય અને તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ લક્ષ્યોના સમજવામાં આવે એવી રીતે ઉપદેશ પ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્ત થવું જોઈએ.

સ્વાદ્વાદશૈલીનું અનંત વર્તુલ પોતાના હૃદયચક્ષુ આગળ ખડું કરીને દેશકાલાનુસાર પરસ્પર ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છીય આચાર્યોમાં સંપ રહે એવા બંધારણો યોજીને શ્રીમહાવીરપ્રભુના સમયમાં જે ઉપદેશક શૈલી પ્રવર્તતી હતી; તેનું અનુકરણ કરવું જોઈએ. અવિરત છતાં સમ્યગ્દૃષ્ટિઓને વ્યવહારનયે ઉત્પન્ન કરવા અને તેઓને જૈન વ્યવહાર સંઘમાં સ્થાન આપવાના બંધારણો યોજવાની તથા દેશવિરતિઓના વ્યવહાર સંઘ બંધારણોમાં સુધારો વધારો કરવાની પ્રવૃત્તિ કયે કયે અંશે દેશકાલાનુસાર ઉપયોગી છે અને તેમાં નવું ચૈતન્ય કેવી રીતે ઉમેરાય તેનો અનુભવ દૃષ્ટિએ અભ્યાસ કરીને ચાતુર્યશ્રિક્ષક જૈનકોમની

(૧૩)

સંજ્યામાં પ્રતિદિન વધારે થાય એવા આચારો અને વિચારોને યોજનાપૂર્વક ફેલાવવાની આવશ્યકતાને જૈનાચાર્યોએ મંત્રના જાપની પેઠે અનુસરવી જોઈએ. જૈનાચાર્યોએ શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ દ્વિવિધ સંઘમાં વિદ્વાન, પ્રતિષ્ઠાવંત, શ્રદ્ધાળુ, સર્વ ગૃહસ્થો કે જૈનો જૈનોપર પ્રભાવ પડે તેમને અને ધનવંત, ગંભીર, દક્ષ, ઉપયોગી, સમયસૂચક ગુણવંતોને અગ્રગણ્ય નીમી, તેઓની ફોજોનું ભાન કરાવી નિયમિત કાર્યકરણ યોજનાઓ પૂર્વક તેઓને યથાયોગ્ય કાર્યો સોંપવા જોઈએ અને તેઓને ઉત્સાહ—ધન્યવાદ આદિથી તેઓના કાર્યોમાં ઉત્સાહિત કરીને જૈનધર્મ અને જૈનકોમની સેવાકરનાર સેવકો બનાવવાની દેશકાલાનુસાર જે પ્રવૃત્તિ જણાતી હોય તેમાં યથાયોગ્ય સ્વાધિકાર પ્રમાણે બનતું કરવું જોઈએ અને તેની સિદ્ધિમાં ચતુર્વિધ સંઘે આચાર્યોને શ્રદ્ધા—બહુમાનપૂર્વક સહાય કરવી જોઈએ.

આચાર્યોએ શ્રીવીરપ્રભુની પદ્મપરંપરેએ અદ્યપર્યંત ધર્મની રક્ષા કરી છે. શ્રીજૈનધર્મના બહોળા સાહિત્યના ઉત્પાદક અને સંરક્ષક જૈનાચાર્યો છે. જૈનેતર વાદીઓની સાથે અનેક પ્રકારે વિવાદો કરીને અદ્યપર્યંત જૈનોની રક્ષા કરી છે. જૈનધર્મના સ્તંભભૂત જૈનાચાર્યોએ આત્મલોગ આપીને જંગમ અને સ્થાવર તીર્થોનો રક્ષા કરી છે. શ્રીવીરપ્રભુનું એકવીસ હજાર વર્ષ પર્યંત ગજગતિએ જૈનશાસન ચાલશે તે પણ જૈનાચાર્યોના પ્રતાપે. જૈનધર્મસામ્રાજ્યના રાજાઓ જૈનાચાર્યો છે. શ્રીતીર્થંકરોની આજ્ઞાના પ્રવર્તક તે હોવાથી તીર્થંકરોથી જૈનાચાર્યો કથંચિત્ અભિન્ન એકરૂપ છે એમ સૂરિમંત્રના કલ્પાદિથી અવજોધવું. જૈનાચાર્યો સૂરિમંત્રથી મંત્રિત વાસનો જૈના ઉપર નિરોધ કરે છે, તેના આત્માની સર્વપ્રકારે ઉન્નતિ

(૧૪)

થાય છે. જે શ્રાવકો શ્રાવિકાઓ પોતાના ઉપકારી આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે છે, તેઓની ચડતી થાય છે. આચાર્યોની નિંદા-હેલના-અપમાન કરવાથી કોઈ જીવની સદ્ગતિ થતી નથી. જૈનાચાર્યોની સેવા-લક્ષિતથી કુલની વૃદ્ધિ થાય છે અને તેમની નિંદા કરવાથી મહા તીવ્ર પાપ બંધાય છે અને તેથી નિંદકના કુલને ક્ષય થઈ જાય છે. જે સાધુઓ અને જે સાધ્વીઓ સ્વચ્છંદપણે વર્તે છે અને સ્વગચ્છના સંઘાડાના આચાર્યની આજ્ઞાને ઉત્થાપે છે અને જેઓ આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવાને નિર્બંધ છે તેઓની પડતી-હેલના થાય છે અને તેથી અંતે જૈન કોમ અને જૈનધર્મના નાશનું પરિણામ આવે છે, શ્રીયશોવિજયજી ઉપાધ્યાય જેવાઓ પણ સ્વગચ્છના આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તતા હતા અને આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે ઉપદેશ દેતા હતા. આચાર્યની આજ્ઞા વિના ગચ્છ-સંઘાડામાં કોઈ પણ સાધુથી જૂઠી પ્રરૂપણા થાય નહીં અને તેમની નિશ્રા વિના સાધુ અને સાધ્વી પણ કરી શકાય નહીં. સ્વગચ્છના સાધુઓ અને સાધ્વીઓ જે સંઘોને આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે ધર્મોપદેશાદિ કાર્યો કરે છે, તે શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ ઉપર સારી અસર થાય છે. સ્થાપનાચાર્ય વિના જ્યારે ધર્મની ક્રિયા પણ કરી શકાતી નથી તો પછી જીવતા આચાર્યોની આજ્ઞા અને તેમના વિના કદી ક્ષણ માત્ર પણ ચતુર્વિધસંઘમાં ચાલી શકે નહીં એમ કહેવું તે સમાચારીના આધારે યોગ્ય છે. શુષ્ક અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ કદી જૈન ધર્માચાર્યની આજ્ઞાથી વિમુખ રહેવું નહિ, કારણ કે આચાર્યની આજ્ઞા નહિં માનવાથી વ્યવહારધર્મનો લોપ થઈ જાય છે અને તેથી જૈન સંઘરૂપ તીર્થનો ઉચ્છેદ થવાનો પ્રસંગ આવે છે. તેના પરિણામે

(૧૫)

તીર્થોચ્છેદનું મહાપાપ લાગે છે. અતએવ જૈનોએ સમજવું કે જૈનધર્માચાર્યની આજ્ઞામાં રહેવું એ પોતાની ધર્મકર્મ છે અને અને તે અવશ્ય અદા કરવી જોઈએ.

શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ પોતાના ગરુદ-સંઘાડાના આચાર્યની પોતે આજ્ઞા માનવી, જે જે સાધુઓ તથા જે જે સાધ્વીઓ આચાર્યની આજ્ઞા ન માનતા હોય તેઓની પાસે આજ્ઞા મનાવવી અને પરસ્પરમાં સંપ વર્તે એવો પ્રયત્ન કરવો એ શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓનું કર્તવ્ય છે. જૈન કૌમ-જૈન સંઘના અંગભૂત શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ હોવાથી તેઓ પરસ્પર એક બીજાને ઉપગ્રહ-સાહચર્ય કરે એ તેમના કર્મ છે. જો તેઓ સ્વકર્મને પ્રમાદથી ચૂકે અને બેદરકાર રહે તો પરિણામે સ્વક્રીયોન્નતિનો નાશ થવા પ્રસંગ આવે. આચાર્યોએ, સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ ગરુદ-સંઘાડાના શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓમાં થયેલા કુસંપ-કલેશને વારવો જોઈએ અને તેઓમાં સંપ કરાવવો જોઈએ. આચાર્યો અને સાધુઓ જો ગૃહસ્થ-જૈનોમાં પડેલા વિશ્લેષને ન વારે, છતી શક્તિએ બેદરકાર રહે તો અંતે ગૃહસ્થ-જૈનોની પડતીની સાથે સ્વક્રીય અંગની પડતી થાય એમાં કોઈ જાતનો સંશય નથી. સાધુઓ અને આચાર્યોએ પરસ્પર સંપીને ગમે તે પ્રકારની યુક્તિઓ વડે ગૃહસ્થ-જૈન સંઘમાં પડેલા વિશ્લેષ-ભેદને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ગૃહસ્થ જૈન સંઘની ઉન્નતિની સાથે જૈન ધર્મની ઉન્નતિનો ખાસ સંબંધ છે-એવું અવળોધીને ગૃહસ્થ-જૈનસંઘનો સંપ કરાવવા કોઈ જાતની છતી શક્તિ વાપરવા પ્રમાદ કરવો નહિ. ગૃહસ્થ જૈનોએ વર્તમાન કાળની જૈનધર્મોન્નતિની પ્રવૃત્તિ કેવી રીતે કરવી તે સંબંધી આચાર્યો અને ઉપાધ્યાયોની સલાહ લેઈ અનુભવ પ્રાપ્ત કરવો.

(૧૬)

ગૃહસ્થ શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓ, સાધુઓ અને સાધવીઓએ પોતાના આચાર્યની મહત્તામાં વધારો થાય અને તેમના સદ્વિચારો સર્વત્ર ફેલાય એવી બાહ્ય તથા આભ્યંતરિક યોજનાઓ ઘડીને તેને અમલમાં મૂકવી જોઈએ. આચાર્યની આજ્ઞા વિના એકલા સાધુ વિચરતા હોય તો તેની, ગચ્છના આગેવાનો તથા ગામો ગામ શહેરોશહેરના શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ ઉપેક્ષા ન કરવાથી, પરિણામ એ આવે છે કે આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે ગામોગામ ઉપદેશ દેવાની સાધુઓ સાધવીઓ માટે જે યોજનાઓ ઘડેલી હોય છે, તે અસ્તવ્યસ્ત થાય છે અને સાધુઓ પણ એકલા રહેવાનું મન કરે છે અને પરિણામે પ્રમાદ-શિથિલાચારનો પ્રવેશ થાય છે. સુવ્યવસ્થિત ઉપદેશ અને વિહારાદિની યોજનાઓ પ્રમાણે આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે સાધુઓ અને સાધવીઓ વર્તે છે તો સર્વત્ર દેશમાં સર્વદા-સર્વથા જૈનધર્મની બાગૃતિ રહે છે. ક્રાન્સ, ઇંગ્લાંડ, જર્મની, અમેરિકા, અને બાપાન વિગેરે દેશોમાં, રાજ્યમંડલમાં, વેપાર મંડલમાં વગેરે અનેક સમાજ, મંડલ યાને સંઘમાં તેઓ પ્રેસીડેન્ટ વગેરેની આજ્ઞા સુજખ સુવ્યવસ્થિત યોજનાઓ પ્રમાણે વર્તે છે, તેથી તેઓ હાલ ઉન્નતિના શિખરે જવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે; તદ્વત જૈનોમાં આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે સર્વત્ર સર્વથા-સર્વદા જે જે યોજનાઓ સર્વના સ્વાધિકાર પ્રમાણે ફર્જોને અદા કરવા ઘડેલી છે તે પ્રમાણે તેઓ વર્તે તો જૈનોની ઉન્નતિ થાય.

હિન્દુસ્તાનમાં ઇંગ્લીશ રાજ્ય અમલની વ્યવસ્થાઓની યોજનાઓ અને તેના કાર્યક્રમની વિભાગ પૂર્વક યોજનાઓ દરેક ખાતામાં કેવી વ્યવસ્થાપૂર્વક ચાલે છે તેનો વિચાર કરવો. બ્રિટિશ લોકો કાયદાને પ્રભુ તરીકે માનીને માન આપે છે; વખતસર કાર્ય કરવાની તેઓની આત્મશક્તિનો વિચાર કરો.

(૧૭)

એક ગવર્નર વિદાય થતાં તેના જેવો ખીજો ગવર્નર આવીને તેનું કાર્ય સંભાળી લે છે. એક વોઇસરૉયને ઠેકાણે ખીજો વોઇસરૉય આવીને ઉભો રહી પોતાનું કાર્ય પૂર્વ વોઇસરૉયની પેઠે શરૂ કરે છે. જૈનકોમમાં આચાર્યના પ્રમુખપણા નીચે ધાર્મિક સંઘની ફરજો બળવનાર ભિન્ન ભિન્ન મંડળોની વ્યવસ્થા પૂર્વક યોજનાઓ ઘડીને તેના અધિકારીઓ નીમવામાં આવે અને તેના કાયદાઓને પ્રત્યેક બહુમાન આપી વર્તે તો જૈનધર્મ અને જૈનકોમની સુવ્યવસ્થાપૂર્વક સંરક્ષા થઈ શકે. હિન્દુસ્તાનમાં ખ્રીસ્તીઓના પંથની સંખ્યા લગભગ અઠાવીસ લાખની થઈ અને જૈનોની સંખ્યા ઘડીને તેર લાખની રહી. આ ઉપરથી જૈનોએ વિચારવું જોઈએ કે ખ્રીસ્તી ધર્મના શુરુએ ધર્મ પ્રવર્તાવવાની જે જે વ્યવસ્થાપૂર્વક યોજનાઓ ઘડીને તે સદા ચાલુ રહે એવાં જીવનસૂત્રોને પ્રગટાવી અમલમાં મૂકી પ્રવર્તે છે-તે પ્રમાણે જૈનકોમમાં ચતુર્વિધ સંઘ હોવા છતાં, આચાર્યો હોવા છતાં ધર્મપ્રવર્તકપણાની અને ધર્મસંરક્ષકપણાની તેવી જૈન શાસ્ત્રોના આધારે દેશ-ક્ષેત્રાનુસારે યોજનાઓ નથી ઘડાતી તેનું કારણ પ્રમાદ, કુસંપ, સંકુચિતદષ્ટિ અને ધર્માભિમાનપણાની લાગણીને અભાવ ઇત્યાદિ કારણો છે. સુસલમાન કોમમાં એક પંથના ઉપરી આગાખાને પોતાની મહત્તાની સાથે પોતાના વર્ગની મહત્તા વધારવામાં કેટલી બધી પ્રગતિ કરી છે તેનો તપાસ કરો. આપણી જૈનકોમમાં આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, પ્રવર્તકો, સાધુઓ, સાધ્વીઓ અને શ્રાવકો છે છતાં તેઓ મુખ્ય સૂરિઓની સાથે પરસ્પર ધાર્મિક વ્યવસ્થાઓની યોજનાઓથી એકબીજાની સાથે આંકળના અંકોડાની પેઠે બંધાઈને વ્યવસ્થાપૂર્વક કાર્ય કરતા નથી,

(૧૮)

તેથી પ્રગતિને બદલે અધોગતિ થઈ છે, હજી આંખ ઉઘાડીને પરસ્પર એકબીજાની સાથે યોજનાઓથી કાયદાઓથી અંધાઈ-મળીને કાર્ય નહિ કરે તો ભવિષ્યમાં ભયંકર ખરાબ પરિણામ આવશે અને તેનું પાપ ખરેખર વર્તમાન-વિદ્યમાન સંઘના શિરે લાગશે.

એક એકઠાની સાથે બીજો એકઠો મળે તો અગિયાર થાય. તાત્પર્યથી એ છે કે બે એકઠા સંપીને ભેગા થાય તો તેનું અગિયારગણું બળ પ્રવર્તે છે, તેમ જૈનાચાર્યો ઉદાર વિચાર-ચારથી પરસ્પર મળે અને સંઘનાં પરસ્પર કાર્યો કરવાની યોજનાઓ ઘડે, અને તે યોજના સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓના બહુમતે પસાર થાય, અને તે-ધાર્મિક પ્રગતિની યોજનાઓના-કાયદાઓને પ્રભુની આજ્ઞાની પેઠે માન આપી આચાર્યો આદિ સર્વે સ્વાધિકાર પ્રમાણે વર્તે તો જૈનોની પ્રગતિ થાય; અતએવ જૈનોએ જૈનાચાર્યોના અધિપતિપણુ નીચે તેવી યોજનાઓ ઘડાવવી જોઈએ. સાધુઓ અને સાધ્વીઓના ઉત્સર્ગ અને અપવાદથી આચારો અને વિચારોના બંધારણો, આગમો અને પૂર્વાચાર્યોના ગ્રંથોમાંથી મળી આવે છે; દેશકલાનુસારે શ્રીઆનંદવિમલસૂરિના સમયમાં, શ્રીવિજય સેનસૂરિના સમયમાં અને શ્રીસત્યવિજયજીપત્યાચાર્યના સમયમાં સાધુઓ અને સાધ્વીઓના આચારો સંબંધી બોલરૂપ કેટલાક નિયમો ઘડાયા છે. શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓના ધર્મવર્તનના બંધારણો આગમો અને ગ્રંથોમાંથી મળી આવે છે. ચતુર્વિધ સંઘના બંધારણના કાયદાઓ કયા કયા છે તેની ફરીઆ વારંવાર થયા કરે છે. આગમો અને પૂર્વાચાર્યોએ રચેલ ગ્રંથોમાંથી જે જે ચતુર્વિધ સંઘની વ્યવસ્થાના બંધારણો મળે

(૧૬)

આવે તે એકઠાં કરવાની જરૂર છે. વર્તમાન કાળમાં વિદ્યમાન ગીતાર્થ સાધુઓ સાધ્વીઓ અને આચાર્યોએ એકઠા મળી જૂતકાળમાંથી મળી આવેલાં ચતુર્વિધ સંઘના બંધારણો સંબંધી ઉઠાપોઠ કરી તેમાં દેશકાલાનુસાર સુધારો-વધારો કરવો અને ઉત્તમ અગ્રગણ્ય માન્ય શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓની સમ્મતિપૂર્વક બહાર પાડવાં. જ્યારે ચતુર્વિધ સંઘના બંધારણના કાયદાઓને જૈનકોમ સમજતી થશે અને તેના પ્રત્યેક બંધારણના કાયદા સંબંધી ન્યાયપૂર્વક દેશકાલાનુસાર ઘણી ચર્ચાઓ ચાલશે ત્યારે જૈનકોમમાં જાગૃતિ આવશે. અને પશ્ચાત્ ગરબ, સંઘ અને ચતુર્વિધ સંઘની યેઠકો ભરવામાં આવશે; પશ્ચાત્ આચાર્યોના અધ્યક્ષપણા નીચે તે કાયદાઓને દ્રવ્યક્ષેત્રકાળભાવાનુસાર ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગે અમલમાં મૂકવામાં આવશે, ત્યારે જૈનધર્મ રૂપ રાજ્યના દરેક અંગની અને ઉપાંગની સુવ્યવસ્થાપૂર્વક પ્રગતિ થશે. આચાર્યોનું ઉત્તમાંગ પૂર્ણ તાબું અને સુવ્યવસ્થિત થયા વિના અને આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે જૈનોની ધર્મપ્રવૃત્તિ થયા વિના તથા જૈનાચાર્યોમાં પરસ્પર અમુક બંધારણોએ સુઘેલ સંપ થયા વિના જૈન સંઘનું બંધારણ સુવ્યવસ્થિત થવાનું નથી.

सर्वेऽपि यत्र नेतारः! सर्वेऽपि यत्र नायकाः ॥

सर्वे महत्त्वमिच्छन्ति तद्वृन्दमवसीदति ॥ ૧ ॥

જૈન કોમમાં ધર્મરાજ્યસત્તાના અધિપતિ તરીકે ગરબ ગરબના વર્તુલ તરીકે ભિન્નભિન્ન આચાર્ય અને જૈન મહાસંઘના અનંત વર્તુલના મુખ્ય તરીકે એક આચાર્યમંડળે મુખ્ય આચાર્ય અને જૈનકોમના ધર્મમાં વ્યાવહારિક કેટલીક બાબતોમાં મહાસંઘમાન્ય એક સર્વ રીતે ઉત્તમ શેઠ વગેરેને નિમીને ભિન્ન ભિન્ન સર્વ અંગોની રક્ષા-વૃદ્ધિ-પુષ્ટિ કરે એવા ભિન્ન ભિન્ન

(૨૦)

અધિકારી નિમી બાદ્ય વિશ્વરાજ્યવ્યવસ્થાની પેઠે ધાર્મિક વ્યવસ્થાના કાયદાઓ ઘડવામાં આવે તો જૈન કોમ જૈન મહાસંઘ અને જૈનધર્મનો પુનઃ ઉદ્ધાર થાય. એવા ધર્મોદ્ધાર કાર્યમાં જે સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ પોતપોતાના વિચારો જણાવે છે અને યથાશક્તિ તેમાં ભાગ લે છે, તેઓ તીર્થંકરાદિ પદવીઓને પ્રાપ્ત કરે છે. જૈન કોમ અને જૈન મહાસંઘ, જૈનધર્મની ઉન્નતિ માટે જે જે કંઈ લખાય-વહાય તેમાં સર્વદા સત્ય હોય એવો પરિપૂર્ણ દાવો કરવાનું કોઈને કહેવા માગતો નથી. આગમો અને ગ્રંથોના આધારે અને વર્તમાન કાળમાં વિદ્યમાન ગીતાર્થ સૂરિઓ, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓ વગેરેનો એકઠો મળેલો જૈન મહાસંઘ જે જે દેશકાલાનુસાર સત્ય ગ્રહે તે પ્રમાણુ છે.

પ્રકરણ ૨ જી.

હિન્દુસ્તાનમાં પ્રાયઃ સર્વ પ્રદેશોમાં જૈનોની વસ્તી છે. સારાંશ કે આર્યદેશમાં જૈનો સર્વત્ર વસે છે. સર્વદેશના જૈનોને અને દરિયાપારના જૈનોને જૈનધર્મનો ઉપદેશ મળ્યા કરે તો જૈનોમાં જૈનધર્મનું જ્ઞાન વધતું જાય, અન્યથા જૈનધર્મના ઉપદેશના અભાવે અન્ય ધર્મના ઉપદેશો તેઓ જૈનધર્મથી બ્રષ્ થાય એ બનવા યોગ્ય છે. પૂર્વે જૈનોની ક્રિયાલીલા કરોડના આશરે સંખ્યા હતી, હાલ જૈનોની સંખ્યા તેર લાખના આશરે છે; તેનું કારણ એ છે કે જૈનધર્મના ઉપદેશક મુનિઓની ઘણી ખેટ છે તેમજ જૈન ધર્મનો ઉપદેશ દેવાની પ્રવૃત્તિમાં

(૨૧)

શિથિલતા આવી છે. જૈનાચાર્યો, સાધુઓ અને શ્રાવકોએ સામાન્ય મતભેદે સ્વકીય વીર્યનો ઉપયોગ, પરસ્પરના મતનું ખંડન મંડન કરવામાં કર્યો તેથી જૈન ધર્મનો ઉપદેશ દેવાની અનંત વર્તુળની શૈલીએ પોતાનું સ્વરૂપ બદલીને સંકુચિત વર્તુલનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. એટલાથી નહીં અટકતાં અન્ય દર્શની ધર્મવાદીઓએ જૈનોપર આક્રમણ કર્યું તેથી વર્ષે વર્ષે જૈનોની ઉપદેશ શૈલીની વ્યવસ્થા અને જૈન સંઘ બંધારણની યોજનાઓના કાયદાઓમાં શૈથિલ્ય આવ્યું; એમ અનેક અનુમાનોથી સિદ્ધ થાય છે, તેનું વિસ્તારથી અત્ર વિવેચન કરવામાં આવે તો એક માટે અંથ બની જાય; અતએવ અત્ર સંક્ષેપદષ્ટિસૂત્રના ન્યાયથી જણાવવામાં આવે છે. ભિન્નભિન્ન લઘુમતવર્તુલમાં બહેંચાઈ ગયેલા આચાર્યો, સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પોતપોતાની માન્યતાનું રક્ષણ કરવા અને પોતાની માન્યતાવાળા ગામો અને શહેરના જૈનોને અન્ય માન્યતાવાળા સાધુઓ અને સાધ્વીઓ ના ભરમાવે તે માટે પ્રાયઃ પોતાના ક્ષેત્રોને સાચવવા કેટલાક સાધુઓનો વિહાર સંકુચિત પ્રદેશમાં થાય છે. જે શહેરોમાં જેટલા પ્રમાણમાં ધર્મના ઉપદેશ દેનારા સાધુઓ જોઈએ તેના કરતાં માન્યતાના રક્ષણાર્થે તે શહેરોમાં ઘણા આચાર્યો અને ઉપદેશક સાધુઓ રહે છે અને તેથી પરિણામ એ આવે છે કે અન્ય ક્ષેત્રોમાં રહેલા જૈનોને અન્ય ધર્મીઓનો પરિચય થતાં તેમાં હોરવાઈ જાય છે, ઓશવાળો, પોરવાડો, હશાશ્રીમાળીઓ, હેશાડ વાણિયા વગેરે નાતના જૈનો અન્યદર્શનીઓના પરિચયમાં આવતાં મારવાડ, મેવાડ, કાઠિયાવાડ, ગુજરાત અને માળવા વગેરેમાં અન્ય ધર્મમાં જવાના ઘણા હાખલાઓ અવલોકવામાં આવ્યા છે; એક તરફ વિચારીએ

(૨૨)

તો જૈનોની સંખ્યાના પ્રમાણમાં મરણ વગેરેથી ઘટાડો થાય છે અને કેટલાક અન્ય ધર્મ પાળવા લાગ્યા છે, કેટલાક ગામના જૈનોને બે બે વા ત્રણ ત્રણ વર્ષે પણ સાધુનો ઉપદેશ સાંભળવાનો યોગ મળતો નથી. આથી ભવિષ્યમાં શું પરિણામ આવશે તે જગજાહેર છે. અત્યેવ જૈનોએ ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરી ગણવાના ન્યાયને ધારણ કરી ભિન્ન ભિન્ન ગઢોના આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓનું સંમેલન કરી પરસ્પરમાં અમુક સરતે સુલેહના કોલકરારો કરાવી આચાર્યોના તાબામાં સાધુઓ અને સાધ્વીઓ રહે એવી વ્યવસ્થા કરી ગામોગામ, શહેરોશહેર અને દેશોદેશમાં જૈનસાધુઓ વ્યવસ્થાપૂર્વક સંસ્થાપિત યોજનાઓને અમલમાં મૂકી વર્તે એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, સાધુઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ વગેરે અંગો હાલ વિદ્યમાન છે અને તેઓએ પરસ્પર એકબીજાની સાથે જોડાઈને જૈનોનાતિની યોજનાઓપૂર્વક સુવ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. આગગાડીના દરેક ડબ્બાને આંકડાની સાથે એકની પાછળ બીજાને જોડવામાં આવે છે અને પશ્ચાત્ આગળ એન્જન લગાડીને આગગાડીને ચલાવવામાં આવે છે તે પ્રમાણે જૈનાચાર્યોના સુવિચારોની યોજનાઓને તાબે થઈને જૈનસંઘના ચારે અંગો પ્રવર્તે તો પરસ્પર એકબીજાની ઉન્નતિ સાથે સ્વાસ્થિત્વનું ભવિષ્યમાં સારી રીતે રક્ષણ કરી શકે. હાલ દરેક દેશની પ્રજા હરીફાઈ કરીને આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે છે. અને પોતાનું અસ્તિત્વ અને પોતાના હક્કો સંરક્ષવા પ્રયત્ન કરે છે. ઇંગ્લાંડ, ફ્રાન્સ, જર્મની, અમેરિકા, રશિયા, જાપાન અને ઇટાલિ વગેરે દેશના મનુષ્યો ધર્મમાં અને કર્મમાં

(૨૩)

વિદ્યુત્વેગે આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે છે તેવા સમયમાં હાલ હિન્દુસ્તાનની પ્રાચીન અંગભૂત ગણાતી જૈનકોમ ધાર્મિક અને સાંપ્રદાયિક રીતએ યદિ સ્વક્રીયાસ્તિત્વ સંરક્ષી આગળ નહિ વધે અને પાશ્ચાત્ય દેશોની પેઠુ યોજનાઓની સુવ્યવસ્થાથી વ્યવસ્થિત થઈ પ્રવૃત્તિ નહિ કરે તો તે પોતાનું જીવન સંરક્ષવા શક્તિમાન થઈ શકશે નહિ. ઇચ્છીશું કે, એવા વખત ન આવે કે ભવિષ્યમાં જૈનકોમ પોતાનું અસ્તિત્વ ન સંરક્ષી શકે. શ્રીઋષભદેવથી તે આજપર્યંત જૈનધર્મ પ્રવર્તે છે અને જૈનધર્મ પાલકોની સંજ્યા જોઈએ તો તેરલાખ!!! જૈનધર્મના પ્રવર્તકોએ પોતાના ધર્મપાલકોની સંજ્યામાં વધારો કરવો જોઈએ કે ઘટાડો કરવો જોઈએ? કયો જૈન ખરો એમ કહેશે કે જૈન કોમનો ઘટાડો કરવો જોઈએ? અલખત કોઈ પણ કહેશે નહિ. જૈનકોમનો સંજ્યામાં વધારો થાય તો જૈનધર્મ પણ વિશ્વમાં જીવતો રહી શકે. જૈનોમાં પ્રાયઃ છત્રીશ હજાર જૈનમંદિરો ગણાય છે. જો જૈનકોમ ઘટતી જાય અને એની સંજ્યામાં અનેક ઉપાયે જમાનાને અનુસરી ખંધારણો કરી વધારો કરવામાં ન આવે તો જૈનમંદિરો વગેરેની ભવિષ્યમાં કેવી અવસ્થા થાય તેનો વિચાર કરીને જૈનકોમની સંજ્યામાં વધારો થાય એવા વર્તમાનકાલીન આચાર્યો વગેરે ચતુર્વિધ સંઘ ભેગો કરીને જૈનાચાર્યોના પ્રમુખપણા નીચે વર્ષે વર્ષે તેની ખેઠકો ભરી સુવ્યવસ્થિત ખંધારણો ઘડવાં જોઈએ અને તે પ્રમાણે ચતુર્વિધ સંઘે તેમાં પોતપોતાનો આત્મલોગ આપવા તૈયાર રહેવું જોઈએ. જૈનાચાર્યો વગેરે જૈનો જો ચાર ખંડના ધર્મપાલકોના ધર્મ વધારનારા પ્રયાસો તરફ પોતાની દૃષ્ટિ ફેંકશે તો તેઓને સામાન્ય મતભેદે અને પરસ્પરના

(૨૪)

વિરોધે પરસ્પર લડવામાં જૈન કોમના વીર્યનો ક્ષય કરવાનું ગમશે નહિ. ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના સંઘે પરસ્પર સંપ કરી એક મહા સંઘ, સંપની યોજનાઓ પૂર્વક લેગો કરી આચાર્યોના પ્રમુખ પણા નીચે જૈનોત્તતિનું ધાર્યું પ્રારંભવું જોઈએ.

જૈન સાધુઓ અને સાધ્વીઓને લણવા-લણાવવા માટે સાધુ પાઠશાળા અને સાધ્વી પાઠશાળાની સ્થાપના માટે ખાસ જૈન સાધુઓએ, જૈનાચાર્યોએ અને અગ્રગણ્ય ધનવંત સાક્ષર ગૃહસ્થોએ લક્ષ્ય હેતું જોઈએ અને તે પાઠશાળામાં એવી વ્યવસ્થા રાખવી કે સર્વ ગચ્છના સાધુઓ નિયમિત કાયદા પ્રમાણે ચાલી-લણી શકે. તેમજ કોઈ ગચ્છના સાધુને કોઈ ગચ્છના સાધુ ભરમાવે નહિ તેમજ ગચ્છના ખંડત મંડનની ઉદ્દીરણા ન જાગે એવો બંદોબસ્ત થવો જોઈએ. લણનાર સાધુઓને દરેક બતની સગવડ કરી આપવી જોઈએ. સાધ્વી પાઠશાળામાં પણ તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા થવી જોઈએ. લવિષ્યમાં સાધુઓ અને સાધ્વીઓની જ્ઞાનાદિક ગુણોવડે ઉન્નતિ થાય એવું શિક્ષણ આપવું જોઈએ. ઉપદેશ દેવાનું જમાનાને અનુસરી નવી પદ્ધતિથી સાધુઓ અને સાધ્વીઓને શિક્ષણ આપવું જોઈએ અને જૂની પદ્ધતિનાં શિક્ષણને સંસ્કાર આપી સાફ રૂપ આપવું જોઈએ. જે જે ઉપદેશક-ગીતાર્થ સાધુઓની ખોટ પડે તેને સાધુશાળામાંથી નીકળતા સાક્ષર સાધુઓવડે પૂરવી જોઈએ. સાધુશુરકુલ અને સાધ્વીશુરકુલની સ્થાપનાથી નવા સાધુ થનાર ઉમિદવારો અને સાધ્વી થવાની ઇચ્છાવાળી શ્રાવિકાઓને બંને પ્રકારના શુરકુળની સાથે અલગ વ્યવસ્થા કરીને તેઓને લણાવવાની સગવડ કરી આપવી જોઈએ, અને તેઓનામાં સદ્ગતિની શુદ્ધતા અને ઉચ્ચતા પ્રકટી નીકળે એવા ઉપાયો

(૨૫)

એવા જોઈએ. આચાર્યોએ, ઉપાધ્યાયોએ અને સાધુઓએ સર્વ ગ્રંથોના મહાસાધુશુરકુળ અને મહાસાધ્વીશુરકુળની યોજના તરફ લક્ષ્ય હેવું જોઈએ. એક એક આચાર્ય વા ગીતાર્થ સાધુ કે જેને સર્વ સૂરિઓ, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓ મળી શુરકુળમાં અમુક વર્ષ પર્યંત રહેવા ઠરાવે તેણે ત્યાં રહેવું જોઈએ અને ફેર બદલીમાં અન્યની નિમાણુક થતાં અન્ય ધર્મકાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવું જોઈએ. સાધ્વીશુરકુળમાં પ્રવર્તિની સાધ્વીઓએ વારાફરતી રહીને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે સોંપેલું કાર્ય કરવું જોઈએ. આવી સાધુશુરકુળની અને સાધ્વીશુરકુળની યોજના પ્રમાણે ચાલવાથી હજાર બાર વર્ષમાં તેના લાભો દેખાવાનાં ચિહ્નો માલુમ પડશે. સાધુઓ પરસ્પર પ્રેમ સંપંન ધારણ કરી જૈનશાસનની ઉન્નતિ માટે ગમે તેવા પરસ્પર કટુક સંબંધો ભૂલી જઈને એક થઈ આચાર્યોની આગેવાની નીચે વ્યવસ્થાબંધ ગોઠવાઈ, જે આ પ્રમાણે પ્રવર્તશે તો જૈનશાસનનો ઉદય કરી શકશે. પણ આ સોનેરી તક શુભાવાય તો તેનું ઝંરાળ પરિણામ આવે એમાં કાંઈ શંકા નથી !

સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ પોત પોતાના ગરબ-સંઘાડાના ઉપરી આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવાને બંધાઈ જાય અને જેટલા સંઘાડાઓના ઉપરી આચાર્યો હોય તેઓ પરસ્પર સંપંન રહે એવા કાલકરારો કરીને સંપથી જોડાઈ જાય તો તેઓ જૈનશાસનની પ્રગતિ માટે સાધુશુરકુલાદિની યોજનાઓને આચારમાં મૂકી શકે; એક સાધુ એક યોજના હિલી કરે અને બીજો તેનું ખંડન કરે તો જૈનોના મોટા ભાગને પોતાના સદ્વિચારોનો લાભ મળી શકે નહિ. અતએવ ભિન્ન ભિન્ન ગરબના આચાર્યોએ પરસ્પર મળીને જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરવા

(૨૧)

તત્પર થવું જોઈએ. ફક્ત એક જૈનશાસનની ઉન્નતિ માટે વૈર
ઝેર અને સામાન્ય મતભેદના વિરોધોને ભૂલી જવા જોઈએ.

ભિન્નભિન્ન ગચ્છવાળા સાધુઓ, સાધ્વીઓ, ઉપાધ્યાયો,
પ્રવર્તકો, અને આચાર્યોમાં પરસ્પર સલાહ સંપના કાલકરારો
થાય તો પરસ્પર એક બીજાની જે નિંદા કરવામાં આવે છે તે
અટકી જાય. ભિન્નભિન્ન ગચ્છ-સંઘાડાના સાધુઓ, સાધ્વીઓ
પરસ્પર સલાહ સંપ વિના ગમે તે ભેદ વા દોષ કાઢીને અન્ય
ગચ્છીય સંઘાડાના સાધુઓની અને સાધ્વીઓની નિંદા હેલના
કરે છે અને તેઓ પોતાના આચારો અને વિચાર-માન્યતાઓથી
ભિન્ન જે જે સાધુઓ છે તે તે સાધુઓ નથી એવું ઠરાવવા અછતા
દોષોનું આરોપણ કરીને તેનો ફેલાવો કરે છે અને તેની તકરારોને
જાહેર છાપાઓમાં ભક્ત શ્રાવકો તરફથી છપાવવામાં આવે છે,
તેનું પરિણામ એ આવે છે કે, “જૈન સાધુઓ દોષીક લેશી છે અને
તે માનવા લાયક નથી” એવું સામાન્ય લોકો માની બેસે છે અને
તેઓના હૃદયમાં જૈનસાધુઓ પ્રતિ જે હલકી લાગણીના સંસ્કારો
જાગે છે તે આભવ અને પરભવમાં પણ કાયમ રહે છે.
જૈનશાસનની લઘુતા હેલના થવાથી જે વિદ્યમાન જૈનો છે તેમાંથી
કેટલાકોની જૈનધર્મ પરથી રુચિ ઉઠી જાય તો અન્ય ધર્મવાળાઓનું
તો શું કહેવું? જે લોકો સાધુઓને માનતા નથી, તેઓને જૈન
સાધુઓની પરસ્પરની જાહેર નિંદાથી આનંદ ઉપજે છે અને
તેથી તેઓ સાધુઓના અને સાધ્વીઓનાં ખંડનમાં ફાવી જાય છે. આ
કાળમાં પરસ્પર ગચ્છ સંઘાડાના સાધુઓમાં અને સાધ્વીઓમાં
જે મતભેદની ચર્ચા ઉત્પન્ન થાય છે તે શાસ્ત્રોના પાઠો ઉપર
અટકીને શાંત થતી નથી, પરંતુ સામાન્ય મતભેદની ચર્ચાનું
પરિણામ હાલ તો પરસ્પર સાધુઓનાં દૂષણો જોવાં અને ન

(૨૭)

હોય તેવા અછતા દોષોનો આરોપ કરીને સામાને તોડી પાડવાપર પોતાનો વિજય પરસ્પર માને છે.

અને તેથી તળાવમાં નાખેલા પથરાથી જેમ સર્વ તળાવમાં કુંડાળાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ ભિન્ન ભિન્ન ગરુડ સંઘાડાના સાધુઓમાં અને સાધ્વીઓમાં શ્રાવકોમાં અને શ્રાવિકાઓમાં ખળભળાટ, કલેશ, કંકાસ જાગે છે અને જૈન સંઘની શક્તિઓનો ઉપયોગ ખરેખર જૈન સંઘ અને જૈનધર્મના નાશાર્થે થાય છે એવું વર્તમાનમાં જ્યાં ત્યાં દેખીને અને તે પ્રતિ જૈન મહાસંઘની ઘોર નિદ્રાની અવસ્થા દેખીને ઠયા જૈનશાસનની લાગણીવાળા જૈન ખરયાની આંખમાંથી જે અશ્રુઓ નહિ પડે? જૈન સાધુઓ અને સાધ્વીઓમાં પ્રચલિત નિંદા, કુસંપ, દોષારોપણ, પરસ્પર ખંડન-મંડન અને તેથી જૈનસાધુઓપર વધતી અરુચિ, જૈનશાસનની પડતી અને જૈનસર્વસ્વનો નાશ વગેરે અટકાવવાની લાગણી જે ચતુર્વિધ સંઘમાં પ્રગટે તો પ્રથમ તો એ કરવાની જરૂર છે કે જૈનસાધુઓ અને સાધ્વીઓ સ્વસ્વગરુડ સંઘાડાના આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલે અને તેઓમાં ભૂલચૂક આવે તો તેમના ગરુડના આચાર્ય તથા તેમના ગરુડના આગેવાન શ્રાવકને પરસ્પર સંઘાડાના સાધુઓએ જણાવવું અને સુલેહસંપન્ન રહે એવી વ્યવસ્થાપૂર્વક પરસ્પર સમાધાન કરી લેવું; પણ જાહેરમાં કોઈપણ જાતની જાતિનિંદા વગેરે ખટપટ ન થાય તેવું પરસ્પર ગરુડ-સંઘાડાના આચાર્યોએ પત્રવ્યવહારથી વા રૂબરૂ મળીને સમાધાન કરી લેવું; અથવા ગરુડના આગેવાન શ્રાવકોદ્ધારા પરસ્પર ગરુડ સંઘાડામાં ચાલતી તકરારોનું સમાધાન કરી લેવું. પરસ્પર ગરુડ-સંઘાડાના સાધુઓમાં અને સાધ્વીઓમાં કોઈ જાતનો કલેશ ન પ્રગટે એવી જાતનો ભિન્ન

(૨૮)

લિપ્ત ગચ્છના આચાર્યોએ પરસ્પર મળી બંદોબસ્ત કરી લેવો. એ આ પ્રમાણે તેઓ નવું ચૈતન્ય પ્રકટાવી જૈનશાસનની અને પોતાના આત્માની ઉન્નતિ માટે વર્તશે તો ભવિષ્યમાં તેઓનું સ્વાસ્થિત્વ ટકી શકશે અન્યથા નાભાવશેષ બાકી રહેશે. ઉપર પ્રમાણે હૃદયમાં અવયોધીને જૈન સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ અહંતા, મમતા, ખટપટ, માનપૂજા, કદાચહ વગેરેનો ત્યાગ કરી જૈનોની પ્રગતિમાં પરસ્પર ઉપચક્ર આપવા આત્મલોગપૂર્વક તૈયાર થવું જોઈએ. શ્રીજિનેશ્વરોએ રાગદ્રેષને જીતવાપૂર્વક સર્વ જીવોનું કલ્યાણ કરવાનો સદુપદેશ આપ્યો છે. કોઈ પણ રીતે રાગદ્રેષને શમાવવો અને આત્માના સદજ સુખના લોક્તા થવું. શ્રીવીરપ્રભુએ અંડકૌશિક સર્પનું વહિત કંચુ-ઈત્યાદિ સદુપદેશ ધ્યાનમાં રાખીને સર્વ ગચ્છના સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ વિચારવું કે અમે સર્વે રાગદ્રેષને જીતનાર એવા જિનનો રાગદ્રેષ જીતવારૂપ માર્ગ અંગીકાર કર્યો છે અને તેથી એ માર્ગ અંગીકાર કરીને રાગદ્રેષનો ઉપશમ કરવા સદા પ્રયત્ન કરવાનો છે. રાગદ્રેષને શમાવવા એજ મુખ્ય સાધ્યત્રિંદુ છે. સર્વગચ્છીય સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ રાગદ્રેષને જીતવા પ્રતિ ખાસ ઉપયોગ ધારણ કરવો જોઈએ. સર્વ ગચ્છના સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ ખાસ સમજવું કે અમારે પરસ્પર જૈનશાસનની ઉન્નતિ માટે રાગદ્રેષનો પરિહાર કરી સંપીને યોજનાપૂર્વક જૈનધર્માન્નતિનાં કાર્યો કરવા જોઈએ. પરંતુ સામાન્ય મતભેદે રાગદ્રેષના વશ થઈ સાત્વિક પ્રકૃતિથી અદ્ય થઈ ક્ષમાદિ ગુણોથી દૂર ન જવું જોઈએ. અમારું માન, અમારો કદાચહ, અમારી મહત્તા વગેરેનો જૈનશાસનના ઉદ્દય માટે સર્વનો ત્યાગ કરવો પડે તો ભલે થાઓ, અમારે એનો

(૨૯)

અપ નથી. અમારે તો જૈનશાસનના ઉદ્ય માટે સર્વને ભોમ આપીને રાગદ્વેષના ઉપશમે પરસ્પર મળી ધર્મકાર્ય કરવાની ખાસ જરૂર છે એમ લક્ષ્યમાં રાખવું જોઈએ. સર્વ ગચ્છના આચાર્યોએ, સાધુઓએ, સાધવીઓએ, શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકોઓએ સર્વ જીવોનું ભલું ઇચ્છવું અને ભલું આદરવું. સામાન્ય મતભેદોથી પરસ્પર એક બીજા જૈનો પર દ્વેષ, ઇર્ષ્યા અને નિંદાદિકથી ન જોતાં સર્વ પર ઉચ્ચદૃષ્ટિથી દેખવું જોઈએ. અને જૈનાચાર્યોની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તીને યોજનાઓની વ્યવસ્થાપૂર્વક જૈનધર્મોન્નતિ અને જૈન મંદિરોન્નતિ કરવાની પોતાની ફરજ અદા કરવી જોઈએ.

જૈનોએ જૈનધર્મનું રહસ્ય સમજીને સાધ્ય શું છે? તે લક્ષ્યમાં રાખીને તદ્દનુસાર પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. સાધ્યને બૂલવાથી અને અન્ય બાબતને કે જે સાધ્યના હેતુબૂત છે તેને સાધ્યરૂપ માનીને પ્રવર્તવાથી લાભનો સમૂળગો નાશ થાય છે અને પરિણામમાં હાનિરૂપ ફળ દેખાય છે. એક વહીવટદારે કાબુદીઓને સરકારી, તીજેરીઓ બળવવા નોકર રાખ્યા અને તેઓને કહ્યું કે તમને તીજેરીનું સીલ બળવવાનું કામ સોંપવામાં આવે છે. કોઈ સીલ તોડે નહિ તે બાબતની સંભાળ રાખીને નોકરી કરવી. કાબુદીઓ તીજેરીનું સીલ બળવવા નોકરી કરવા લાગ્યા. તરવાર-ખંડુક ધારણ કરીને રાત્રિ દિવસ પહેરે ભરવા લાગ્યા. કેટલાક દિવસે ચોરો ચોરી કરવા આવ્યા. ચોરો તીજેરીની પાછળનો ભાગ તોડીને તેમાંથી રૂપૈયાની કોથળીઓ બહાર કાઢવા લાગ્યા. પહેરેગીર કાબુદીએ મનમાં વિચાર કર્યો કે મને મારા આલીઠે તીજેરીનું સીલ બળવવાનું કામ સોંપ્યું છે બીજું મને કંઈ કહ્યું નથી. ફક્ત સીલ કોઈ તોડે નહિ તે ખાસ

(૩૦)

ધ્યાનમાં રાખવાનું કહ્યું છે તો મારાથી બીજી વાતમાં કેમ પડાય ? કેટલાક દિવસ પછી વહીવટદાર આવ્યા અને તેમણે તીજેરીના માલની ચોરી થયેલી દેખી. વહીવટદારે પહેરેગીર કાબુલીઓને કહ્યું કે આ તીજેરીમાંથી ચોરો માલ લઈ ગયા તે તમે કેમ જાણી શક્યા નહિ ? વહીવટદારના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પહેરેગીરોએ જણાવ્યું કે સાહેબ ! ચોરો માલ ચોરતા હતા તે અમે દેખતા હતા પણ આપ સાહેબે સીલ કોઈ તોડે નહીં તે માટે અમને રાખેલા તેથી તે કોઈના હથેતોડવા દીધું નહિ. કદાપિ ચોરો સીલ તોડવા આવ્યા હોત તો તોડવા દેત નહિ, તેઓને મારી નાખત. સીલ નહિ તોડવા દેવાનું કામ અમોએ સારી રીતે બજાવ્યું છે. વહીવટદારે પહેરેગીરોનું બોલવું સાંભળી લઈને તેમને બહુ ધમકાવ્યા અને કહ્યું કે અરે મૂઠા ! તીજેરીનું સીલ જાળવવાનું કહેવાનો સાર એ હતો કે તીજેરીમાં રાખેલો માલ કોઈ લેઈ જાય નહિ, તીજેરીના માલનું રક્ષણ કરવું એજ મારા કહેવાનો સારાંશ છે; તીજેરીનો માલ લૂંટાઈ જાય તો સીલ જાળવ્યું કહેવાય નહિ. ઇત્યાદિથી તેમને બોધ આપી શિક્ષા કરી. આ દષ્ટાંતનો સાર એ છે કે શ્રીમહાવીર પ્રભુએ જૈનધર્મની તીજેરી તેમના પદ્મપર ખેસનાર આચાર્યેનિ સોંપેલી છે તેમાં તેમણે પેલા પહેરેગીર કાબુલીઓ જેવી વૃત્તિ રાખીને સાધ્યને ન ભૂલી જવું જોઈએ. જૈનધર્મની તીજેરીના બાહ્યાંગો કયાં છે ? અને અંતરમાં માલ કયો છે તેનું ખાસ લક્ષ્ય રાખવું જોઈએ. જૈનધર્મની તીજેરીનું સીલ જાળવવા માટે ‘લકીરકા ફકીર’ બની કલેશ-ચુદ્ધ વજેરે કરી જૈનધર્મરૂપ તીજેરીમાં ભરેલો માલ ન લુંટાવવો જોઈએ; અને તેનું સાધુઓએ

(૩૧)

અને સાધવીઓએ રક્ષણ કરવા આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવા તૈયાર થવું જોઈએ. ત્યાગી અને ગૃહસ્થ જૈનોમાં જૈનસંઘની ધાર્મિક અસ્તવ્યસ્તદશાથી જૈનો લાખો અને કરોડો રૂપૈયા કેળવણી વગેરે ખાતામાં વાપરે છે પણ તેનું જોઈએ તેવું પરિણામ આવતું નથી. જૈનો કેળવણી પાછળ લાખો કરોડો રૂપૈયા ખર્ચે છે, સાધર્મિક વાત્સલ્યના નામે નવકારશી વગેરેમાં વર્ષે વર્ષે લાખો રૂપૈયાનો ખર્ચ થાય છે. જૈનોની ધાર્મિક પાઠશાળાઓ અને યોડીંગોનું એકસરખું બંધારણ અવલોકવામાં આવતું નથી, પાઠશાળાઓ અને યોડીંગોપર બંધારણના અભાવે ઉપયોગી યોડીંગો અને પાઠશાળાઓનો નાશ થાય છે, અને અનુપયોગી યોડીંગો અને પાઠશાળાઓ અવ્યવસ્થિતપણે ચલાવવાથી ખર્ચ પ્રમાણે લાભ મળી શકતો નથી. સર્વમાન્ય સાધુગુરુકુલ અને ચતુર્વિધ સંઘમાન્ય સાધવી ગુરુકુળના અભાવે સાધુઓ તથા સાધવીઓને અભ્યાસ કરવામાં અનેક સુશીખતો નડે છે, અને અભ્યાસ પણ પરિપૂર્ણ થઈ શકતો નથી. ભિન્ન ભિન્ન સંઘાડાઓમાં ભિન્ન ભિન્ન સાધુઓ પાસે અનેક શાસ્ત્રોઓ રાખવા પડે છે અને તેથી પરિણામ એ આવે છે કે વિહારમાં સાધુઓને જોઈએ તે પ્રમાણમાં અભ્યાસ થઈ શકતો નથી અને ચોમાસાના ચાર માસમાં કરેલો અભ્યાસ પશ્ચાત્ વિહારમાં વિસ્મરણ જેવો થઈ જાય છે. સર્વ સંઘાડાઓને પરસ્પર સંપ થયા વિના એકબીજાની પાસે જે જે વપરોનો સાધુઓને અભ્યાસ કરાવવો હોય તે પણ કરાવી શકાતો નથી. પૂર્વે એક ગરબના સાધુઓ અન્ય ગરબના અમુક વિદ્વાન સાધુઓ પાસે અમુક વિદ્યાનું અધ્યયન કરવા માટે જતા હતા. અને તે સંબંધી ગરબોની ઉદ્ધાર દૃષ્ટિવાળાં બંધારણો હતાં

(૩૨)

તેવી સમ્યગ્ સ્થિતિ હાલમાં અવલોકી શકાતી નથી. તેનું કારણ એ છે કે પરસ્પર ગરજ-સંઘાડાના આચાર્યોને જૈનોનાતિ સંબંધી સુલેહ સંપકરણોના જેવાં બંધારણો હોવાં જોઈએ તેવાં હાલ નથી. સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ ચતુર્વિધ સંઘ ભેગો મળીને ગરજનાં બંધારણો સુધારીને આચાર્યોમાં પરસ્પર સંપ કરાવીને તેમની આજ્ઞા નીચે સાધુઓ અને સાધ્વીઓ રહીને જૈનોનાતિનાં કાર્યો કરે તો અવશ્ય જૈન સંઘની ઉન્નતિ થાય. આ જમાનો જાણી જોઈને બેસી રહેવાનો નથી પણ જગ્યાખાદ્ય પોતપોતાની ફરજો અદા કરવાનો છે. જૈનોની પડતીને એકદમ અટકાવવા માટે સામાન્ય ગરજ-સંઘ અને ચતુર્વિધ સંઘ, સર્વગરજના સમુદાયનો બનેલો મહાસંઘ સર્વેએ મળી જૈનધર્મની પ્રગતિ થાય એવા સાહિત્યોનો પ્રકાશ કરવાની જરૂર છે. બળતાં ધરને બચાવવાને જેટલો ત્વરાથી પ્રયાસ કરવામાં આવે છે તેટલો ખપમાં આવે છે તદ્વત્ ચતુર્વિધ સંઘે જાગૃત થઈને જૈન કૌમની ઉન્નતિ કરવા પરસ્પર એક બીજા અંગને સહાય આપવા અને તે માટે કરોડો ઉપાયો કરીને આગળ વધવામાં એક ક્ષણમાત્ર પણ પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ. ‘સર્વ જૈન કૌમના શ્રેયમાં સ્વકીય શ્રેય છે.’ એવું ક્ષણે ક્ષણે સ્મરણ કરીને સંઘોન્નતિના કાર્યો કરવામાં આત્મભોગપૂર્વક અપ્રમત્ત બનવું જોઈએ. જે મનુષ્ય સંઘરૂપ પચીસમા તીર્થંકરની વિનય અને બહુમાનથી સેવા કરે છે તે તીર્થંકર નામકર્મને બાંધે છે અને તે પરમાત્માપદ પ્રાપ્ત કરે છે. અતએવ ચતુર્વિધ સંઘની ઉન્નતિ માટે આચાર્યાદિનાં બંધારણો સુધારવાં જોઈએ.

પ્રતિવર્ષે જૈનકૌમમાં દેવભક્તિનિમિત્તે ખર્ચાતા, સિદ્ધાચલાદિ તીર્થોના સંઘ કાઢવા નિમિત્તે ખર્ચાતા, શુરભક્તિ નિમિત્તે

(૩૬)

અર્ચાતા, જ્ઞાનદ્રવ્ય નિમિત્તે અર્ચાતા, કેળવણી નિમિત્તે-વર્ણ્યાકાં અને ઉજમણાં નિમિત્તે અર્ચાતા, સાધારણ દ્રવ્યનિમિત્તે અર્ચાતા પુસ્તકો લખાવવામાં તથા છપાવવા નિમિત્તે અર્ચાતા, જીવહયા, પાંજરાપોળ-લગન-નાત-નવકારશી અને અન્યવરા નિમિત્તે અર્ચાતા સર્વ પ્રકારના અર્ચના રૂપેયાનો સરવાળો કરવામાં આવે તો એક બે કરોડ રૂપેયાનો લગભગ અર્ચ થતો જણી શકાય. જૈન મહાસંઘનું અધારણ થાય અને પ્રતિવર્ષ અર્ચાતા કરોડો રૂપેયાની સર્વ ખાતાની એકબીજાની સાથે સંયોજના કરીને વ્યવસ્થા કરવામાં આવે અને જે ખાતાં હાલ ખાસ આવશ્યક પોષવા યોગ્ય હોય તેનું વ્યવસ્થા પૂર્વક પોષણ કરવામાં આવે તો જૈન કામના કરોડો રૂપેયાનો વિશેષ પ્રમાણમાં શુભોપયોગ કર્યો જણી શકાય અને તેનું ફલ પણ જૈન કામની અને જૈનધર્મની ઉન્નતિ માટે સાફ આવી શકે. ભવિષ્યમાં દેવદ્રવ્યાદિ સર્વ ખાતાઓનું પોષણ યથાર્થ ચાલશે કે કેમ ? એ એક મહાપ્રશ્ન છે. જૈન કામે ઉપર્યુક્ત ખાતાઓની વ્યવસ્થા અને તેની યોજનાઓમાં જમાનાને અનુસરીને સુધારો વધારો કરી આગળ વધવું જોઈએ. સર્વ જૈનોના હૃદયમાં આ બાબતની જાગૃતિ લાવનાર જૈન સાધુઓ અને સાધ્વીઓ છે. જૈન કામરૂપ એક શરીરના અંગમાં સર્વત્ર પ્રસરનાર રક્ત સમાન સાધુઓ અને સાધ્વીઓ છે. એ બે વર્ગની પૂજ્યતા ભક્તતા-શુદ્ધતા-ઉચ્ચતા અને તે બે વર્ગની વૃદ્ધિથી જૈનકામના સર્વ ધાર્મિક ખાતાઓનું જીવન નબી શકે છે. સાધુઓ અને સાધ્વીઓ જો ગીતાર્થ સૂરિઓની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે અને આચાર્યની આજ્ઞા સુજળ ઉન્નતિ માટે નિયમિત કરેલી અમુક યોજનાઓને આગળ કરીને તે પ્રમાણે એકસરખી રીતે

(૩૪)

ઉપદેશ દે છે તેો તેનું પરિણામ તુરત સાડું આવે છે. સાધુઓ અને સાધ્વીઓ ખરેખર આચાર્યની આજ્ઞાથી નિયમિત યોજનાથી વ્યવસ્થાપૂર્વક વર્તીને અલ્પકાળમાં સર્વત્ર મહાલાલ આપી શકે છે. જૈનાચાર્યોની કરેલી ધાર્મિકોત્તરિવાળી વ્યવસ્થાપૂર્વક યોજનાઓને સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ જો બહુમાન-સત્કારપૂર્વક વધાવી લે છે તેો તેથી સો વર્ષે થનારું કાર્ય દશ પંદર વર્ષમાં થાય છે અને હજાર વર્ષે થનારું પચાસ વા સાઠ વર્ષમાં થાય છે. ચતુર્વિધસંઘ જો પરસ્પર કુસંપ કરીને જૈન મહાસંઘોત્તરિના કાયદાઓથી બ્રહ્મ થાય છે અને પોતાની મરજી આવે તેમ વર્તે છે તેો રાજા અને સેનાધિપતિની આજ્ઞાથી બ્રહ્મ બનેલું સ્વચ્છંદી સૈન્ય જેમ અવનતિ પામી નષ્ટ થાય છે.—પરસ્પર કુસંપથી બંધાયેલું સૈન્ય જેમ નાશ પામે છે તેમ ચતુર્વિધસંઘ પણ અવનતિને પામે છે. સંપ, બ્રાતૃભાવ અને જૈન સંઘોત્તરિના કાર્યો કરવામાં સાંપ્રત જૈન કોમમાં જે જે અંશે કુસંપ, કલેશ, પરસ્પર મતભેદ, તકરારો વગેરે ઉત્પન્ન થાય છે તે તે અંશે જૈન કોમ પછાત રહે છે અને પચીશ-પચાશ વર્ષમાં ધારેલી ઉત્તરિના બદલે પચાશ વર્ષ પાછળ (જૈનકોમ) રહે છે. તે ખાસ પ્રત્યેક જૈને હૃદયમાં વિચારીને જૈન કોમની અવનતિ કરનાર કુસંપ વગેરેનો નાશ કરવા માટે જેટલો બને તેટલો આત્મભોગ આપવો જોઈએ. પ્રત્યેક જૈનના મનમાં જૈનકોમની એકતા કરવા અને જૈનસંઘ તથા જૈનધર્મ માટે આત્મભોગ આપીને કંઈપણ કરી બતાવવાની ઈચ્છા થશે, ત્યારે જૈનકોમમાં વાસ્તવિક પ્રગતિની ચળવળ ઉદ્ભવશે, એમ ખાત્રીથી માનવું. હું જૈન કોમનો એક ભાગ છું, મારી શક્તિ પ્રમાણે જૈનકોમ અને

(૩૫)

જૈનધર્મ માટે મારા શીર્ષપર પ્રાપ્ત થએલી ફરજો બળવવી જોઈએ તેજ મારો કર્મયોગ છે; એમ જ્યારે પ્રત્યેક જૈનના મનમાં વિચાર આવશે, ત્યારે ચતુર્વિધ સંઘના પ્રત્યેક અંગની પુષ્ટિ-વૃદ્ધિ થશે અને તેથી જૈનાચાર્યો પણ જૈન કોમની પ્રગતિના જે જે વિચારો જૈન કોમને જણાવશે તે આચારમાં પ્રકટી નીકળશે.

પ્રકરણ ૩ જી.

જૈન ચતુર્વિધ મહાસંઘની ઉન્નતિ માટે આચાર્યો ઉપાધ્યાયો પ્રવર્તકો, સ્થવિરો, પંન્યાસો, સાધુઓ, સાધ્વીઓ શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ આત્મભોગ આપવા યથાશક્તિ સ્વાધિકારતઃ પ્રયત્ન કરે તે બનવા યોગ્ય છે, પરંતુ તેમાં વિશેષ કથ્ય એ છે કે જે જે અંશે કષાયો ઘટશે, તે તે અંશે જૈનધર્મ અને જૈનકોમ માટે વિશેષ પ્રગતિનાં કાર્યો કરી શકાશે, જૈનધર્મ અને મહાસંઘની સેવામાં આત્મભોગ આપનારાઓએ મતભેદસહિષ્ણુતા નામનો ગુણ ખીલવવો જોઈએ. ચતુર્વિધ મહાસંઘમાં 'ખોપરી ખોપરી મતિ ન્યારી' ના ન્યાયે અનેક મતભેદો હોય એ સંભવિત છે. તેથી તે મતભેદોને સહન કરીને સર્વની સાથે મળીને કાર્ય કરવાની આત્મશક્તિ પ્રગટાવવી જોઈએ. જે મતભેદને સહન કરી શકતો નથી તે અનેક મતભેદધારક મનુષ્યોની સાથે અમુક બાબતમાં ભેગો મળી કાર્ય કરવાને શક્તિમાન થઈ શકતો નથી અને ઉલટું સમ્મેલનના બદલે વિષમતાનું ઉત્થાન કરી લાલને બદલે હાનિ પ્રાપ્ત કરી બેસે છે. મતસહિષ્ણુતાવાળો મનુષ્ય મતભેદે ઉદારભાવ રાખીને જૈનકોમ અને જૈનધર્મની સેવામાં આગળ વધી આત્મોન્નતિની સાથે મહાસંઘોન્નતિમાં આત્મભોગ અને આત્મભોગ સમર્થવા વિશેષતઃ

(૩૬)

સમર્થ થઈ શકે છે. મતભેદને સહ્યાવિના એકબીજાની સાથે હાથોહાથ મેળવી કાર્ય કરી શકાય નહિ. મતભેદને નહિ સહન કરનાર સ્વભાવમાં મગજની સમતોલતાને ખોઈ બેસે છે, અને રંગમાં ભંગ પાડી જૈન મહાસંઘની ઉત્તતિમાં વિશ્લેષ નાખે છે અને તેના નિમિત્તે અન્યોની પાસે વિશ્લેષો નખાવે છે. સ્વાત્મોત્તતિમાં આગળ વધવા માટે મતભેદોને સહન કરવા પડે છે તો જૈન મહાસંઘ અને જૈનધર્મની ઉત્તતિમાં અનેક મતભેદોને સહન કર્યા વિના એક પગલું પણ ભરી શકાય નહિ, એમ અવબોધીને જેણે મતભેદસહિષ્ણુતાને ધારણ કરી હોય છે, તે જ જૈન મહાસંઘસેવા-ગરુડસેવા-સમાજસેવા-મંડળસેવા વગેરે સેવાઓ કરવાને અધિકારી બને છે. ‘મને માન મળશે’ એવી બુદ્ધિ રાખ્યા વિના અનેક વ્યક્તિઓ તરફથી થનાર અપમાનને જે સહન કરે છે, તે જૈનધર્મોત્તતિ માટે આત્મભોગ અર્પવા સમર્થ થાય છે. આ વિશ્વમાં કોઈ એવો મનુષ્ય નહિ હોય કે જેના માટે લોકોના બે મત ન હોય. કોઈ કંઈ કહેશે અને કોઈ કંઈ કહેશે. જૈન કૌમની સેવા, દેશની સેવા, સમાજની સેવા આદિ અનેક પ્રશસ્ય સેવા કરનારાઓને દુનિયા તરફથી ઘણું અપમાન સહન કરવું પડે છે. શ્રીમહાવીરપ્રભુને કેટલા ઉપસર્ગ સહન કરવા પડ્યા છે? છદ્મસ્થાવસ્થામાં વજ્રભૂમિમાં અનાયોએ તેમનું અનેક પ્રકારના ખરાબ શબ્દોથી અપમાન કર્યું હતું. ઇશુક્રાઈસ્ટ, મહુમદ પેગંબર, ગૌતમબુદ્ધ, કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહિમચંદ્રાચાર્ય વગેરેને અપમાન સહન કરવાં પડ્યાં હતાં. અપમાન સહન કરવાની આત્મશક્તિ પ્રકટ્યા વિના જૈન કૌમની સેવા, જૈન ધર્મની સેવા, દેશની સેવા, જ્ઞાનાભ્યાસસેવા વગેરે અનેક પ્રકારની

(૩૭)

આવશ્યક પ્રશસ્ય સેવામાં એક ડગલું માત્ર પણ આગળ વધી શકાવાનું નથી, એમ પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને આ બાબતમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એમ પ્રથમતઃ કથવામાં આવે છે.

માનની ઇચ્છાવાળો મનુષ્ય પ્રમાણિકપણે મહાસંઘની સેવા કરવા શક્તિમાન થઈ શકતો નથી; એટલુંજ નહિ પરંતુ જ્યારે તેને માન મળયું બંધ થાય છે, ત્યારે ઉલટું પોતે કરેલી સેવાને માટે પશ્ચાત્તાપ કરે છે અને તેનું ચિત્ત ક્ષણમાં સેવાકાર્યથી પાછું ફરે છે. જૈન કોમ અને જૈનધર્મની વૃદ્ધિ થાય એવા હેતુઓની પ્રવૃત્તિમાં નામરૂપની અહંવૃત્તિ તો હૃદયમાં રહેલીજ ન જોઈએ. સેવાધર્મને બદલે માનની ઇચ્છા રાખવાથી આત્મોન્નતિકારક શક્તિઓની પ્રગતિ થતી નથી. સમાજ, સંઘ, મંડલ, ગચ્છ વગેરેની ઉન્નતિમાં પણ નિષ્કામપણે ભાગ લેઈ શકતો નથી. ‘જૈન મહાસંઘની સેવામાં માનને અપમાન એ બે શું છે એનું કોઈ પણ જૈન વ્યક્તિને ભાન રહેવું ન જોઈએ.’ જૈનસંઘ માટે જે જે કાર્યો કરી શકાય તે કરવાં તે સ્વકીય ધાર્મિક ફરજ છે. એમ અવબોધીને માન અને અપમાનથી નિર્લેપ રહીને પ્રતિદિન સ્વફરજમાં પ્રવૃત્ત થવું જોઈએ. અપમાનથી જે મનુષ્ય ક્રોધાદિક ભાવમાં ગમગીન થઈ જાય છે, તે આત્મોન્નતિમાં અને અન્ય મનુષ્યોને ઉન્નતિમાં સહાય આપવાને એક ક્ષણ માત્ર પણ સ્થિર રહી શકતો નથી. અપમાનની લાગણીવાળો મનુષ્ય ક્ષણમાં ક્રોધી બને છે અને વૈર, ઝેર, ઈર્ષ્યા અને અપમાનનો બદલો વાળવાની બુદ્ધિથી અનેક પ્રકારની સંઘમાં વિશ્લેષ પડે એવી પ્રવૃત્તિ કરે છે. શરીરમાં નામમાં, રૂપમાં હું પણાની વૃત્તિના દંઢ સંસ્કારો પ્રવર્તે છે, ત્યાંસુધી માન અને અપમાનની લાગણી

(૩૮)

ઉત્કૃષ્ટ રહે છે. માન અને અપમાનવૃત્તિપૂર્વક મહાસંઘાદિની સેવામાં પ્રવૃત્ત થવું એ અધમસેવા છે અને જૈન મહાસંઘ વગેરેની સેવામાં માન, અપમાન અને યશઃકીર્તિ આદિની પ્રાપ્તિ માટે વા અન્ય કોઈ સ્વાર્થને લેઈ પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે એ મધ્યમ સેવા છે અને માન તથા અપમાનની લાગણી વિના કોઈપણ પ્રકારની કામના વિના નિબ્કામભાવે સાધુઓ, સાધવીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓએ ચતુર્વિધ મહાસંઘની સેવા એ ફક્ત પોતાની ફરજ છે એમ માનીને જે સેવા કરવામાં આવે છે, તેને ઉત્તમોત્તમ સેવા અવબોધવી. હું ફક્ત મારી શક્તિ અને સ્વાધિકાર પ્રમાણે સ્વસેવારૂપ સ્વફરજને અદા કરું છું તે કર્યા વિના છુટકો નથી, તે આવશ્યક કર્તવ્ય છે—એમ અવબોધીને જે મનુષ્ય જૈન મહાસંઘ જૈનધર્મપ્રસારપ્રગતિ-પ્રવૃત્તિ વગેરેમાં ઉદ્યુક્ત થાય છે, તે સંવર નિર્જર તત્ત્વો વડે આત્મોન્નતિપૂર્વક મહાસંઘોન્નતિ કરી શકે છે. સ્વવ્યક્તિ રૂપ વ્યગ્રિની ઉન્નતિ કરવા માટે મતસહિષ્ણુતા, માન અને અપમાનને સહવાની શક્તિને, સામાન્યતઃ અનેક પ્રકારનું સહન કરવાની શક્તિને જે આચારમાં મૂકી ખીલવે છે, તે જૈન મહાસંઘ-દેશ સમાજ અને સમસ્ત દેશ, જનસમાજ રૂપ સમષ્ટિની પ્રશસ્ત્ય વાસ્તવિક પ્રગતિમાં આત્મલોગ સમર્પવા શક્તિમાન થાય છે. જૈન મહાસંઘરૂપ એક સમષ્ટિની સેવા કરનારે સમયજ્ઞ થવું જોઈએ અને સર્વ મનુષ્યોની સાથે હળી મળીને ચાલવાનું શિક્ષણ ગ્રહીને આચારમાં મૂકવું જોઈએ. જ્યાં સુધી મનુષ્ય સમયજ્ઞ થયો નથી ત્યાંસુધી તે ગમે તેવો દક્ષ હોય તો પણ કોઈપણ જાતની ધાર્મિક વા વ્યાવહારિક સમાજસેવાનું

(૩૬)

આચરણ કરી શકતો નથી. સમયજ્ઞ મનુષ્ય પ્રત્યેક વખતે અમુક પ્રતિકૂલ વા અનુકૂળ સંયોગોમાં કેવી રીતે વહવું-વર્તવું તે યથાર્થ અવબોધી શકે છે અને તેથી તે જૈન કોમ-જૈનધર્મની સેવામાં સમયજ્ઞ થઈને યથાતથ્ય પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે. જે મનુષ્ય સમયસૂચકતા વાપરીને દેશ-સમાજ-ધર્મની સેવા કરે છે તે ઘણાં વિઘ્નોમાંથી નિર્વિઘ્નપણે પસાર થાય છે. સમયજ્ઞ મનુષ્ય, અમુક મનુષ્યની સાથે અમુક પ્રમાણે વર્તી જૈન સંઘની સેવામાં ભાગ લઈ શકે છે તેથી તે આત્મોદ્ધતિની સાથે મહાસંઘરૂપ સમષ્ટિની પ્રગતિ-પુષ્ટિ-તુષ્ટિ-વૃદ્ધિ અને રક્ષા કરી શકે છે.

સાધુઓ અને સાધ્વીઓ એક બીજાના સંઘાડાનાં ક્ષેત્રોપર શ્રાવકોના ઉપરઉપરના રાગનાં આકર્ષણથી પડાપડી કરે છે અને એકબીજાનાં ક્ષેત્રના શ્રાવકોને પરસ્પર સંઘાડાના સાધુઓ વિરુદ્ધ સમજાવી પોતપોતાની સત્તા અને રાગનો ચિરંસ્થાયિભાવ રાખવા પ્રયત્ન કરે છે, પરંતુ તેમાં પરસ્પર સંઘાડા-ગચ્છના સાધુઓ અને સાધ્વીઓની શ્રાવકોપરની સત્તાનો નાશ થાય છે અને તેઓ ભિક્ષા માગી ખાનાર બાવાઓના જેવી દશાને પ્રાપ્ત કરે છે. આવી પ્રવૃત્તિ વર્તમાનમાં પ્રાયઃ ઘણી દેખવામાં આવે છે. તેઓ સરાગસંઘમી હોવા છતાં અને પંચમ આરામાં હોવા છતાં ચોથા આરાના જેવી વીતરાગદશાને ડોળ કરીને જ્યાં ત્યાં પરસ્પર ગચ્છ-સંઘાડાનાં ક્ષેત્રોપર, અને શ્રાવકોપર પડાપડી કરી પોતાનું જમાવવા અને અન્યોનું નિષ્કાસન કરવા જતાં બગલાલકતાની દશા કરે છે તે સદા ટકી શકતી નથી અને પરસ્પર સાધુઓની પ્રાયઃ આંતરિક અવ્યવસ્થિત આવી સ્થિતિ બનવાથી ‘હુઃખે માથું’ અને કુદે હૈયું’ એવી બાહ્યમાં પ્રવૃત્તિ આદરીને વીતરાગદશા જણાવવા

(૪૫)

બય છે, પરંતુ તે સિદ્ધ થતી નથી અને સરાગદશાનું સંયમ પાળવાની ગચ્છ-સંઘાડા-ક્ષેત્રની સુવ્યવસ્થાથી બ્રહ્મ થઈ સંઘપરની સ્વસાધુસત્તાને ઉચ્છેદ કરે છે. હજમ અને ભંગીઆની કોન્કર-સમાં એકએકના ઉપર પડાપડી ન કરવી એવો બંદોબસ્ત થયો છે અને તે પ્રમાણે તેઓ વર્તે છે તો સંઘપર સત્તા ધારણ કરનારી સાધુકોમ જો આ બાબતમાં કંઈ વિચાર કરીને પરસ્પર એકબીજાના ક્ષેત્રો ઉપરની પડાપડીને ત્યાગ નહિ કરે તો સરાગસંયમ પાળવાની અને પ્રવર્તિવવાની સત્તાને ઉચ્છેદ થશે અને શ્રાવકો વગેરેને સુવ્યવસ્થાથી જે લાભ મળતો હશે તે બંધ થશે તેમજ પરિણામે સંઘસત્તાના સૂત્રોમાં પરિવર્તન થવાથી અને સાધુઓમાં પરસ્પર થતી નિંદાદિક ખોદણીથી તેઓના સાધુપરને રાગ ટળી જશે. અતએવ પરસ્પર સંઘાટક-ગચ્છના સાધુઓએ પરસ્પરના ક્ષેત્રોપર પડાપડી નહિ કરતાં એક સુવ્યવસ્થાથી સલાહસંપ કાલકરાર કરીને વર્તવું જોઈએ કે જેથી વર્તમાનમાં તથા ભવિષ્યમાં એકબીજાના સંઘાડા-ગચ્છના સાધુઓની સત્તાનો નાશ ન થાય અને શ્રાવકોને સાધુઓની ગરજ રહે તથા ‘સાધુઓ પરસ્પર એકબીજાની ખોદણી કરનારા છે’ ઇત્યાદિ ખોદણી કરવાનો-સત્તા સામે થનારા-શ્રાવકો વગેરેને અવકાશ ન રહે. આ બાબતને પરસ્પર સંઘાડા-ગચ્છના ઉપરી આચાર્યો વગેરેએ નિર્ણય કરી સલાહસંપ કરવો જોઈએ. ગચ્છસંઘાડાની વ્યવસ્થાઓ સુધારવાને અને પરસ્પર લઘુવર્તુલોનું ઐક્ય કરવા માટે વખતસર પ્રયત્ન નહિ કરવામાં આવશે, તો અંતે એ પરીણામ આવવાનું કે પરસ્પર કલેશાદિ સંઘર્ષણમાં સાધુઓ, સાધવીઓ અને તેઓના પરસ્પર રાગી શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓનું અશુભમાર્ગે આત્મવીર્ય

(૪૧)

૪૮ થવાનું; એમ નહીં જાણવું. જે ધાર્મિક કોમમાં અનેક જાતનો સડો પેસે છે અને લઘુ લઘુ વર્તુલમાં વહેંચાઈ જઈને પરસ્પર એકબીજાનું અશુભ કરવા પ્રયત્ન કરે છે તે કોમનો યાદવાસ્થકી પેઠે સ્વયમેવ નાશ થાય છે અને તે કોમ વિશ્વમાં પોતાનું અસ્તિત્વ સંરક્ષવા શક્તિમાન થતી નથી. પરસ્પર સંઘાડાઓ, ગઝછો આદિના પ્રસુખો જેઓ ક્ષેત્રાદિની સુવ્યવસ્થા પૂર્વક રહે છે અને પરસ્પર એક બીજાના ગઝછમંતવ્યને વા અન્યગઝછીય સાધુઓને તોડી પાડવા માટે અને અન્યગઝછીય શ્રાવકોને અનેક યુક્તિથી પોતાના રાગી કરવા માટે દાંભિક ધર્મોપદેશદ્વારા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ અંતે પરસ્પર સ્વયમેવ વિનાશ પામે છે. અત્યેવ ઉપર્યુક્ત વાતને લક્ષ્યમાં લેઈ આ સુધરતા જમાનામાં પોતાની દશાનો ખ્યાલ કરીને એકતા કરવાને માટે સંકુચિતદષ્ટિ, વિરોધદષ્ટિ, મમત્વદષ્ટિ અને વૈરદષ્ટિનો ત્યાગ નહિ કરે તો તેઓના લુખ્યા આચારોનું કાંઈ જોર ચાલશે નહિ અને ગુણ વિનાના ઉપરઉપરના આચારોથી તેઓ વિશ્વસમાજને આકર્ષણ કરી શકશે નહિ. ચાલિકોમ પરસ્પરની ખોદણી, કુસંપ, શૈથિલ્યાચાર અને પ્રમાદને વશ પડી ગોરજની અવસ્થાને પામી તેઓના તરફ શ્રાવકોનો રાગ ઉતરી જવા છતાં પૂર્વજોની સત્તાથી હજીસુધી સ્વાસ્તિત્વ સંરક્ષી થકી છે. પણ હવે જૈન કોમનો સાધુઓપરથી પરસ્પરની ખોદણી, કુસંપ, એક બીજાની નિંદાના છાપાં છપાવવાં અને પરસ્પર વૈર-ઇત્યાદિ કારણોથી તેઓના પરનો રાગ પ્રતિદિન ઘટતો જાય છે અને ભવિષ્યમાં આ પ્રમાણે ચાલશે તો સારા મનુષ્યો સાધુઓ થશે જ નહિ અને અકેળવાયેલ દુઃખી મનુષ્યો સાધુઓ થશે, તેઓ જૈન કોમનું શું શ્રેય કરી શકશે ?

(૪૨)

ધોળામાંથી પીળાં થયાં અને પીળાંમાંથી શું થશે? તત્સંબંધી ચેતવામાં નહિ આવે તો ઇદંતૃતીયં કાંઈ જાગશે એમ નક્કી માનવું. શ્રીવીરપ્રભુનું એકવીશ હજાર વર્ષ પર્યંત શાસન ચાલશે એમ જે કહેવામાં આવે છે તે સત્ય છે, પરંતુ જો આ પ્રમાણે રહેશે તો લયાસ્પદ છે. અતએવ શ્રીવીરપ્રભુનું એકવીશ હજાર વર્ષ પર્યંત શાસન ચાલે તેમ ઉદ્યમાદિ ગુણોવડે જાણીને સાધુઓએ અક્ય કરી વર્તવું જોઈએ.

ગચ્છ-સંઘાટકો વગેરેની વ્યવસ્થા પરસ્પર એક સાંકળના અંકોડા જેમ એકબીજાની સાથે સંબંધ રાખી વર્તે છે, તેવી રીતે વ્યવસ્થિત થવી જોઈએ. ગચ્છ-ગણના મૂલ ઉદ્દેશો શ્રીઋષભદેવ અને મહાવીરપ્રભુ વિદ્યમાન છતાં જેવા હતા તેવા હોવા જોઈએ અને તેમાં જે જે યોજનાઓની ખામીઓ લાગતી હોય તે સુધારવી જોઈએ અને પરસ્પર એકબીજાની સાથે અમુક અમુક ઉચ્ચ, વિશાલ, સાર્વજનિક, હિતકારક અને વર્તમાન લવિધ્યની પ્રગતિમાં પરિપૂર્ણ બંધાયેલતા એવા નિયમોથી સંબંધિત થઈને પ્રવર્તાવવાની આવશ્યક મહાન ક્ષરજને એક ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદથી ન વિસરવી જોઈએ અને જો ઉપર્યુક્ત આવશ્યક પ્રગતિ વિચારસૂત્રને અવગણી પ્રમત્ત થવાશે તો સાર્વજનિક હિતકલ્યાણાદિ ગુણોના અભાવે ગચ્છાદિની ઉપયોગિતા જનસમાજમાં નહિ લાસવાથી સ્વયમેવ ગચ્છાદિકને લાસ થવાની સાથે વર્તમાન સાધુઓમાં અને સાધ્વીઓમાં અવનતિકારક આભ્યંતર સડો ઉદ્ભવશે એમ ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવું. મહાસંઘની પ્રગતિ માટે પ્રવૃત્તિની આંતરિક સદ્ગુણ સુધારણા કરીને સાત્વિક ગુણોવડે વાસ્તવિક સુખના માર્ગે વાળવા માટે સાધુઓએ દેશકાલ મર્યાદાથી વ્યવસ્થિતપણે ઉપદેશ દેવો

(૪૩)

જોઈએ. સ્વાત્મકલ્યાણ થાય અને વિશ્વસમાજદિનું કલ્યાણ થાય અને આંતરિક સદ્ગુણોમાં વિશ્વજનોનું લક્ષ્ય આકર્ષાય, એવી યોજનાઓપૂર્વક શનૈઃ શનૈઃ : ગણ ગચ્છ સંઘાટકના ઉદાર વિચારો અને આચારો વધે એવી પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. સર્વગચ્છીય સાધુઓએ એક સાંકળના અંકોડાની પેઠે પરસ્પર એકબીજાથી સંબંધિત થઈને અને ઐક્યભાવમાં અવિરોધી બની શનૈઃ : શનૈઃ : મહાસંઘના અભિન્નસ્વરૂપમાં તન્મયપણે મળીને રહે એવા કેન્દ્ર સ્થાનને સાધ્યાબંધુ તરીકે લક્ષ્યમાં રાખીને વાર્તામાનિક ગચ્છબંધારણોમાં પરસ્પર સંઘાટક ગચ્છોના નેતાઓએ સુધારો કરવો જોઈએ કે જેથી ભવિષ્ય સાફ આવી શકે. વાર્તામાનિક દૃષ્ટિયા ઉપદેશાદિ સત્કાર્યોમાં સુખપૂર્વક પ્રવૃત્તિ થાય અને ભવિષ્યમાં મહાસંઘના ઐક્યભાવમાં તન્મયપણે સર્વ રહે અને વિશ્વજનસમાજની સાથે સાર્વત્રિક શુભ પ્રગતિમાં ભાગ લેવાય એવા ઉદાર વિચારોમાં અને આચારોમાં સુખપૂર્વક સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પ્રવર્તી શકે એવું દૃષ્ટિબિંદુ લક્ષ્યમાં રાખીને લઘુ લઘુ ગચ્છ વર્તુલોના પ્રવર્તકોએ પરસ્પર વીર્યહાનિકર અને ઐક્યહાનિકર સંઘર્ષણ ન થાય અને સંધીભૂત શક્તિઓનું પુનઃ અનેક પ્રસંગોમાં પૃથક્કરણત્વ ન થાય એવી યોજનાઓની સુવ્યવસ્થાપૂર્વક અપ્રમત્ત માનસિક-વાચિક અને કાર્યિક યોગથી સર્વ સાથે પ્રવર્તવું જોઈએ. તેમ જ વિરોધક બળ અને વિનાશકારક બળની સામે રહી તેઓના કરતાં અત્યંત સંઘબળ પ્રાપ્ત કરી પ્રગતિ-પ્રવૃત્તિ કરી શકાય એવા પ્રજારના ઉપાયોવડે કર્મયોગી બનવું જોઈએ. કર્મયોગી એવા ઉદારક મહાપુરુષો

(૪૪)

જે જે કોઈ આવી સાર્વત્રિક જનસમાજ ભાવનાનું હિત ધારતા હોય, તેઓને મન-વાણી-કાયા અને ધનાદિકનું સ્વાર્થેણ કરી તેમની આજ્ઞાઓને અનુસરી શુભમાં યથાશક્તિ યત્ન કરવામાં યદ્દિ કોઈ બાબતમાં પ્રતિપક્ષીઓ તરફથી હાર થાય તો પણ હિંમત ન હારતાં બમણું બળ વાપરીને જે જે અંશે પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તે તે અંશે સ્વાત્મકદયાણુનો વિશ્વાસ ધારણ કરવો જોઈએ. આત્મશ્રદ્ધા ધારણ કરીને મહાસંઘરૂપ વર્તુલાંતર્ગત લઘુસંઘાટક ગચ્છાદિ વર્તુલોનો ઉદાર વિચારાચારોએ સંબંધ બાંધવાની સેવામાં સ્વસ્થમય પરસ્થમય સેવકોના પ્રગતિ વિચારોના સારભાગને લેવાની સાથે વર્તમાન જમાનાની અનુકૂલતા પ્રમાણે પ્રવર્તવું જોઈએ. અદ્યપદોષ અને મહાલાલ દબ્યા સંપ્રતિ કર્તવ્ય કાર્યોમાં જે જે સુધારાઓ કરવાના હોય, તેને મહાસંઘાદિની સેવાયે કરવા અને તેમાં જોડલો બને તેટલો આત્મભોગ સમર્પવો તથા સ્વાધિકાર સદોષ વા નિર્દોષ જે જે પ્રવૃત્તિ મહાસંઘ પ્રગતિ માટે કરવાની હોય તે તે આપત્તિકાળ અને અપવાદ-માર્ગને લક્ષ્યમાં રાખીને મૂલપૂર્વની સર્વ પ્રકારની જાહોજલાલીની પ્રાપ્તિ થાય એવું હૃદય આગળ દૃષ્ટિબિંદુ રાખીને કરવી કે જેથી પૂર્વાપર અવિરોધપણે પ્રગતિ-પ્રવૃત્તિ માર્ગ પ્રાપ્ત થઈ શકે.

ઉપર્યુક્ત ઉદાર વિચારાચાર કર્તવ્યશિક્ષા પ્રમાણે મહાસંઘની પ્રત્યેક વ્યક્તિ નહિ વર્તેશે, તો આતુર્વણ્ય મહાસંઘની પ્રગતિના સ્થાને અવનતિ દેખાશે અને પ્રાદ્યણ-ક્ષત્રિય-વૈશ્ય અને શૂદ્ર વગેરે સર્વ મનુષ્યોમાં દેશકાળાનુસારે જૈન ધર્મનું વિશાળ જીવંતસ્વરૂપ પ્રકટી શકશે નહિ. સર્વ ગચ્છોના પરસ્પર સંબંધના અભાવે તેઓમાં અવ્યવસ્થા વધતાં ઇર્ષા-તીયમ્ જાગૃત થશે પણ જેઓ શાસ્ત્રોના રહસ્યોપૂર્વક દેશકાળાનુસાર

(૪૫)

સર્વત્ર સર્વ મનુષ્યોને સર્વના અધિકારો સદ્વિચારો-સમર્પણે તેઓ વિશ્વની સપાટીપર ધર્મવડે આગળ વધી શકશે. કેળવાયેલો વર્ગ પ્રાયઃ સુધારક વિચારોનો પક્ષધારક બનશે. ગરછોના નામે જેમ ભૂતકાળમાં પરસ્પર વિરોધો હતા, તેમ નવા કારણે મનુષ્યો અરુચિયુક્તિ થઈ પ્રાચીન અને નવ્યસુધારક પક્ષ એવાં નામોએ મંડેલો ઉત્પન્ન કરશે. તે સમયે ગરછની તકરારો-મતો સંબંધી લક્ષ્ય દેવામાં નહિ આવે અને તેની ચર્ચાઓ કાલાંતરે દબાઈ જશે અને તેનું રૂપ પ્રાચીન સંરક્ષક વર્ગ અને નવ્યસુધારક વર્ગ એ બેના ભાવાર્થવિશિષ્ટ મંડેલો લેશે. તેઓમાં પરસ્પર વિરોધસંઘટ્ટનથી પરસ્પર શક્તિની હાનિ થશે. પરંતુ બંને સ્વસ્થ આશયોને વળગી સ્વસ્વ વિચારોને પ્રચારતાં બંને અસુક રૂપમાં ફાવશે. કાલ કાલનું કાર્ય કરશે, અને અનેક વિચારાચારના રૂપાંતરોએ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાની વાસ્તવિક સ્થિતિ-પ્રગતિ થયા કરશે. ભવિષ્યની પ્રજા સંપ્રતિ જે જે જ્ઞાનકારક ચર્ચાઓ-મતો અને મહાસંઘપાર્થકયપ્રવૃત્તિના ક્લેશો થાય છે તેના ઇતિહાસ વાંચીને વડવાઓની મૂર્ખતા પર હસશે અને પ્રગતિનો વારસો આપવાના અભાવે તેઓના નામને અવગણશે. કેઈ સમય એવો નહિ હોય કે જેમાં પ્રાચીન માન્યતાના પ્રેમીઓ ન હોય અને તેમ કેઈ સમય એવો નહિ હોય કે જેમાં સુધારકો ન ઉત્પન્ન થાય. બંનેના આશયો ઉત્તમ હોવા છતાં કેઈ વખત કેઈની મુખ્યતા અને કેઈ વખત કેઈની ગૌણતા રહેશે. પરંતુ કેઈનો સર્વથા નાશ થવાનો નથી. સાપેક્ષદષ્ટિએ વર્તમાનમાં બંનેના આશયો તરતમ યોગે સત્ય હોય છે, પરંતુ પક્ષરાગ, આગ્રહ અને અન્ય

૧ મહાસંઘને જૂઠા પાડવાની વૃત્તિવાળા.

(૪૬)

પક્ષદ્રવના સંસ્કારો વડે એકબીજાનું સત્ય આંખ આગળ આવવું મુશ્કેલ થઈ પડશે; અને તે કેટલાક મધ્યસ્થ મનુષ્યો દેખી પણ શકશે. આવી દૃષ્ટિ-સ્થિતિએ જૈનધર્મ પ્રવહા કરશે. પ્રાશ્નાત્મ દેશીયજનો જૈનધર્મના સદ્વિચારોને અને સદ્વાચારોને માન આપશે. હાલની જે જે ચારિત્ર માર્ગમાં જે સંકુચિત દશાઓ છે, તે ભવિષ્યમાં તરતમયોગેન્યૂન થતી અવબોધાશે એક વખત નિવૃત્તિ માર્ગ કરતાં પ્રવૃત્તિમાર્ગની પ્રગતિ પ્રતિ મોટા ભાગે સર્વાનું લક્ષ્ય ખેંચાશે અને પ્રવૃત્તિ-પ્રગતિમાં ઉચ્ચ બળવાન થયા પશ્ચાત્તેઓ નિવૃત્તિ માર્ગ પ્રતિ વિશેષ રુચિધારક બનશે એવો પણ ભવિષ્યમાં સમય આવશે. ગમે તેમ હોય, પરંતુ વર્તમાનમાં સ્વશીર્ષે દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવે જે જે આવશ્યક કર્તવ્ય ફરજો આવી પડેલી હોય, તેઓને યથાશક્તિયા સ્વાત્મભોગે બળવવી એ પ્રત્યેકનું કર્તવ્ય પ્રત્યેક મનુષ્યે અવબોધવું જોઈએ. દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલભાવે વર્તમાન સાનુકૂલ અને પ્રતિકૂલ સ્થિતિએ, જેની વચ્ચમાં રહીને સ્વાધિકારે કર્તવ્યફરજ બજાવવાના કરતાં વિશેષ કરવામાં આનું નથી; એમ સ્વાવબોધની સાથે મહાસંઘપ્રગતિ મંત્રનું સર્વત્ર વ્યાપક બળ પ્રસરે એમ નિવેદવામાં આવે છે. ઐ શાન્તિ:

—●—●—●—●—●—

પ્રકરણ ૪

“સાધુઓની અને સાધ્વીઓની પ્રગતિના માર્ગો-હેતુઓ”

૧ પરસ્પર ગચ્છ સંઘાડાના સાધુઓની અને સાધ્વીઓની મહાસભા ભેગી થાય અને પરસ્પર સંપ્રેમ રહે એવા કોલકરારો પરસ્પરમાં કરવા અને સુલેહસંપના કોલકરારોનો ભંગ ન થાય એવા ઉપાયો લેવા.

(૪૭)

૨ ગચ્છ મતલેહ કલેશની ઉદીરણા ન થાય એવા પરસ્પર ઉપાયો યોજીને તે પ્રમાણે વર્તવામાં આવે.

૩ સાધુ ગુરુકુલો અને સાધ્વી ગુરુકુલોની સ્થાપના અને તેની સુવ્યવસ્થા કરાવવામાં આવે—સ્વાન્યદર્શન શાસ્ત્રોનો તેમાં સારી રીતે અભ્યાસ કરાવવામાં આવે. અમુક વર્ષ પર્યંત શાસ્ત્રાભ્યાસ કર્યા પશ્ચાત્ વિહાર અને શિષ્ય—શિષ્યા કરવાની રજા આપવામાં આવે.

૪ દીક્ષાના ઉમેદવાર ગૃહસ્થોને અને ગૃહસ્થિનીઓને પરીક્ષાપૂર્વક દીક્ષા આપવામાં આવે, સાધુઓનું એક મોટું ગુરુકુળ સ્થાપવામાં આવે અને તેમાં ઉમેદવાર વર્ગની બુદ્ધિ રીતે અધ્યયનાદિની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે, પરસ્પર ઐક્ય રહે, અને મૂલ ઉદ્દેશોની સુવ્યવસ્થા—સંરક્ષા થાય એવા મધ્યસ્થ વૃદ્ધ સાક્ષર સાધુને ત્યાં રાખવામાં આવે અને જે જે ગચ્છના સાધુઓએ જે જે સાધુઓને અને દીક્ષાના ઉમેદવારોને મોકલ્યા હોય, તેઓને યોગેલી વ્યવસ્થા પ્રમાણે લણાવે અને તે પ્રમાણે સાધ્વીઓના ગુરુકુલમાં પણ વ્યવસ્થા કરવામાં આવે.

૫ પરસ્પર એક બીજાના ગચ્છ—સંઘાટકનાં ક્ષેત્રો પર પડાપડી ન થાય તેમજ પરસ્પર એક બીજાના ગચ્છ સંઘાટના શ્રાવકોને અને શ્રાવિકાઓને સરમાવીને એક બીજાથી વિરુદ્ધ ન કરી શકાય તથા પરસ્પર એક બીજાના સંઘાટ—ગચ્છના નેતાઓની સત્તાનો લોપ ન થાય એ પ્રમાણે પરસ્પર વર્તાય.

૬ લિખ્ત લિખ્ત ગચ્છ—સંઘાટના સાધુઓ અને સાધ્વીઓ, ઉપદેશાદિ માટે નિયમિત વ્યવસ્થા પ્રમાણે વિહાર કરી શકે અને એક બીજાના ક્ષેત્રો પર પડાપડી ન કરતાં દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવ પ્રમાણે જે જે સાધુઓ જે જે ક્ષેત્રોમાં ઉપદેશાદિ માટે

(૧૪૮)

યોગ્ય હોય તેઓને પરસ્પર સાધુઓએ તે તે સ્થાને સંપ્રેમમંદ્ર વિદ્વેષ ન પડે તેવી રીતે ગોઠવવા.

૭ પરસ્પર નિન્દા, ઇર્ષ્યા, કલેશ વગેરે ન થાય એવા આનુભાવિક ઉપાયોની પરસ્પર સુવ્યવસ્થા કરીને તે પ્રમાણે વર્તવું.

૮ પરસ્પર એક બીજાના ગરુષ્ટ સંઘાડાના સાધુઓ કે જે ચોતાના ગરુષ્ટપતિઓથી વિરુદ્ધ પડી નીકળી ગયા હોય તેઓને પરસ્પર ગરુષ્ટકલેશ વગેરે થાય તેવી રીતે આશ્રય ન આપવો. પણ એક બીજાની અનુમતિ આદિ નિયમો ધડીને એક બીજાના સાધુઓને સંઘરવા.

૯ પરસ્પર સંઘાટક-ગરુષ્ટ વગેરે લઘુવર્તુલો એકબીજાની સાથે શ્રૃંખલાના અંકોડાઓની પેઠે પરસ્પર સંબંધ થઈને મહાસંઘવર્તુલની એકતામાં દીન થઈ જાય એવી સુયોજના-પૂર્વક સુવ્યવસ્થિત નિયમો ધડીને તે પ્રમાણે પરસ્પર પ્રવૃત્તિ કરવી.

૧૦ પરસ્પર ગરુષ્ઠીય સાધુઓ, ઉપાધ્યાયો અને આચાર્યો એકબીજાને અસુક તીર્થસ્થલમાં વા કોઈ પણ ક્ષેત્રમાં અસુક સમયે મળી શકે અને પરસ્પર ઐક્ય ભાવ ખીલે એવા ઉપાયો લેવામાં આવે-તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે.

૧૧ વર્તમાન જમાનાને અનુસરી વિશ્વવર્તિ મનુષ્યોને ધર્મનો લાભ મળે એવા સાધુઓ અને સાધ્વીઓ તરફથી આચાર્યાદિની આજ્ઞા પુરસ્સર ઉપાયો લેવામાં આવે. ઉપદેશદ્વારા અંથદ્વારા-લેખોદ્વારા-ઉપકારદ્વારા-ગુરુકુલાદિ સુવ્યવસ્થાદ્વારા અને ગામોગામ દેશોદેશ વિહારવ્યવસ્થાદ્વારા સર્વ મનુષ્યોને લાભ થાય એવા પ્રયત્નો સેવવા-સેવરાવવા અને જેઓ સેવતા હોય તેઓને સહાય અને માન આપી સાર્વજનિક કલ્યાણ કરી સાર્વજનિક પ્રિયતા મેળવવી.

(૪૬)

૧૨ પરસ્પર ગરબોની એક બીજથી વિકૃત જે જે માન્યતાઓ હોય તે તે માન્યતાઓની ઉત્તીરણા કરી પરસ્પર ગરબ કલેશ નિન્દા વગેરે થાય અને તેથી પરસ્પર ફાટપુટ થાય એવી પ્રવૃત્તિ કરવી નહિ કરાવવી નહિ અને અનુભાવવી નહિ. એવા પરસ્પર ગરબનેતાઓએ નિયમો ઘડવા.

૧૩ જૈનાગમથી અવિરુદ્ધ એવા શ્રીમહાવીર પ્રભુના ઉચ્ચ સદ્ગુણોનાં ઉપદેશવચનોને વિશ્વમાં સર્વત્ર પ્રસારાવવા પ્રયત્ન કરવો. જેમ જેમ સંકુચિત વિચારદષ્ટિ અને રૂઢ સંકુચિત આચાર પ્રવૃત્તિઓમાં શને: શને: વિશાલતાને ધારણ કરી સર્વત્ર વિશ્વવર્તિ ધર્મોની સ્પર્ધામાં સર્વત્ર ધર્મની વ્યાપકતા થાય એવી સાધ્યબિન્દુ દષ્ટિએ પ્રયત્ન કરવો કે જેથી સાધ્યબિન્દુ પ્રતિ ગમન કરી શકાય અને લવિષ્યમાં ભિન્ન ભિન્ન ગરબના લઘુવર્તુલો પરસ્પરની ભિન્નતાનો ત્યાગ કરીને મહા વર્તુલ રૂપે બને અથવા મહાવર્તુલથી અભિન્ન એવાં અંગો તરીકે ચિરંજીવી થઈ શકે.

૧૪ પરસ્પર ગરબ મતમાન્યતાની ઉત્તીરણા કરી કરાવીને જેઓ પરસ્પર ગરબીય મનુષ્યોમાં કલેશલેહનાં બીજો વાવતા હોય, તેઓની તેવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ અટકે અને તેઓ પરસ્પર મતલેહ યુદ્ધથી આત્મવીર્યનો દુરુપયોગ ન કરે એવી દશાની પ્રાપ્તિ માટે પરસ્પર ગરબનાસૂરિઓ વગેરેએ ઉપદેશદ્વારા-સત્તાદ્વારા અને ખાનગી યુક્તિઓદ્વારા પ્રયત્ન કરવો. સાધુઓને- સાધ્વીઓને, શ્રાવકોને અને શ્રાવિકાઓને એવી બાબતમાં કલેશ ન થાય તેવી પ્રેરણા કરવી.

૧૫ સાધુઓની અને સાધ્વીઓની સંખ્યામાં વૃદ્ધિ અને સર્વ પ્રકારની શુભ પ્રગતિ થવામાં જે જે વિઘ્નો સમુપસ્થિત થતાં હોય, તેઓને શ્રમણસંઘ સમક્ષ પ્રદોષિત^૧ કરવાં અને

(૫૦)

શ્રમણ સંઘદ્વારા તે તે વિધનો-અહ્યણો ટળે એવા ઉપાયો લેવા અને દેશકાલાનુસાર મધ્યમવૃત્તિએ ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગ એ બેનો અનુભવથી નિશ્ચય કરી સાધુઓની અને સાધ્વીઓની સંખ્યાવૃદ્ધિ પ્રતિ લક્ષ્ય હેવું.

૧૬ દેશકાલાનુસારે જૈન કોમમાં અને જૈનેતર કોમમાં પરસ્પર ગંચ્છ વિભેદક-માન્યતાવિભેદક ઉપદેશ ન હેવો. અને સર્વ સંઘમાં સર્વની એકતા જે જે વિચારોએ અને જે જે આચારોએ થાય તેઓને ધ્યાનમાં રાખી પ્રત્યેક મનુષ્યની યોગ્યતાનુસાર ઉપદેશ હેવો, પરસ્પર ગંચ્છોની એકતા વધે એવો ઉપદેશ હેવો, દેશકાલાનુસાર સાધુમહાસંઘે જે જે ઉપદેશ દેવાની વ્યવસ્થા નિયમિત કરી હોય તેના અનુસારે ઉપદેશ હેવો. જે જે ધાર્મિક અંગોને માટે ખાસ ઉપદેશ દેવાનો ઠરાવ કર્યો હોય તે તે અંગોની વ્યવસ્થા પ્રમાણે ઉપદેશક સાધુઓએ ઉપદેશ હેવો. સાધુઓની સાધ્વીઓની શ્રાવકોની અને શ્રાવિકાઓની વૃદ્ધિ થાય એવા જે જે ઉપાયો નિયુક્ત કર્યા હોય તે તે ઉપાયો દ્વારા ઉપદેશ હેવો. અન્યધર્મોના ઉપદેશકો સ્વ સ્વ ધર્મની વૃદ્ધિ કરવા જે જે રીતિએ ઉપદેશ દેતા હોય, તે રીતિનો અનુભવ કરી જે જે રીતિઓ ગ્રહણ કરવા જેવી હોય અને જે અવિરોધી હોય, તે તે રીતિએ દેશકાલાનુસારે જૈનધર્મનાં તત્ત્વોનો પ્રચાર કરવા ઉપદેશ હેવો. જૈનકોમમાં આચાર-વિચાર મતભેદ પડે અને તેથી વર્તમાનમાં જે જે ધર્મ પ્રગતિ-સંઘ પ્રગતિના માર્ગો હોય અને તેમાં સંચરતાં નવીન કંટકો ઉભા થાય એવો ઉપદેશ ન હેવો. વા એવી પ્રવૃત્તિ ન કરવી. ધર્મના સર્વાંગોની અસ્તિત્વસંરક્ષા થઈ રહે એવો ઉપદેશ હેવો તેમજ ધર્મનું પ્રત્યેક અંગ અન્ય અંગથી જૂઠું ન પડે એવો ઉપદેશ

(૫૧)

હેવો. સાધુઓનું અને સાધ્વીઓનું અસ્તિત્વ ન રહે, એવો ઉત્કુષ્ટ ઉત્સર્ગમાર્ગના આચારોનો ઉપદેશ ન હેવો અને તેમજ એકાંત અપવાદ માર્ગના આચારોનો ઉપદેશ ન હેવો. તથા ગચ્છોના આચાર્યોની આજ્ઞાઓને અનુસરી પ્રત્યેક ગચ્છના સાધુએ સ્વપ્રગતિ પ્રતિ લક્ષ્ય રાખી ઉપદેશ હેવો. ખંડનશૈલીના કરતાં મંડન શૈલીએ સર્વત્ર ગુણાનુસાર વધે અને પરસ્પર મૈત્રીલાવના ક્રિયામાં હેખાય એવી રીતે સ્વયં પ્રવર્તી ઉપદેશ હેવો. સર્વત્ર વિશ્વવર્તિ મનુષ્યને ધર્મના લેહ વિના રુચિકર થાય અને શ્રદ્ધાગમ્ય થાય એવી રીતે જૈનધર્મના સદ્વિચારો અને સદાચારોનો ઉપદેશ હેવો અને તેવા ગ્રન્થો તથા લેખો લખવા લખાવવા અને પ્રસારવા.

૧૭ પરસ્પર લિંગ ગચ્છ સંઘાડાના સાધુઓને અને સાધ્વીઓને પઠન-પાઠન, રોગોપચારમાં અને ચારિત્ર્યમાર્ગમાંથી પડતાં સાહાય્ય આપવી. કોઈપણ સાધુની માંદગી વખતે પરિપૂર્ણ આત્મભોગ આપીને તેના શ્રેયમાં લાગ લેવો, કોઈપણ સાધુને પડતાં સહાય આપીને તેને સુધારવા અને તેટલા ઉપાયો લેવા. ગૃહસ્થ શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ જેટલી કેળવણી લાવાદિની પામે છે તેનો સાધુની વ્યવહાર દશામાં કેળવણી સંબંધી અનુભવ મળે એવી વ્યવસ્થાઓ કરવી અને કરાવવી.

૧૮ સર્વ ધર્મના ઇતિહાસોનું સાધુપાઠશાલામાં અને સાધ્વીપાઠશાલામાં જ્ઞાન આપવું, સાધુઓની પાઠશાલામાં સાધુને અને સાધ્વીઓની પાઠશાલામાં, પ્રવર્તિની-સાધ્વીની લજ્જાવવા માટે નિમણૂક કરવી.

૧૯ કેળવાયેલા ગૃહસ્થ મનુષ્યોને કેવી પદ્ધતિથી ઉપદેશ હેવો તેનું જમાનાને અનુસરી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું. કેળવાયેલા

(૫૩)

ગુહસ્થાને તેઓની ચંક્રઓના પરિકારપૂર્વક ધર્મસેવા માર્ગમાં સ્વાધિકારે પ્રવૃત્તિ થાય એવી ઔપદેશિક ધર્મપદ્ધતિમય વ્યવસ્થાજ્ઞાનનું શિક્ષણ આપવું.

૨૦ સર્વગચ્છીય સાધુઓમાં ઐક્ય અને સાધ્વીઓમાં ઐક્ય પ્રસૂદે અને સર્વ સાધુઓ અને સાધ્વીઓ તે હું એત્રા પ્રત્યેક સાધુ સાધ્વીને બાવ પ્રગટે-એવા સદ્વિચારોને પ્રચારવા યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી.

૨૧ વિહાર અને ઉપદેશાદિ ધાર્મિક કર્તવ્યોમાં સાધુઓની સંગવડતાપૂર્વક નિરર્થક સમય ન જાચ એવી રીતે સાધુઓને સદ્વાય આપવા પ્રબંધોની વ્યવસ્થા કરવી.

૨૨ સાધુઓ અને સાધ્વીઓ સાત્ત્વિક ગુણોવડે આચારોને શોભાવે એવા વિચારોને ફેલાવે થાય એવી ઉપદેશશૈલીને અનુસરાય અને સર્વના શ્રેયમાં આત્મલોગ સમર્પવામાં આત્મ-વીર્યનો સદુપયોગ થાય એવા પ્રબંધો રચવા.

૨૩ પરસ્પર ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છ સંઘાડાઓના સાધુઓ અને સાધ્વીઓએ પરસ્પર અહંકાર-ઈર્ષ્યા-મતભેદ અને ક્રોધાદિ વડે એકબીજાનું અપમાન થાય એવી મન વચન અને કાયાવડે પ્રવૃત્તિ સેવવી નહિ, સેવરાવવી નહિ અને જેઓ સેવતા હોય તેઓની અનુમોદના ન કરતાં હિતઓધ આપી તેવી પ્રવૃત્તિથી દૂર કરવા.

૨૪ સાધુઓ અને સાધ્વીઓ ગમે તે ગચ્છ-સંઘાડાના હોય તેા પણ તેઓનું સ્વગચ્છીય શ્રાવક-પરગચ્છીય શ્રાવક અને અન્યદર્શનીય મનુષ્યોથી અપમાન હેલના અથવા દેવી અને તત્સંબંધી યોગ્ય ઉપાયો લેવા. પરસ્પર ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છીય શ્રાવકોપર જે આચાર્યો વગેરેની સત્તા હોય, તે તોડવા પ્રયત્ન

(પંકે)

કરવો નહિ. સર્વ સાધુઓની અને સાધ્વીઓની શ્રદ્ધા-ભક્તિ વધે એવા સદુપાયો લેવા.

૨૫ લિજ્ઞ લિજ્ઞ ગચ્છ મતોમાં સંઘશક્તિનું પૃથક્કરણ ન થાય, એવો સુધારો કરવો અને લિજ્ઞ લિજ્ઞ ગચ્છોની શક્તિઓ પરસ્પર એકબીજાની હાનિ ન કરતાં એક મહાસંઘશક્તિરૂપે જોગી થાય એવા પ્રતિદિન ઉપાયો લેવા.

૨૬ સાધુઓ અને સાધ્વીઓની સાનાદિક શક્તિપ્રતિબંધક એવા દેશકાલ વિરુદ્ધ કાયદા-નિયમો તેઓના પર મૂકવા નહિ. સાધુપર સાધ્વીપર અને સંઘપર શક્તિ-હિંદ બહારના ઘણા કાયદાઓ મૂકવાથી તેઓની સ્વતંત્ર શક્તિઓનો વિકાસ થતો નથી. દેશકાલાનુસારે સાધુઓને, સાધ્વીઓને, શ્રાવકોને અને આવિકાઓને એકાન્તે અન્ધ શ્રદ્ધાવડે લકીરકી ફકીર જેવાં બનાવીને દેશકાલાનુસાર તેઓની પ્રગતિમાં પ્રતિબંધકારક આચારોમાં ન ગોંધી રાખવાં, (આગમાવિરોધીપણું) સર્વ જૈનો સ્વતંત્ર વિચારો પ્રતિ પ્રગતિ કરે અને આત્માની શક્તિઓની પ્રગતિ કરે એવા સદ્વિચારોનો અને સદાચારોનો ફેલાવો કરવો. એકાન્તે ફૂલીના ગુલામ બનાવીને સાધુઓની અને સાધ્વીઓની વર્તમાન પ્રગતિ ન રોકવી અને તેઓની વર્તમાન પ્રગતિ ન રોકાય એવો ઉપદેશ આપવાને આચાર્યો વગેરેએ લક્ષ્ય રેવું.

૨૭ સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ વર્તમાન સ્થિતિનું જ્ઞાન કરવું અને વર્તમાન તથા ભવિષ્યમાં પોતાની ઉન્નતિ થાય એવા વિચારોને ક્રિયામાં મૂકવાને શ્રમણસંઘની શક્તિને ખીલવવી. જેઓ વર્તમાનમાં પ્રગતિકારક વિચારોને અવલંબતા નથી અને ગાંઠરીઆ પ્રવાહની પેઠે પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેઓ ભવતા છતાં મૃતકસમાન છે. વર્તમાનમાં સર્વ પ્રકારનાં ભવન-ઉપાયોએ

(૫૪)

જીવનું અને લવિષ્યમાં જીવનપ્રગતિકારક વ્યવસ્થાઓ રહે, એવા સુધારા પ્રતિ સાધુઓની, સાધ્વીઓની અને સ્વાચાર્યની સાથે પ્રગતિપથમાં વહેવું.

૨૮ પક્ષપાતનો ત્યાગ કરીને આગમોમાંથી સત્ય લેવું-
જે જે કાળે જે જે ગરબ અંગે મતભેદો ઋધ ગયા, તે તે કાળે તેનું ઉપયોગિત્વ કંઈ દષ્ટિએ હતું અને મતભેદ કલેશ કરવાથી સામાજિક સંઘબળની કેટલી બધી પૃથક્કરણતા થાય છે તેનો વિચાર કરવો. ગરબ-ક્રિયામતભેદ ખંડનખંડનમાં મધ્યસ્થ શાંત બનવું અને સર્વ જૈનોનું ઐક્ય થાય અને તે ઐક્ય સદા રક્ષા કરે એ રીતે જમાનાને અનુસરીને વિશાલ અને ઐક્યદષ્ટિથી પ્રવૃત્તિ કરવી.

પ્રકરણ—૫

શ્રાવકોની અને શ્રાવિકાઓની પ્રગતિના વિચારો.

૧ લિજ્ઞ લિજ્ઞ ગરબ સંઘાડામાં બહેંચાયેલા શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓ, સ્વગરબીય સાધુઓ અને સાધ્વીઓની પ્રગતિ થાય એવા ગરબનાયક આચાર્યાદિ જે જે ઉપાયો બતાવે, તે તે ઉપાયો પ્રમાણે પ્રવર્તવા પ્રયત્નશીલ થવું.

૨ શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ સ્વધર્મીઓની સંખ્યા વધે એવા ઉપાયોને આચાર્યાદિની અનુસા પૂર્વક ગ્રહણ કરવા અને ગુરુકુલો વગેરેની સ્થાપના કરીને જૈન બાલકોને ધર્મસંસ્કાર પૂર્વક ઉત્તમોત્તમ કેળવણી આપવા પ્રયત્ન કરવો.

૩ જૈન ઠામની સંખ્યાવૃદ્ધિમાં પ્રતિબંધક એવી પ્રવૃત્તિઓને હટાવવી અને જૈન ઠામની સંખ્યા વધે તથા જૈનોમાં પરસ્પર

(૫૫)

સંપ, વિશાલદષ્ટિ અને પરસ્પર મેળવે મળી એવા વિચારો ફેલાવવા પ્રયત્ન કરવો.

૪ સ્વગચ્છ આચાર્યોદ્દિઓની તથા મહાસંઘના ગ્રહસ્થ નેતાઓની સાથે ઐક્યભાવ ધારણ કરીને શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ જૈનધર્મની સેવામાં અપ્રમત્તપણે આત્મલોગ આપવા તત્પર થવું.

૫ સ્વગચ્છના આચાર્યના પ્રમુખપણા નીચે સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓનો અને ગચ્છ સંઘ ભેગો મળે અને પરસ્પર પ્રગતિના વિચારો કરે તેવી વ્યવસ્થા શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ કરવા યોગ્ય છે, અને તે તેઓએ ઉપાડી લેવી અને આચાર્ય સાધુઓને વિજ્ઞાપિત કરી વાર્ષિક ગચ્છ-પરિષદ મેળવવી.

૬ સર્વ ગચ્છમતાદિવાળાં જૈનોનાં ખાલકો ભણે એવી જૈન કોલેજો ઉઘાડવી જોઈએ અને સર્વ જૈનોનું ઐક્ય થાય તથા તેઓની પ્રગતિ થાય, એવું તેમાં ધાર્મિક શિક્ષણ આપવું જોઈએ કે જેથી મહાસંઘના પ્રત્યેક અંગની ભવિષ્યમાં પુષ્ટિ તથા પ્રગતિ બની રહે.

૭ સર્વ ગચ્છમતાદિભેદવિશિષ્ટ શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ વર્ષે વર્ષે અમુક તીર્થસ્થળે એક મહાસંઘ મેળવવો જોઈએ. સર્વ ગચ્છના આચાર્યો-ઉપાધ્યાયો-સાધુઓ અને સાધ્વીઓને તેમાં ભેસવાની યથાયોગ્ય વ્યવસ્થા કરવી અને સર્વ સાધુઓને અને સાધ્વીઓને એકઠા થવા વિજ્ઞાપિત કરવી. પશ્ચાત્ત જોઓ ભેગા થાય તેઓમાં ઐક્ય વધે એવા તાત્કાલિક જે જે ઉપાયો લેવા ઘટે તે લેવા અને ચતુર્વિધ મહાસંઘ વર્ષે વર્ષે અગર બળે વર્ષે મળી પ્રગતિ કરે એવા ઉપાયો લેવા.

(પંદ)

૮ શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ સાંસારિક કુળવણીની અભિવૃદ્ધિ થાય, એવી સ્કોલરશીપોદ્ધારા વ્યવસ્થાઓ કરવી અને જૈન વ્યાપારની વૃદ્ધિ થાય, એવા ઉદ્દેશથી વ્યાપારિક કોન્ફરન્સો ભરવી.

૯ પરસ્પર શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ એક બીજાને સહાય કરવી અને એક મોટું લાખો-કરોડો રૂપૈયાનું ફંડ સ્થાપન કરવું. લાખો કરોડો રૂપૈયાના ફંડમાંથી પારસીઓની પેઠે જેને જેટલી ધનસહાયતાનો અપ હોય, તેટલી તેને અસુક નિયમિત નિયમોપૂર્વક આપવી.

૧૦ જૈનોના ઝઘડા જૈનો કેટલાક શાન્ત કરે એવી મહાસંઘના અગ્રગણ્યો દ્વારા વ્યવસ્થા કરવી.

૧૧ જમાનાને અનુસરી જૈનોની વ્યાવહારિક પ્રગતિ થાય તથા ધાર્મિક પ્રગતિ થાય એવા માર્ગે જૈનોની લક્ષ્મી ખર્ચાય એવી વ્યવસ્થા કરવી અને લક્ષ્મીનો જે જે માર્ગે વર્તમાન સમયે વ્યય ન કરવા જેવો હોય તે તે માર્ગે વ્યય થતો અટકાવવો.

૧૨ દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય વગેરે જે જે ખાતાંઓ ભારતવર્ષમાં ગામોગામ, શહેરોશહેર અને તીર્થસ્થળોમાં ચાલતાં હોય તેઓને પરસ્પર અસુક વ્યવસ્થિત નિયમોથી જોડી દઈને તેઓને એક મહા સત્તા તળે રાખવાં અને તે ખાતાંઓની વ્યવસ્થા ચલાવીને સર્વ ખાતાંઓ સુધારવાં.

૧૩ આચાર્યોને, ઉપાધ્યાયોને, પન્થાસોને, સાધુઓને અને સાધ્વીઓને ગામોગામ, શહેરોશહેર, દેશોદેશ વિહારની સગવડતા કરી આપવી અને તેઓની સેવા ભક્તિમાં સર્વત્ર સર્વ શ્રાવકો ઉપયોગી રહે એવો બંદોબસ્ત કરવો.

૧૪ હાનિકારક રીવાજોનો અટકાવ કરવો, કુરીવાજોનો

(૫૭)

ત્યાગ કરવો અને જૈન કૌભમાં સર્વત્ર જૈનોની પ્રગતિ થાય એવા ઠરાવો કરાવવા અને તે પ્રમાણે વર્તીવવા પ્રયત્ન કરવો.

૧૫ જૈન સાધુઓની, સાધ્વીઓની હેલના નિન્દા કરનારાઓને અટકાવવા પ્રયત્ન કરવો, ગરીબ જૈનોને આપારાદિકવડે ખાનગીમાં સહાય કરવી અને જૈન ગણાતો મનુષ્ય કોઈપણ સ્થાને લીખ માગતો ન ફેરે એવાં જૈનાશ્રમે સ્થાપવાં.

૧૬ વર્ષે વા બે વર્ષે મહાસંઘ ભરવામાં આવે તેમાં ભેદ-તડ-વગેરે પડ્યા હોય તેને શમાવવા એક જૈનોની અગ્રગણ્ય કમિટી નીમી અમુક વખત સુધી પ્રયત્ન કરે એવો પ્રમંથ કરવો; જૈનોની સંખ્યા શાથી ઘટે છે તેના ઉપાયો શોધી જૈનો વધે એવા ઠરાવો પસાર કરવા અને તે પ્રમાણે વર્તવું.

પ્રકરણ ૬

સાધુઓના અને સાધ્વીઓના પ્રગતિ નિયમો—

૧ સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ આચાર્યાદિની આજ્ઞા પ્રમાણે ગામોગામ વિહાર કરવો અને ચારિત્ર પાલનપૂર્વક ઉપદેશ દેવાની પ્રવૃત્તિ કરવી.

૨ આચાર્યની આજ્ઞા સિવાય વિહાર કરવો નહિ અને. આચાર્યની આજ્ઞા મંગાવીને વા આચાર્ય આજ્ઞા આપે, ત્યાં ચોમાસું કરવું.

૩ પંચકીય ગચ્છ મંત્રલેહક ચર્યા-ઉદ્દીરણ કરવી નહિ. અન્ય ગચ્છીય સાધુઓની અને સાધ્વીઓની નિન્દા-ઇર્ષ્યા કરવી નહિ અને તેઓના ગુણોનો અનુરાગ ધારણ કરવો. અન્ય ગચ્છીય સાધુઓના ભરમાવ્યાથી સ્વગચ્છીય સૂરિ વગેરેની આજ્ઞા બહાર

(૫૮)

થવું નહિ, તેમજ સ્વગચ્છીય આચાર્યાદિકની અન્ય ગચ્છીય સાધુઓ વગેરેની આગલ નિન્દા કરવી નહિ.

૪ સ્વગચ્છીય આચાર્ય જ્યારે જ્યારે સ્વગચ્છ સાધુસાધ્વીની પરિષદ્ લેગી કરે ત્યારે તત્સમયે હાજર થવું અને સાધુઓની તથા ધર્મની સેવામાં આત્મભોગ આપવો.

૫ સ્વગચ્છની પ્રગતિના જે જે વિચારો આવે તે સ્વગચ્છીયસૂરિને નિવેદવા અને જમાનાને અનુસરી ધર્મની પ્રગતિ થાય એવી જે જે પ્રવૃત્તિઓ આદરવા યોગ્ય હોય તે આદરવી.

૬ સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ પરસ્પર એક બીજાની નિન્દા કરવી નહિ, કોઈની સાથે અપશબ્દથી લાપણું કરવું નહિ. વ્યાખ્યાનમાં, લાપણુંમાં અને લેખ લખવામાં તથા ગ્રંથો લખવામાં સર્વ સાધુઓની સાથે ઐક્ય વધે, કલેશભેદ શમે અને સર્વ ગચ્છના સાધુ, સાધ્વીઓ, આચાર્યો સંપીને એક મોટા વર્તુલમાં લેગા મળી ધાર્મિક કાર્યો કરે-એવી યુક્તિપ્રયુક્તિથી પ્રવર્તવું.

૭ સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ કોઈ ચેલા અગર ચેલીને અરાખ સલાહ આપી તેના ગુરુથી જુદી પાડવી નહી. સ્વગચ્છીય આચાર્યની આજ્ઞા વિના અન્ય ગચ્છીય સાધુને અને સાધ્વીને સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ પાસે રાખવી નહિ. અન્ય ગચ્છ-પક્ષ સંપ્રદાયની સાથે વિરોધ થાય એવી પ્રવૃત્તિઓમાં પડવું નહિ.

૮ સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ અન્ય ગચ્છીય ક્ષેત્રોપર પરસ્પર કલેશ મતભેદ અરુચિ નિન્દા થાય એવી રીતે પડાપડી કરવી નહિ, અન્ય ગચ્છીય ક્ષેત્રોમાં રહેવું પડે તો સ્વગચ્છ રિની આજ્ઞા મેળવીને અન્યગચ્છીય ક્ષેત્રના આચાર્યાદિકની

(૫૬)

અનુભતિ લેઈ ચોમાસું કરવું, પણ અન્યગચ્છીય ક્ષેત્રના શ્રાવકોની પરસ્પરની કૂટથી અન્યગચ્છીય આચાર્યની સત્તાનો નાશ થાય એવી રીતે ચોમાસું ઉપદેશ વિગેરે પ્રવૃત્તિઓ સેવવી નહિ.

૯ સ્વગચ્છ સાધુઓમાં અને સાધવીઓમાં ધાર્મિક જ્ઞાનની પ્રગતિ થવી જોઈએ. ધાર્મિક કેળવણીની પ્રગતિ વિના કદી ધાર્મિક સમાજની સુધારણા થઈ નથી અને કદાપિ લવિષ્યમાં થશે નહિ. ઇંગ્લાંડ, જર્મની વગેરે દેશના લોકો કેળવણીથી વ્યાવહારિકોત્તરિમાં કેટલા બધા આગળ વધ્યા છે તે ખાસ વિચારવાની જરૂર છે. વર્તમાન જમાનામાં ધાર્મિક કેળવણીની પ્રગતિ વિના સાધુઓની અને સાધવીઓની કદાપિ અસ્તિત્વ અને સંરક્ષકત્વપુર્વક પ્રગતિ થવાની નથી. જ્ઞાન વિના મનુષ્ય અંધ શ્રદ્ધાળુ રહે છે, જ્ઞાન વિના કદાપિ દ્રવ્યક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનું સ્વરૂપ અવખોધાતું નથી. જ્ઞાન વિના સાધ્ય અને સાધકભાવનું ભાન રહેતું નથી. જ્ઞાન વિના સ્વાતંત્ર્ય અને પારતંત્ર્ય એ બે માર્ગનું અનુકરણ થતું નથી. જ્ઞાન વિના સ્વપરનું કલ્યાણ કરી શકાતું નથી, જ્ઞાન વિના સ્વસ્વરૂપ અને પરસ્વરૂપનું ભાન થતું નથી. જ્ઞાન વિના ધાર્મિક કૃત્યો કેવી રીતે કરવાં અને ક્ષેત્ર-કાળાનુસારે કેવી રીતે વર્તવું તે ખાસ વિચારાતું નથી. જ્ઞાન વિના કર્તવ્ય અને અકર્તવ્યનું સ્વરૂપ અવખોધાતું નથી. જ્ઞાન વિના ગચ્છ સંઘાદિ સંરક્ષણાદિ કર્મયોગમાં આત્માની શુદ્ધિ રહેતી નથી. જ્ઞાન વિના રાગદ્વેષની પરિણતિનો નાશ થતો નથી. જ્ઞાન વિના કર્મયોગમાં સ્વક્રમની નિષ્કામભાવના રહેતી નથી. જ્ઞાનની કેળવણી વિના દેશ, સમાજ, સંઘ અને વ્યક્તિની પ્રગતિ થવાની નથી. ગમે તેવા ઉપાયો વડે જ્ઞાનની કેળવણીની પ્રગતિ ક્યાં વિના વિશ્વમાં-ધર્મમાં આગળ વધી શકાતું નથી.

(૬૦)

જ્ઞાનયોગ, કર્મયોગ, લક્ષ્મિયોગ અને રાજયોગાદિ અનેક યોગો વડે આત્માની મુક્તિ થાય છે, પરંતુ જ્ઞાન વિના કદાપિ મુક્તિ થવાની નથી; માટે જૈનાચાર્યોએ, ઉપાધ્યાયોએ, સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ જ્ઞાનની કેળવણી વધારવા સર્વ કરતાં પ્રથમ લક્ષ્ય દેઈ અનેક શક્તિયોનું સ્વાર્પણ કરવું જોઈએ. જ્યારે ત્યારે કોઈની પણ જ્ઞાનથી ઉન્નતિ થઈ છે, થાય છે અને થશે. ભૂતકાળમાં સાધુઓની અને સાધ્વીઓની પ્રગતિ ખરેખર જ્ઞાનથી થઈ હતી. વર્તમાનમાં થાય છે અને ભવિષ્યમાં થશે એમ નિશ્ચયતઃ અવગોચરું. જૈનાચાર્યોએ, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓએ સર્વસ્વાર્પણ કરીને ધાર્મિક કેળવણીની પ્રગતિ કરવી જોઈએ. એમાં હજારો વિઘ્નો પડે તો પણ તેને જીતવાં જોઈએ. જ્ઞાન, હર્ષાનં, ચારિત્ર, વીર્ય અને તપની કેળવણી સાથે શારીરિક શક્તિને પણ ખીલવવાની જરૂર છે. શરીરમાદ્યં સ્વલુ ધર્મ સાધનમ્ ધર્મ સાધનભૂત આદ્ય શરીર છે. શારીરિક શક્તિ ખીલવવા માટે મુક્તાહાર વિહારથી સંરક્ષા કરવાની જરૂર છે, સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ દ્રવ્યપ્રાણાયામ અને લાવ પ્રાણાયામથી કાયિક તથા માનસિક તંદુરસ્તી જાળવવી જોઈએ. આહાર વિહાર અને આચારમાં નિયમિત રહેવાથી શારીરિક આરોગ્ય સંરક્ષાય છે. અને તેથી માનસિક, સાત્ત્વિક અને આરોગ્યની પુષ્ટિ સાથે આત્માનંદમાં વિહરી શકાય છે. શારીરિક શક્તિ ખીલવીને તેનો ધર્મર્થે, પરોપકારર્થે ઉપયોગ કરવાનો છે. શારીરિક વીર્યસંરક્ષા રૂપ બ્રહ્મચર્યની અનંતગણી કિંમત આંકીને શારીરિક વીર્ય સંરક્ષારૂપ બ્રહ્મચર્યનું પરિપૂર્ણ પાલન કરવું જોઈએ અને તેની સાથે લાવબ્રહ્મચર્યના ગુણ ખીલવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આગમોથી સિદ્ધ એવા શારીરિક આચારોવડે (અમાસમણી)

(૬૧)

દેહસંરક્ષા કરવાને લક્ષ્ય દેવાથી અને તે પ્રમાણે પ્રવર્તવાથી ચાસ્ત્રિગુણની સમ્યક્ આરાધના થાય છે. સાધુઓના અને સાધ્વીઓના શારીરિક આરોગ્ય માટે લક્ષ્ય રહે એવી પ્રવૃત્તિ થવાનો જરૂર છે. જેના શરીરનો ખાંધો વીર્યાદિ સંરક્ષાવડે મજબૂત નથી, તે ધાર્મિક કાર્યો કરવાને અશક્ત બને છે અને કદાપિ પ્રારંભે છે તો પણ તે વચમાંથી પડતા મૂકે છે. પ્રોફેસર રામભૂતિ સેન્ડો વગેરેની પેઠે જે શારીરિક બળ ખીલેલું હોય છે, તો અભ્યાસ, ઉપદેશ, ચિંતન વગેરે કાર્યો સારી રીતે કરી શકાય છે. જેના શરીરનું વીર્ય કદાપિ સ્ખલિત થતું નથી, તેનું મનોબળ ખીલેલ છે અને તે જ્ઞાનાભ્યાસ વગેરેમાં શક્તિમાન થઈ શકે છે. આર્તઘ્યાનાદિથી વિમુક્ત એવી મનોદશા થતાં ચિંતા, શોક વગેરેના આઘાતથી શારીરિક બળ ક્ષીણ થતું નથી અને આયુષ્ય વગેરે પ્રાણીની પણ સ્થિરતા રહે છે. આચાર્યોએ, સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ શારીરિક બળ ખીલવવાના જૈનાગમેથી અનુકૂળ એવા ઉપાયો આદરવા જોઈએ. જે મનુષ્યના શરીરમાં અનારોગ્ય (રોગ) પ્રવર્તે છે તેના માનસિક વિચારો સ્થિર રહેતા નથી. શ્રીહરિભદ્રસૂરિ, ભદ્રબાહુ સ્વામી, શ્રીહિમચંદ્ર, શ્રીઉમાસ્વાતિવાચક, શ્રીવજ્રસ્વામી વગેરે મહામુનિવરોનું શારીરિક બળ અદ્ભુત હતું. તેથી તેઓ વિશ્વપટ ઉપર અનેક ગ્રંથો રચીને આદર્શ પુરૂષ બની અમર બન્યા છે. જ્ઞાનાભ્યાસમાં ખાસ શારીરિક બળની આવશ્યકતા સિદ્ધ ઠરે છે. શારીરિક બળ ખીલવીને જે પંચાચાર અને પંચ મહાવ્રત પાળે છે. તે મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. વિષય વાસનાઓ દ્વારા થતી સુખવૃત્તિનો સર્વથા નાશ કર્યા વિના અને વિષયાતીત આત્મસ્વરૂપમાં સત્ય સુખ

(૬૨)

છે-એવો દૃઢ નિશ્ચય થયા વિના શારીરિક વીર્ય અને આત્મિક વીર્યની સંરક્ષા-વૃદ્ધિ પ્રગતિ થઈ શકતી નથી; એ ધ્યાનમાં રાખી સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ ઉપરની વાત ધ્યાનમાં લઈ આચારમાં મુકવી. શ્રાવક સંઘ અને શ્રાવિકા સંઘ વગેરેએ પણ શારીરિક વીર્યની સંરક્ષાર્થે ઉપરોક્ત બાબતને સ્વાધિકાર પ્રમાણે આચારમાં મુકવી જોઈએ. ત્યાંસુધી સ્વાધિકાર-કર્ત્તવ્યકર્મનું સમ્યક્ જ્ઞાન થતું નથી, ત્યાંસુધી સ્વાધિકાર-કર્ત્તવ્યકર્મર્થે પ્રત્યેક જીવની મહત્તા અવબોધાતી નથી. સ્વકર્ત્તવ્યકર્મનું જ્ઞાન થયા વિના સ્વાધિકારક ફરજને અદા કરી શકાતી નથી. સ્વકર્ત્તવ્યકર્મને કરવાં એમાં કોઈ જીવ સ્વફરજથી વિશેષ કાંઈ કરી શકતો નથી તેથી કોઈપણ સ્વકર્ત્તવ્યકર્મ પ્રવૃત્તિમાં માન, પૂજા, સત્કાર, અમત્કાર અને પરાભિપ્રાયની યત્કિંચિત્ આવશ્યકતા નથી-એમ અવબોધીને મહા સંઘના પ્રત્યેક અંગે વીર્યરક્ષાદિ સ્વકર્ત્તવ્ય કર્મમાં સદા તત્પર રહેવું એજ સ્વધર્મ છે. અને તેથી અધિકારભિન્ન કર્ત્તવ્ય તે પરધર્મ છે. સ્વકર્ત્તવ્ય વડે સ્વધર્મમાં ભરણુ થાય તે શ્રેય છે, પરંતુ સ્વાધિકાર કર્ત્તવ્ય કર્મધર્મથી ભિન્ન ધર્મમાં જીવવું તે પાણુ ભયાવહ છે. એમ કર્ત્તવ્યધર્મદષ્ટિની અપેક્ષાએ અવબોધવું. વિશ્વવર્તી મહાસંઘના પ્રત્યેક અંગે સ્વકર્ત્તવ્ય ફરજને અદા કરવા યોગમાર્ગનું અવલંબન કરવું જોઈએ. યોગમાર્ગના જ્ઞાન વિના સ્વયોગ્યતાની પરીક્ષા થતી નથી અને તેમજ પરની યોગ્યતાનું જ્ઞાન થતું નથી. યોગના અષ્ટાંગોનું આરાધન કર્યાથી આત્માની માનસિક, વાચિક અને કાયિક યોગશક્તિઓ ખીલે છે અને તેથી મહાપ્રાણુયામ સાધક શ્રીલદ્રબાહુની પેઠે આત્મોન્નતિ કરી શકાય છે અને અન્ય જીવોની ઉન્નતિમાં ઉપગ્રહ દાન કરી શકાય છે. યોગિક

(૬૩)

મુક્તિયો ખીલવીને શ્રીમહાસંઘની પ્રગતિમાં ભાગ લેવાથી જગતનું કલ્યાણ કરી શકાય છે. બંધુઓ! જાગૃત થાઓ. સ્વાધિકાર ફરજને અહા કરો, સર્વ પ્રકારની સર્વ ખામતમાં સાપેક્ષતા અવબોધીને સાપેક્ષ માર્ગ અહણ કરો. રાગ દ્વેષને નિર્મૂળ કરી મુક્ત થવું એ સાધ્યબિંદુ કલ્પીને તેના સાધક યોગોમાં પ્રવૃત્ત થાઓ. મહોટા વિચારો કર્યા વિના મહોટા થવાશે નહિ. ઉદાર ભાવનાથી ઉદારસિદ્ધિ થાય છે. રૂઢ સંકુચિત વિચાર અને રૂઢ સંકુચિત આચાર માત્રથી ઉદાર અને વિવેકવિશિષ્ટ સત્કર્મકર્તાવ્યને આદરી શકાતું નથી. જ્ઞાનક્રિયામ્માં મોક્ષઃ એ સૂત્રનું ઉદારયૌગિક સ્વરૂપ અવબોધીને જ્ઞાનક્રિયા એ એ માર્ગની આરાધના કરી સ્વપરનું કલ્યાણ કરો. સ્વયોગ્યતાની પરીક્ષા કરી સ્વકર્તાવ્ય કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થાઓ. પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરો. સમાજ, સંઘ, દેશ, ધર્મ, સ્વ અને પરવ્યક્તિના કલ્યાણાથે વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી ઉદ્યુક્ત રહો. મહાસંઘપ્રગતિ, મંત્ર, તંત્ર, યંત્રવૃત્તિમાં સદા પ્રવૃત્ત રહો અને નૈશ્ચયિક દૃષ્ટિએ અંતરથી નિવૃત્તિમાર્ગમાં ઉપયોગી રહો.

હૃત્યેવમ્.

ૐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

શ્રીશ્રમણસંઘસ્ય શાંતિર્મેવતુ ॥

શ્રીચતુર્વિધમહાસંઘસ્ય શાંતિર્મેવતુ ॥

પ્રકરણ ૭

જૈન સાધુઓની અવનતિનાં કારણો :—

૧ પરસ્પર નિંદા, ઈર્ષ્યા અને પરસ્પરનું અશુભ કરવાની ભાવના.

૨ કુસંપ, વૈર અને અશુભ કરવાની પ્રવૃત્તિ.

(૧૪)

૩ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવે જે જે પ્રમાણે વર્તવાનું હોય તેનું અજ્ઞાન અને બેદરકારી.

૪ ગચ્છનાં બંધારણો અને ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છીય ક્ષેત્રોમાં પરસ્પર મેળ અને સુવ્યવસ્થા પૂર્વક વિચારવાના પ્રબંધોની ખામી.

૫ ગૃહસ્થોની ત્યાગીઓ પ્રત્યે જે તે કારણોવડે થતી અરુચિ અને તે તરફ બેદરકારી.

૬ અન્ય સાધુઓના રાગી શ્રાવકોને શ્રાવિકાઓને તેના રાગી સાધુશુરના દોષો દેખાડીને ગમે તે રીતે તેના તરફથી અરુચિ બતાવીને પોતાના રાગી કરાવવાની પરસ્પર સાધુઓની પ્રવૃત્તિ તથા તેથી પરસ્પરમાં કલેશ વૈરનિંદાની વૃદ્ધિ અને તેને પરિણામે શ્રાવકોને બહુલતાએ પ્રાયઃ સાધુ વર્ગ પ્રત્યે થતી અરુચિ.

૭ સાધુઓમાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રબળની ખામી અને તેમાં સુધારો કરવાની બેદરકારી.

૮ ગચ્છનાં બંધારણો અને તે પ્રમાણે સાત્ત્વિક ભાવનાથી પ્રવૃત્તિની ખામી તથા પરસ્પર ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છ સંઘાડાની નકારી ચર્ચાની ઉદ્દીરણા-કલેશ પ્રવૃત્તિ.

૯ વર્તમાનકાળમાં સ્વલક્ષ્મીને તેની સ્થિતિના અનુસારે ઉપદેશ આપવાની ખામી તથા શ્રાવકોને સાધુઓ પ્રત્યે આકાંક્ષા રહે એવા તત્ત્વોની બેદરકારી.

૧૦ પરસ્પર સાધુઓમાં ભેદ ભાવની વૃદ્ધિ, સંકુચિત દૃષ્ટિ, એકબીજા પર પ્રેમ, મૈત્રીભાવના અને શુણ્ણનુરાગનો અભાવ.

૧૧ માનપૂજાની લાલસા, આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો અભાવ, શુષ્કજ્ઞાન અને શુષ્કક્રિયાની પરંપરા પ્રવર્તાવી ઉત્કૃષ્ટરીત્યા સાધુમાર્ગની દેશના દેશને વર્તમાન સાધુ પ્રત્યેથી શ્રદ્ધા હઠાવવાની પ્રવૃત્તિ.

(૬૫)

૧૨ ઉત્સર્ગ અને અપવાહ ચારિત્રના માર્ગોનું અજ્ઞાન, પરસ્પર એકબીજાનું માન ન ભળવું અને સ્વચ્છંદ પ્રવૃત્તિથી શુદ્ધ વિનય-ભક્તિની મંદતા.

૧૩ પોતાના ભક્તોનો ઉદ્ધાર કરવાની કર્તવ્ય પ્રવૃત્તિની મંદતા અને તેઓને સ્વધર્મમાં સ્થિર કરવાની કર્તવ્યપ્રવૃત્તિ તરફ બેઠરકારી.

૧૪ રજોશુભ્ય અને તમોશુભ્યના આચારવિચારની પ્રવૃત્તિ.

૧૫ સુખવસ્થાનો અભાવ અને ધર્મપ્રવૃત્તિમાં અવ્યવસ્થાનો પ્રાદુર્ભાવ.

૧૬ પરસ્પર સંઘાડા-ગચ્છના આગેવાન આચાર્યો વગેરે તરફથી સુલેહસંપના કાયદાની વ્યવસ્થાનો અભાવ.

૧૭ પરસ્પર સાધુઓને ધર્મસ્થિરીકરણ શક્તિમાં સહાયનો અભાવ.

૧૮ સર્વત્ર જૈનધર્મની વ્યાપક પ્રવૃત્તિનો અભાવ.

૧૯ સામાન્ય સંઘાડા-ગચ્છોના ભિન્ન ભિન્ન મતભેદે કલેશકારક ઉદ્દીરણની ઉપદેશમાં તથા બહિર છાપાઓમાં થતી પ્રવૃત્તિ.

૨૦ ગીતાર્થ સાધુઓના વિહારની મંદ પ્રવૃત્તિ અને અગીતાર્થ એકલા સાધુના વિહારની પ્રવૃત્તિ.

૨૧ પ્રમાદોના વશવર્તી થઈને કષાયોની પ્રવૃત્તિમાં મસ્ત રહેવું.

૨૨ પરસ્પર એકબીજાને મળતાં આદરસત્કારનો અભાવ અને એકબીજાપર આરોપ મૂકવાની અશુભ પ્રવૃત્તિ.

૨૩ વાર્ષિક, દ્વિવાર્ષિક અને જરૂરી પ્રસંગે શ્રમણસંઘ સંમેલનની પ્રવૃત્તિનો અભાવ.

(૬૬)

૨૪ પરસ્પર સંપૂર્ણ રક્ષા કરે એવા સુવ્યવસ્થિત કાયદાઓ કરવાનો અને તે પ્રમાણે વર્તવાનો અભાવ.

૨૫ સંઘાડા, ગચ્છના ઉપરી આચાર્યાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે સાધુઓ અને સાધ્વીઓએ પ્રવર્તવાની મંદતા.

૨૬ જમાનાને અનુસરી સર્વત્ર જૈન ધર્મનો પ્રચાર થાય એવી વ્યવસ્થાપૂર્વક યોજનાઓ ઘડવાનો અભાવ અને ઘડેલી હોય તો તે પ્રમાણે ચાલવાનો અભાવ.

૨૭ પરસ્પર ગચ્છનાયકોમાં પ્રીતિમેળનો અભાવ અને પરસ્પરમાં પડેલા વાંધાઓનું કોઈ પણ રીતે સમાધાન કરવાનો અભાવ.

૨૮ સાધુઓ અને સાધ્વીઓમાં શુદ્ધજ્ઞાનના પ્રચારની પ્રવૃત્તિમાં પ્રમાદ.

૨૯ શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓને ધર્મમાર્ગમાં અને સાધુ-વર્ગ પર શ્રદ્ધા કરાવવાની શક્તિઓનો અભાવ અને તેવી શક્તિઓને પ્રકટાવવાની અરુચિ.

૩૦ શ્રાવક અને શ્રાવિકાવર્ગ પર પોતાની સત્તા રહે એવા કાયદાઓની શિથિલતા કરવી.

૩૧ શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓના ઘણા પરિચયમાં આવવું અને તેમને પોતાના સાધુધર્મની સત્તા સંબંધી કાર્યોમાં માથું મારવા દેવું.

૩૨ કોઈ પણ ગચ્છ વા સંઘાડાની સત્તાનો નાશ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો અને સત્તાના કાયદાઓની શિથિલતા થવા દેવી.

૩૩ કોઈ પણ ગૃહસ્થોના હાથે સાધુ સાધ્વીઓનું અપમાન કરાવવું અને કરતા હોય તો દેખ્યા કરવું અને તેની અનુમોદના કરવી.

(૬૭)

૩૪ ગચ્છાધિપતિની આજ્ઞામાં નહિ રહેનાર સાધુ અને સાધ્વીને માન આપવું તથા હદ બહારની સ્વતંત્રતા માટે સ્વચ્છંદ વર્તન ધારણ કરવું.

૩૫ જે ક્ષેત્રમાં જે ગચ્છના સાધુઓનો રાગ હોય તેનો નાશ કરી પોતાનો રાગ સ્થાપવા અનેક પ્રયત્નો કરવા, સાધુઓ અને સાધ્વીઓ કરતાં શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓને ખુશ કરવાને પ્રયત્ન કરવો અને સ્વમહત્તા થઈ એટલે સામાન્ય સાધુવર્ગનું માન રહેવા ન રહેવા તેની હરકાર ન કરવી અને તેમની સ્થિતિ સુધારવા કોઈ પણ પ્રયત્ન ન કરવો એજ સાધુઓની પડતીનું કારણ છે.

૩૬ જે ગામમાં જે સંઘાડા વા ગચ્છની સત્તા શ્રાવકોપર પ્રવર્તતી હોય તે તોડીને તેને ઠેકાણે શ્રાવકોને રાગી કરી પોતાની સત્તા બેસાડવાનો પ્રયત્ન કરી ફાટપુટ કરાવી સંઘમાં વિગ્રહ ઘાલવો અને તુચ્છતાથી અન્ય સાધુઓની હેલના થાય એવા વિચારો અને આચારોમાં પ્રવૃત્ત થવું-એ સાધુઓની પડતીનું કારણ છે.

૩૭ અન્ય ગચ્છીય વા અન્ય સંઘાડાના ક્ષેત્રોમાં તે તે ગચ્છના ઉપરી આચાર્ય વગેરેની અનુમતિ વિના ચોમાસું કરવું અને તે તે ગચ્છના શ્રાવકો તે તે ગચ્છના આચાર્યો વગેરેથી વિમુખ થાય એવી ખાનગીમાં ખટપટ કરવી, તેથી પરસ્પર સાધુઓમાં વૈમનસ્ય (વિરોધ) ઉત્પન્ન થાય અને તેથી તેઓમાં સંપ ન રહે અને શ્રાવકોની અકુચિ વધે.

૩૮ એક બીજાના ગચ્છ-સંઘાડાની સાધ્વીઓને અને સાધુઓને પરસ્પરની આજ્ઞા વિના પોતાના ગચ્છ-સંઘાડામાં રાખવા અને તેઓના મુખથી જે ગચ્છમાંથી આવ્યા હોય તેના

(૧૬)

વિરુદ્ધ ભેદવાથી સાધુવર્ગની પડતી થાય છે. માટે સેવા કરનાર સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓએ જૈન મહાસંઘની પ્રગતિના કારણે અનેકધા પ્રવૃત્તિ કરવામાં ગંભીરતા ગુણને ધારણ કરવો જોઈએ. ગંભીરતા સિવાય સેવા પ્રવૃત્તિમાં એક ક્ષણમાત્ર પણ ચાલે તેમ નથી. ગંભીરતા ગુણ વિના જૈન ધર્મ અને જૈન મહાસંઘની ઉન્નતિમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં એક શ્વાસોચ્છવાસ પણ લઈ શકાય તેમ નથી. એ ગુણવિના તુચ્છ મનનો મનુષ્ય મહાસંઘરૂપ સમષ્ટિમાં કોઈ વખત મહોત્પાત પ્રકટાવે છે. ગંભીરતા એ મનુષ્યનો ઉચ્ચ ગુણ છે. એ ગુણમાં જેમ વિશેષ સ્થિરતા થાય તેમ સ્વપરોન્નતિ કરવામાં મનુષ્ય વિશેષતઃ શક્તિમાન થાય છે. ગંભીર મનુષ્ય સાગરની ઉપમાને ધારણ કરવા શક્તિમાન થાય છે. મહાસંઘની પ્રત્યેક વ્યક્તિમાં ગંભીરતા આવે છે ત્યારે તે પ્રગતિમાં ભાગ લેવા સમર્થ બને છે અને તેવી વ્યક્તિ સર્વ મહાસંઘની સાથે હુળીમળી રહેવા સમર્થ બને છે. ગંભીર મનુષ્ય પોતાના ઉચ્ચ ચારિત્ર્યની પ્રસિદ્ધિ કરે છે અને તે અનેક મનુષ્યોનો વિશ્વાસપાત્ર થાય છે. જૈન મહાસંઘના અંગભૂત સાધુવર્ગ, સાધ્વીવર્ગ, શ્રાવકવર્ગ અને શ્રાવિકાવર્ગમાં ગંભીરતા ગુણ ખીલી નીકળે તો તેથી પરસ્પર એકબીજાના દોષોને કહી શકતાં નથી; એટલુંજ નહિ પરંતુ તે દોષોને આચ્છાદીને પ્રત્યેક અંગની સેવામાં ગંભીરતાથી પ્રવૃત્તિ કરે છે. નિંદા, દોષદૃષ્ટિ, ધરના અવર્ણવાદ વગેરે દોષો ખરેખર ગંભીરતા વિના ઉદ્ભવે છે. અતએવ વ્યક્તિ-વ્યવિટના ગુણો ખીલવવા અને મહાસંઘની સેવા કરવા ગંભીરતા ગુણને નિષ્કામવૃત્તિથી અનેક વિપત્તિઓમાં ધારણ કરવો એજ ખરેખર મહાસંઘસેવાનું

(૬૬)

પ્રથમ પગથીયું છે. ગંભીરતા ગુણ વિના ઉચ્ચ સત્તાની પદ્ધતિઓ પર ચઢેલા લયંકર રાક્ષસ જેવા પાપો કરવા શક્તિમાન થાય છે. ગંભીરતા ગુણ વિના વિદ્યા, લક્ષ્મી, સત્તા, બળ જેમ જેમ વિશેષ પ્રમાણમાં વધે છે, તેમ તેમ સ્વની અને વિશ્વની વિશેષતઃ હાનિ કરવા સમર્થ બને છે. આચાર્યોએ, ઉપાધ્યાયોએ, પ્રવર્તકોએ, પંચાસોએ, સાધુઓએ, સાધ્વીઓએ, શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ ગંભીરતા ગુણ ખીલવવા માટે ખાસ કાળજી રાખી સતત યત્ન અંતર્પૂર્વક કરવો જોઈએ. સાધુ, સાધ્વી સંબંધી જાહેર પત્રોમાં ગંભીરતા વિના જૈનશાસનની હેલના-નિંદા થાય તેવા લખાણો પ્રકટ થાય છે; તેમજ પરસ્પર એકબીજા સાધુઓની, સાધ્વીઓની, શ્રાવકોની, શ્રાવિકાઓની નિંદા-હેલના થાય છે અને તેથી જૈનશાસનનો અધઃપાત થાય છે; અતએવ ગંભીરતા ગુણને મન, વાણી, કાયાથી ખીલવવા પ્રત્યેક સંઘવ્યક્તિએ લક્ષ્ય દેવું જોઈએ. ગંભીરતા સાથે અભેદભાવ ગુણ ખીલવવા પ્રત્યેક મહાસંઘ વ્યક્તિએ લક્ષ્ય દેવું જોઈએ. સર્વ મહાસંઘ સાથે પોતાનો અભેદ અવળોધી તેને આચારમાં મૂકી જે સેવકો દેશ, કામ, ધર્મની સેવા કરે છે, તેઓ આત્મ-સમર્પણ કરવાને અથવા સર્વ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી સેવા કરવાને શક્તિમાન થાય છે. વિશ્વવર્તિ સર્વ જનસમાજની સાથે વા સર્વ પ્રકારના વિશ્વવર્તિ જીવોની સાથે પોતાના આત્માનો અભેદભાવ ધાર્યા વિના વિશુદ્ધ પ્રેમ, સ્વાર્થત્યાગ અને ઉદારભાવ પ્રકટી શકતો નથી. આત્મહૃદયનું વર્તુલ જેમ જેમ અનંતતામાં સમાવા પ્રગતિ કરે છે, તેમ તેમ સંકુચિત વર્તુલોમાં વહેંચાયેલો પ્રેમ-ઉપકાર-ઉદારભાવ-ત્યાગ અને સેવા એ મહાવર્તુલનુ રૂપ ધારણ કરી એવટે અનંત વર્તુલની અભેદ ભાવનાને ધારણ કરી શકે છે. અભેદ

(૭૦)

ભાવનાનું દષ્ટિ વર્તુળ જેમ જેમ વધતું જાય છે, તેમ સ્વાર્થ-
 બુદ્ધિનો તે તે અંશે નાશ થાય છે, અને તે તે અંશે પરમાર્થ
 બુદ્ધિની અલેહ ભાવનામાં પણ વૃદ્ધિ થાય છે. અલેહ ભાવના
 અને ઉદાર ભાવનાં અમુક દષ્ટિએ અમુકાર્થે સમાનત્વ અને
 અમુક દષ્ટિએ અને અમુકાર્યની અપેક્ષાએ અસમાનત્વ પણ છે.
 અલેહ ભાવથી ઔદાર્ય ભાવ ખીલવાની સાથે સેવાનું મર્યાદિતપણું
 વિલય પામતું જાય છે, અને સેવાનું અમર્યાદિત્વ ખરેખર
 અનંતતા સન્નુખ પ્રવર્તતું જાય છે. અયંનિજઃ પરોવેત્તિ ગણના
 લઘુચેતસાં ઉદારચરિતાનાંતુ વસુધૈવ કુટુમ્બકમ એ શ્લોકમાં
 પ્રકથિત ભાવાર્થવત્ આચરણ કરવાને અલેહ ભાવનાવાળો સમર્થ
 થાય છે. પ્રત્યેક જૈને ચતુર્વિધ સંઘની સાથે મહારો અલેહ છે,
 ચતુર્વિધ સંઘ તેજ હું છું. તેના જે શુભ વિચારો તે મહારાજ
 વિચારો છે; તેની ઉન્નતિ તે મહારીજ ઉન્નતિ છે, તેની સેવા
 તે મહારી પોતાનીજ સેવા છે, તેનો જે આત્મા તે મહારોજ
 આત્મા છે, તેની શોભા તે મહારી શોભા, તેની હાનિ તે મહારીજ
 હાનિ, તેની જાહોજહાલી તે મહારીજ જાહોજહાલી, તેનું જે
 શુભ તે મહારંજ શુભ અને ચતુર્વિધ મહાસંઘમાં મહારો પ્રાણુ-
 આત્મા, મન, વાણી અને કાયાનો અલેહ છે-એમ અલેહભાવ
 દષ્ટિને ક્ષણે ક્ષણે હૃદયમાં ધારણ કરીને તે પ્રમાણે આચારમાં
 મૂકી પ્રવર્તવું જોઈએ. શ્રી ચતુર્વિધ મહાસંઘમાં ભૂતકાળમાં જે
 ઉન્નતિ હતી તેજ મહારી ઉન્નતિ હતી, વર્તમાનમાં જે ઉન્નતિ
 થાય છે તે મારી ઉન્નતિ થાય છે અને તેની ભાવિ ઉન્નતિ
 તે પણ મહારી ભાવિ ઉન્નતિ છે. ચતુર્વિધસંઘના દરેક
 શુભ મંગળની સાથે મહારા આત્માનું મંગળ છે. હું તેજ
 ચતુર્વિધ મહાસંઘ છું. મહારી સવ શક્તિઓ શ્રી ચતુર્વિધ-

(૭૧)

સંઘની સેવા અર્થેજ છે-એમ અલેહ ભાવના ધારણ કરીને અને આવી અલેહ દૃષ્ટિએ દેશસેવા, વિશ્વસેવા, વિશ્વવર્તિ સર્વ જીવ સેવા, ગુરુ-દેવ સેવા, ધર્મ સેવા રાજ્ય સેવા, અને ચતુર્વિધસંઘની સેવામાં સર્વ સ્વાર્પણ કરીને પ્રવૃત્ત થવું જોઈએ. આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા વિના આવી અલેહ ભાવનાનો અંકુર પ્રગટી શકે નહિ. માટે સર્વે મનુષ્યોએ સર્વ પ્રકારની સેવા નિમિત્તે અધ્યાત્મજ્ઞાન મેળવવું જોઈએ. સદ્ગુરુસેવા પૂર્વક સદ્ગુરુગમથી જે પુરૂષો અધ્યાત્મજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે, તેઓ અલેહ ભાવને અમુક દૃષ્ટિએ અમુકાંશે ધારણ કરીને દેશસેવા, સર્વ જનપદ સેવા, સમસ્ત બ્રહ્માંડવર્તિ જનસેવા, અને ચતુર્વિધસંઘની સેવા કરી શકે છે. સંકુચિત અને લેહભાવના દૃષ્ટિવાળા જીવોના સદ્વિચારો અને ધર્માચારોપણ મર્યાદિત હોય છે અને તેથી તેઓ સામાન્ય લઘુવર્તુળમાં પડ્યા રહે છે. સંકુચિતપણું અને લેહભાવનાનો નાશ કર્યા વિના અને અલેહ ભાવના પૂર્વક ઉદારભાવ, હૃદયમાં ધારણ કર્યા વિના મહાસંઘની ઉન્નતિના ઉદાર ઉપલોગમાં ભાગ લઈ શકાતો નથી. અને તેથી આત્માનું મહત્વ વિકસી શકતું નથી. માટે પ્રત્યેક જોને અલેહ ભાવનાને ખીલવવા પૂર્વક ચતુર્વિધ મહાસંઘની સેવામાં સર્વસ્વાર્પણ કરવા તૈયાર થવું જોઈએ.

શ્રી ચતુર્વિધસંઘની મહાસેવામાં તત્પર થયેલ દરેક જોને મનમાં એમ અનુભવ કરવો કે શ્રી ચતુર્વિધસંઘ પૈકી કોઈની નિંદા કરવી વા ખુરૂ ઇચ્છવું એ મહારીજ નિન્દા અને મહાદંજ ખૂરૂ ઇચ્છવા બરોબર છે, એમ જ્યારે સર્વ મહાસંઘની સાથે સ્વકીય અલેહ ભાવે વર્તવામાં આવશે, ત્યારે સંઘોન્નતિ અવગત થયા વિના નહિ રહે. શ્રી ચતુર્વિધ મહાસંઘની સાથે

(૭૨)

વા સર્વ વિશ્વવર્તિ પ્રાણીગણની સાથે અલેહ ભાવનાથી અલેહ ભાવે સંબંધ થતાં કોઈની નિંદા વા ખૂંડ ઇચ્છતું એ આત્મઘાત સમાન અનુભવાય છે; વિશ્વવર્તિ સર્વ જીવોના શ્રી ચતુર્વિધ મહાસંઘ પૈકી પ્રત્યેક જીવને અલેહરૂપે સત્તાનયની અપેક્ષાએ વા સંઘ દૃષ્ટિએ હું સ્વયં છું, એવો અનુભવ કરીને તેને આચારમાં મૂકવાને માનવ પ્રયત્નશીલ થાય છે તે મહાસંઘનો સેવક ખરેખરે બની શકે છે, અને તેજ શ્રીચતુર્વિધ મહાસંઘની ખરી સેવા કરવા સર્વસ્વાર્પણ કરીને પરમાત્મપદવી પ્રાપ્ત કરી શકે છે. શરીરનું પ્રત્યેક અંગ વા ઉપાંગો જેમ પોતાના ગણાય છે તેમ સમસ્ત વિશ્વવર્તિ સર્વ જીવો-મહાસંઘ-તે સર્વથા મહાસંઘ આત્માંગ છે એવો ભાવ આવે છે ત્યારે રાજા, આચાર્ય, શહેનશાહ, સાધુ, બાદશાહ અને વિશ્વસેવક વગેરે સેવકોનું સેવકત્વ પરમાત્મપદપ્રદ થઈ શકે છે. જેમ જેમ સર્વ જીવોની સાથે વા સર્વ ચતુર્વિધ મહાસંઘની સાથે અલેહભાવના વધતી જાય છે તેમ તેમ કોઈ પણ જીવની નિંદા અને અશુભ ચિંતવન તથા તેવી કરણી, મન વચન અને કાયાથી થતી નથી. સ્વાર્થ, ભોગ આદિ વિષયોથી નિર્લેપ શુદ્ધ પ્રેમના અધિકારી જેઓ બને છે તે ખરેખરા મહાસંઘના સેવક બનીને દેશોન્નતિ, વિશ્વોન્નતિ અને સંઘોન્નતિમાં આત્મભોગ સમર્પવા શક્તિમાન થાય છે. મહાસંઘનો વા સમસ્ત વિશ્વનો પ્રત્યેક મનુષ્ય એમ અવબોધે કે હું મહાસંઘનું કે વિશ્વનું એક અંગ છું. વિશ્વને ઉપગ્રહ સમર્પવાની સાથે અને મહાસંઘની સેવા સાથે એકાંગભૂત મારી પણ રક્ષા-ઉન્નતિ કરવી જોઈએ. આ પ્રમાણે જ્ઞાતા-મનુષ્ય આત્મજ્ઞાન વડે સ્વપરને માટે વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરતો નિર્લેપ દશાએ કર્મયોગિત્વની

(૭૩)

સ્વસેવા-કરજને અહા કરતો છતો પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ યોગ્ય સર્વ સદ્ગુણોને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. શ્રીચતુર્વિંધસંઘોનાત કરનારાઓએ ભિન્ન ભિન્ન ધર્મવર્તિ દેશ માનવોની અને વિશ્વવર્તિ સર્વ જીવોની યથાયોગ્ય સેવા કરીને (તેઓથી ગ્રહાતા ઉપગ્રહોનો પ્રતિબદ્ધો આપવો એ આવશ્યક કર્મ ગણીને) આત્મોન્નતિની સાથે વિશ્વ દેશ સંઘનાત વગેરેની વ્યાવહારિક ઉન્નતિ કરવી જોઈએ. ઉપર્યુક્ત અલેહ ભાવનાનું મન વચન અને કાયામાં પરિપૂર્ણ બળ પ્રગટાવવાથી ચતુર્વિંધ મહાસંઘની સેવા થઈ શકે છે એમ ખાસ અવબોધવું. અલેહ ભાવનાને પ્રત્યેક મનુષ્યે ખીલવવી જોઈએ. વિશ્વ સમષ્ટિ, દેશજન સમષ્ટિ, મહાસંઘ સમષ્ટિમાં પોતાની વ્યક્તિરૂપ વ્યક્તિને અલેહરૂપે કરવામાં નિર્વિષય શુદ્ધ પ્રેમને ખીલવવો જોઈએ. મહાસંઘરૂપ સમષ્ટિમાં સ્વવ્યક્તિ-વ્યક્તિનું શુદ્ધ પ્રેમમયી લયલીનત્વ કરવું એજ પરમાત્માની સાથે સ્વાત્માનુ લયલીનત્વ-અવબોધવું. વિશ્વવર્તિ સમસ્ત જીવરૂપ મહા સમષ્ટિ વા શ્રીચતુર્વિંધ સંઘરૂપ સમષ્ટિની સાથે સ્વવ્યક્તિ-વ્યક્તિત્વને લયલીન કરવાનો જેણે અનુભવ પ્રાપ્ત કર્યો, તેણે શ્રી પરમાત્માની સાથે સ્વાત્માનું લયલીનત્વ કર્યું એમ અવશ્ય અવબોધવું. નિર્લેપ શુદ્ધ પ્રેમથી શ્રીચતુર્વિંધ મહાસંઘની સાથે અલેહતા અનુભવીને તેમાં જેણે સર્વ સ્વાર્પણ કર્યું છે તે પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિમાં વિદ્યુત વેગથી પ્રગતિ કરે છે એમ પરિપૂર્ણ અવબોધવું. સમસ્ત વિશ્વ-વા દેશ-વા રાજ્ય વા સંઘ વા આચાર્ય-સદ્ગુરુના સેવક બનવું તે અલેહ અને શુદ્ધ પ્રેમવિના કદિ બની શકે નહિ. માટે વિશ્વસેવકે, દેશસેવકે, રાજ્યસેવકે અને શ્રી ચતુર્વિંધ સંઘ સેવકે વા કોઈ પણ વ્યવહારિક ધાર્મિક કાર્ય કરનાર સેવકે અલેહ ભાવનાથી શુદ્ધ પ્રેમમય પ્રવૃત્તિ કરવી.

(૭૪)

શ્રી ચતુર્વિધ મહાસંઘની રક્ષા શાંતિ તુષ્ટિ પુષ્ટિ વૃદ્ધિ વા પ્રગતિ ઇચ્છનાર સેવકે સેવાના પ્રત્યેક માર્ગથી વાકેફ થવું જોઈએ. જે મનુષ્ય સેવાધર્મની મહત્તા અવબોધી શકતો નથી તે મનુષ્ય સેવક પણ બની શકતો નથી. અને સેવક પશ્ચાત્ પ્રાપ્ત થનાર સ્વામીપદને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. શ્રી મહાસંઘનો સેવક બનીને જે મહાસંઘની સ્વશક્ત્યનુસાર સેવા કરે છે તે તીર્થંકરની સેવા કરવાનો અધિકારી બની શકે છે. જે શ્રીમહાસંઘની સ્વશક્ત્યનુસાર સેવા કરી શકતો નથી, સંઘની પ્રગતિમાં આત્મભોગપૂર્વક સેવા ધર્મ વડે પ્રવૃત્ત થતો નથી તે શ્રીતીર્થંકર પરમાત્માનો સેવક બની શકતો નથી. શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીએ શ્રીસંઘની આજ્ઞા માન્ય રાખીને નેપાલમાં સ્થૂલભદ્ર વગેરે સાધુઓને વાચના આપી હતી. શ્રીમહાસંઘ એ પચ્ચીશમો તીર્થંકર છે. તેના ઉપર જેનો પ્રેમ નથી, તેના તીર્થંકર ઉપર પણ પ્રેમ નથી. શ્રીચતુર્વિધ સંઘના સ્તંભભૂત શાસક આચાર્યોની જે નિંદા કરે છે, તે શ્રીતીર્થંકરની આશાતના કરે છે. શ્રીચતુર્વિધ મહાસંઘની જે નિંદા કરે છે તે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોને બાંધે છે. જેટલા તીર્થંકરાદિ પંચપરમેષ્ઠિઓ થયા, થાય છે અને થશે તેની ખાણભૂત શ્રી ચતુર્વિધ મહાસંઘ છે માટે શ્રીચતુર્વિધ મહાસંઘની સેવા કરવી એજ આત્મોન્નતિનું પ્રથમ પગથીડું છે. શ્રીચતુર્વિધ મહાસંઘની પ્રત્યેક વ્યક્તિને શ્રીમહાસંઘની સેવા કરવાની આવશ્યકતા હૃદયમાં પ્રકટવી જોઈએ. વિશ્વવર્તીલોકવ્યવહારનાં જે જે આવશ્યક કર્મો છે. તેના કરતાં લોકોત્તર મહાસંઘની સેવા કરવી—એ ખાસ ધાર્મિક આવશ્યક મોક્ષપ્રદ કર્મ અવબોધવું. જૈન ધર્મના શાસક પ્રવર્તક જૈનાચાર્યો

(૭૫)

સંપ્રતિ જૈન ધર્મ અને મહાસંઘની પ્રગતિ માટે જે જે આજ્ઞાઓ ફરમાવે તે તીર્થંકરની આજ્ઞાઓ સમાન માની તેને બહુમાન-પ્રેમપૂર્વક સ્વીકારી સર્વસ્વાર્પણ કરીને તે આજ્ઞાઓને પૂર્ણ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. શ્રી મહાવીર પ્રભુની પટ્ટપરંપરાઓ આવેલ આચાર્યોએ, સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ આત્મસમર્પણ કરીને જૈનોનું અસ્તિત્વ સંરક્ષ્યું છે તેમની પરંપરાઓ આવનાર આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, પ્રવર્ત્તકો, પંન્યાસો, સાધુઓ અને સાધ્વીઓની અસ્તિતાથી જૈન શાસનનું અસ્તિત્વ સંરક્ષી શકાશે એમ વસ્તુતઃ અવબોધીને કૃતઙ્ગ ન થતાં કૃતઙ્ગ થઈને દેશકાળાનુસારે વિદ્યમાન અને ચારિત્રપાલક આચાર્યો વગેરેની બહુ ભક્તિ, માન અને તેઓની પ્રગતિમાં ભાગ લેવાથી શ્રીચતુર્વિધસંઘનું અસ્તિત્વ અને તેની પ્રગતિમાં આગળ વધી શકાશે. શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ કરતાં સાધુઓનું અને સાધ્વીઓનું ધાર્મિક પ્રગતિદષ્ટિએ અને સંરક્ષકદષ્ટિએ વિશેષતઃ સંરક્ષણ કરવું જોઈએ અને તેઓના માટે વિશેષતઃ આત્મભોગ આપીને સેવા કરવી જોઈએ. સાધુઓ અને સાધ્વીઓ કરતાં પ્રવર્ત્તક, પંન્યાસ વગેરે અને તેઓના કરતાં ઉપાધ્યાયો અને તેઓના કરતાં જૈનચાર્યોનું વિશેષ મહત્ત્વ અવબોધવું જોઈએ અને તેઓની સેવા, ભક્તિ તથા તેઓની આજ્ઞામાં અત્યંત સ્વાર્પણદૃષ્ટિએ વર્ત્તવું જોઈએ.

આચાર્યોની આજ્ઞા મુજબ જ્યારે સાધુઓની અને સાધ્વીઓની આગમોકત વ્યવસ્થા પ્રમાણે વિહાર વગેરેની પ્રવૃત્તિ થાય છે, ત્યારે સાધુઓના ને સાધ્વીઓના વિહારાનુક્રમથી લાભ વગેરે વિશેષતઃ મળી શકે છે.

હતં નિર્નાયકં સૈન્યમ્ એ નિયમને સદા સ્મૃતિમાં રાખવો જોઈએ. એકલો સાધુ (એકલ વિહારી) સ્વતંત્રપણે ગામડામંદિર

(૭૬)

વિહાર કરીને જૈન શાસનની શોભા વધારી શકતો નથી બદકે હેલના કરાવે છે. ગામોગામ અને શહેરના સંઘો જ્યારે આચાર્યોની આજ્ઞાઓ માન્ય કરીને પ્રવર્તનારને ચોમાસું કરાવે એવો જો દૃઢ બંધોબસ્ત થાય તો જૈન સાધુવર્ગની શોભામાં વૃદ્ધિ થાય અને સાધ્વીવર્ગમાં પણ શોભાની વૃદ્ધિ થાય. પોતપોતાના સંઘાડાના મુખ્ય આચાર્ય વિગેરેની આજ્ઞા પ્રમાણે જો સાધુ સાધ્વીઓ ધર્મમાં નહિ પ્રવર્તે તો અંતે શ્રાવકોની અને શ્રાવિકાઓની તેમના પરની ભક્તિ દિનપ્રતિદિન ન્યૂન થઈ જશે અને અંતે પોતાના વર્ગની અસ્તિતા અને તેની પ્રગતિના સ્વયં નાશક તેઓ બનશે. ગામોગામ અને શહેરે શહેરના શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓની મુખ્ય ફરજ એ છે જે તેમણે સ્વકીય ગરબ સંઘાડાના ઉપરી આચાર્યની આજ્ઞા વિના સ્વગ-ચ્છીય વા પરગચ્છીય જે કોઈ સાધુ વા સાધ્વી વિહાર કરતા હોય તેને વારવા અને પોતાના ગરબ સંઘાડાના ઉપરી આચાર્યોદ્દિની આજ્ઞામાં પ્રવર્તે એવો બંધોબસ્ત કરવો. ગરબ સંઘાડાના ઉપરી આચાર્યોદ્દિકની આજ્ઞા વિના કોઈ પણ સાધુ કોઈપણ ગામમાં વા શહેરમાં ચોમાસું કરે તો તેને વારવો અને આચાર્યોદ્દિકની આજ્ઞા પ્રમાણે ચોમાસું કરે-ઈત્યાદિ બંધોબસ્ત કરીને ગરબ સંઘાડાની વ્યવસ્થાનાં બંધારણોને દૃઢ કરવાં. પોતાના ગરબસંઘાડાના ઉપરી આચાર્યોદ્દિકની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનારા સાધુઓ અને સાધ્વીઓજ ખાસ સ્વાત્મોન્નતિ કરી શકશે. ગમે તેવો પણ ગરબસંઘાડાનો ઉપરીનાયક આચાર્ય સ્થાપ્યા વિના સાધુસાધ્વીની શોભામાં વૃદ્ધિ થઈ શકતી નથી, જૈનશસ્ત્રોમાં આચાર્ય ઉપાધ્યાય વિગેરેનો કોઈપણ કાળમાં વિચ્છેદ કશો નથી. આચાર્યોદ્દિક વિના

(૭૭)

શ્રાવણ માત્ર પણ રહી શકાય નહિ. એક રાજાના મૃત્યુબાદ જેમ
 બીજો રાજા તરત સ્થાપવો પડે છે તથા પ્રકારે એક આચાર્યના
 દેહોત્સર્ગ પશ્ચાત્ત્ અન્ય આચાર્યને તુરત સ્થાપન કરવો.
 જોઈએ. સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ ગરબસંઘાડાના એક
 ઉપરીના અભાવે તુરત એક યોગ્યને સ્વકીય ઉપરી મુખ્ય
 તરીકે સ્થાપી તેની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવર્તવું જોઈએ. સાધુઓ
 અને સાધ્વીઓ ઉપર આજ્ઞા કરનાર હોવો જોઈએ. શ્રાવકોએ
 અને શ્રાવિકાઓએ જે સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પોતાના ઉપરી
 આચાર્યાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવર્તતા હોય તેઓની સેવા
 ભક્તિ સારી રીતે કરવી જોઈએ. સ્વગરબના ઉપરી આચાર્યની
 આજ્ઞા પ્રમાણે સ્વગરબ સંઘાડાના શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ
 સ્વગરબોત્તતિમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે તો તે સ્વગરબના આચાર્યા-
 દિકનું અસ્તિત્વ અને પ્રગતિમાં ભાગ લેનાર બની શકે
 છે, અને તેથી ગૃહસ્થ જૈનવર્ગની ધાર્મિક તથા વ્યાવહારિકો-
 ત્તિમાં પણ તે આગળ વધી શકે છે. વ્યવસ્થા પૂર્વક
 અને ક્રમપૂર્વક કાર્ય પ્રવૃત્તિમાં ગોઠવાયલું સંઘબળ
 ખરેખર જૈનોત્તતિમાં વિદ્યુત વેગે અસર કરનારૂં થાય
 છે. અવ્યવસ્થિતપણે અને પરસ્પરની અપેક્ષાવિના પ્રવર્તનાર
 સૈન્ય ખરેખર ગમે તેવું બળવાન હોય તો પણ અવ્યવસ્થિતપણે
 વર્તનાર અને પરસ્પર સાપેક્ષક્રમથી ગોઠવાયેલ અને કેળવાયેલા
 એવા અદ્યસૈન્યથી મહાત્ થાય છે. તદ્વત્ અત્રપણ અવબોધવું
 કે અવ્યવસ્થિતપણે પ્રવર્તનાર કોઈ પણ સંઘાડાના સાધુઓ
 અને સાધ્વીઓ ક્રમપૂર્વક વ્યવસ્થાના અભાવે વર્તમાનક ધાર્મિક
 પ્રગતિકર કેળવણીના અભાવે કોઈપણ કેળવાયેલ ગરબના ન્યૂન
 સાધુઓ અને સાધ્વીઓ કે જે વ્યવસ્થિત ક્રમમર્યાદાથી

(૭૮)

ગોઠવાઇને ધર્મ પ્રગતિપ્રવૃત્તિ કરે છે, તેઓનાથી તેઓ પશ્ચાત્ રહે છે. ધાર્મિક પ્રગતિમાં અમુકાપેક્ષાએ સ્વતંત્ર અને અમુકાપેક્ષાએ પરતંત્ર એ બેની આવશ્યકતા સ્વીકારવી પડે છે. જૈન સંઘ ગરબ, સંઘાટક અને કાર્યવ્યવસ્થા બળની સિદ્ધિ ખરેખર સુવ્યવસ્થાથી કરવા યોગ્ય છે. ક્ષેત્રકાલાનુસારે પ્રત્યેકમાં સુવ્યવસ્થાની આવશ્યકતા સ્વીકારીને સુવ્યવસ્થા કરવી પડે છે. સ્વકીય સંઘ ગરબ સંઘાટકાદિની સુવ્યવસ્થાના નિયમો યોજનાઓની સંરક્ષા કરીને તે પ્રમાણે આચાર્યાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવર્તવું—એ સ્વકીય આવશ્યક ફરજ અવખોધીને સદા સર્વ પ્રકારની પ્રગતિમાં અગ્રિમપદે વધવું જોઈએ. સુવ્યવસ્થિત સંઘ ગરબ બળની પ્રગતિની મર્યાદાની વૃદ્ધિ અર્થે સ્વાધિકાર કર્તવ્યપરાયણ રહેવાને સ્વાચાર્યાદિકનું પારતંત્ર્ય, સ્વફરજનું પારતંત્ર્ય અને સ્વફરજ પ્રવૃત્તિરૂપ સ્વાતંત્ર્ય અવધારીને તે પોતાના આચારમાં પ્રકટાવવું જોઈએ. સ્વાતંત્ર્ય સાથેનું અવ્યવસ્થિત સ્વાતંત્ર્ય પ્રવર્તન જ્યારે સત્તા-બળના સાથે પ્રવર્તે છે, ત્યારે જૈન સંઘ અને જૈન ધર્મીની પ્રગતિના બદલે અધોગતિનું અવનતિયક પ્રવર્તે છે. જ્યારે જૈન સંઘ અને જૈન ધર્મની પ્રગતિના બદલે અધોગતિનું અવનતિયક પ્રવર્તે છે, ત્યારે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાનું વ્યવસ્થિત સમુદાયિક બળ ખરેખર નષ્ટ થઈ જાય છે. અદ્ય અદ્ય બળનો સમૂહ ખરેખર વ્યવસ્થિત મર્યાદાએ પ્રગતિમાં અધિક બળ સમર્પે છે. સાધુઓએ, સાધ્વીઓએ, શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ ક્રમવ્યવસ્થા વ્યવસ્થિત સ્વાચાર્યસત્તા સ્વીકારી તે પ્રમાણે પોતાની ફરજ માની વર્તન-દ્વારા પ્રગતિમાર્ગમાં પ્રત્યેકે આગળ વધવું જોઈએ.

આજ્ઞાબળ, સત્તાબળ, વ્યવસ્થાબળ, યોજનાબળ, સ્વાસ્તિ-ત્વ સંરક્ષાબળ, આચાર્યબળ, સંઘબળ, નિયમબળ અને

(૭૯)

વ્યવસ્થિત પ્રગતિબળની વૃદ્ધિ માટે જૈનના પ્રત્યેક અંગે પરસ્પર સહાયકતા અવલંબીને મુખ્ય ઉદ્દેશ સાધ્યાશયને લક્ષ્યમાં રાખી પ્રવત્તવું જોઈએ. ઉપરોક્ત સર્વ પ્રકારે બળપ્રગતિ કારક જે જે વિદ્યમાન સાહિત્યો હોય તેની સંરક્ષા કરવી જોઈએ અને તેવા સાહિત્યપોષકોનું તરતમયોગે લક્ષિતદ્વારા સંરક્ષણ કરવું જોઈએ. આચાર્યો વગેરેની સંઘમાં સુવ્યવસ્થા હોય તોજ ઉપરોક્ત બળની વૃદ્ધિ-પ્રગતિ થયા કરે છે. સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ એ ધર્મનાં જીવતાં પોષક અંગો છે અને તેઓની ધાર્મિકાન્નતિપર ધર્મની પ્રગતિનો આધાર રહેલો છે. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુઓ એ ત્રણ પરમેષ્ઠિનું સંપ્રતિ અસ્તિત્વ છે, એ ત્રણ પરમેષ્ઠિવર્ગની પ્રગતિથી અન્ય સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિ થઈ શકે છે. આચાર્યાદિ ત્રણ પરમેષ્ઠિવર્ગની સુવ્યવસ્થા અને તેઓની જ્ઞાનાદિકદ્વારા સદ્ઉન્નતિ વર્તે છે તોજ સંઘબળ પ્રગતિવૃદ્ધિનો સાક્ષાત્કાવ અવલોક્તી શકાય છે. શ્રીતીર્થંકરના પટ્ટપર બેસીને તેઓના ધાર્મિક કરમાનને આચાર્યવર્ગ જગત્માં ફેલાવી શકે છે પરંતુ તેઓની પ્રગતિમાં ચતુર્વિધ સંઘદ્વારા લક્ષિત સેવા જો ન થઈ શકે તો આચાર્યાદિ ત્રણ પરમેષ્ઠિવર્ગની અવનતિ થતાં અન્ય શ્રાવકાદિવર્ગ પણ સ્વયમેવ અવનતિમાર્ગ પ્રતિ ગમન કરશે. આચાર્યાદિ ત્રણ પરમેષ્ઠિવર્ગના મુખ્ય ધાર્મિકોદ્દેશોને અનુકૂળ થઈને જો શ્રાવકવર્ગ પ્રવર્તે છે, તો આચાર્યાદિવર્ગથી જૈનસંઘની સુવ્યવસ્થાદ્વારા સર્વ પ્રકારની પ્રગતિ થઈ શકે છે. આચાર્યાદિની સત્તા નીચે રહી તેઓની આજ્ઞારૂપ સત્તામાં ધર્મ છે એવું પરિપૂર્ણ અવબોધીને તે પ્રમાણે વર્તવાથી જૈનસંઘની ઉન્નતિ થઈ શકે છે અને તેમાં સ્વસ્વવ્યક્તિપ્રગતિનો તો અંતર્ભાવ થાય છે એમ

(૮૦)

અવબોધવું. જૈનસંઘરક્ષાદિ અનેક ધાર્મિક સેવાઓને અંગીકાર કરવામાં આચાર્યોદ્ધિધર્મ રાજ્યપ્રવર્તકોને સ્વજીવનનું સ્વાર્પણ કર્યા વિના ત્રણ કાળમાં સેવાધર્મમાં નિષ્કામ પ્રગતિ કરી શકાતી નથી. ધર્મસામ્રાજ્યપ્રવર્તક ધર્મરાજ શ્રીઆચાર્યનું હૃદય એટલું બધું ધર્મભાવનાપ્રવૃદ્ધિમાં ઉદાર હોય છે કે જે હૃદય પોતાનામાં ઉતર્યા વિના આચાર્યના ધાર્મિક સેવાના આશયેઃ કદાપિ અવબોધી શકાય નહિં; માટે શ્રાવકવર્ગે વા સાધુવર્ગે તે આચાર્યની આજ્ઞામાં ધર્મનો નિશ્ચયભાવ અવધારીને ઉપયુક્ત ધાર્મિક સર્વ અંગોના પોષણ માટે સ્વસ્વશક્તિનું આસાદ્રાર સેવામાં સ્વાર્પણ કરવું જોઈએ. જૈન શાસન-જૈન સંઘનું ગાંભીર્ય ખરેખર જૈનચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવર્તીને સ્વફરજે અદા કરવાથી અવબોધી શકાય છે. સંઘબળાદિની વૃદ્ધિમાં સુવ્યવસ્થા, યોજના, કાયદાનું પારતંત્ર્ય સ્વીકારીને અનુક્રમ પ્રમાણે સુવ્યવસ્થા ક્રમમાં ગોઠવાઈને પ્રત્યેક જૈને સ્વધર્મની ફરજે યથાશક્તિ અદા કરવા તત્પર થવું જોઈએ. પરંતુ “સર્વેઽપિ યત્ર નેતારઃ, સર્વે પણ્ડિતમાનિનઃ। સર્વે મહત્વમિચ્છન્તિ, તદ વૃન્દમવસીદતિ” એ શ્લોકમાં કથ્યા પ્રમાણે મૂર્ખતાયુક્ત અહંવૃત્તિથી સ્વાચ્છંદાચરણ ન થવું જોઈએ. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા વર્ગે માન્ય કરીને તે પ્રમાણે વર્તે તો અસુક ગચ્છ વા સંઘની ઉન્નતિ થાય જ એ નિઃસંદેહ છે. વિશ્વમાં વિદ્યમાન સર્વ ધર્મના નેતાઓ સુવ્યવસ્થિત થઈને સ્વસ્વ ધર્મની પ્રગતિ કરવા તનતોડ મહેનત કરી રહ્યા છે, તેવા પ્રવૃત્તિના જમાનામાં જૈનો દરકાર વિનાના સ્વાચ્છંદથી નિરંકુશ બની પ્રમાદ કરશે તો વિશ્વમાં તેઓ નામાવશેષ થઈ જશે એવો ભય રહે છે. સત્યધર્મનું અભિમાન વહનારા જૈનોએ

(૮૧)

એક નવા જૈનને પ્રકટાવવો એ તીર્થતુલ્ય અવખોધીને જૈન પ્રજાનું અસ્તિત્વ અને તેની વૃદ્ધિમાં સાધર્મ્ય-વાત્સલ્ય ગુણનો ખરેખરો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. સાધર્મ્યવાત્સલ્યને જમાનાનુસાર શ્રી આચાર્યની આજ્ઞાનુસાર સેવી જૈનોની પ્રગતિ કરવી જોઈએ. શ્રી મહાવીરદેવે કેવળ-જ્ઞાની થયા બાદ સમવસરણુમાં બેસી સાધુ, સાધવી, શ્રાવક, અને શ્રાવિકા—એ ચતુર્વિધ સંઘનીજ પ્રથમ સ્થાપના કરી એમાં તેમણે ઘણા હેતુઓ (પ્રગતિના છવન્ત હેતુઓ) દેખ્યા એમ તેમના પ્રથમ કૃત્યથી આપણને અવગત થાય છે. શ્રીમહાવીરપ્રભુની સર્વજ્ઞદષ્ટિના અનુસાર સદા સુવ્યવસ્થા અને સુખ્ય ઉદ્દેશોની યોજનાઓ અને પ્રવર્તકોની સુવ્યવસ્થા સદા અવિચ્છિન્નપણે ચાલી હોત તો જૈનધર્મ અને જૈનકોમનું વિન્ધમાં સર્વત્ર-સર્વથા અસ્તિત્વ વ્યક્તિભાવે દેખાત. પરંતુ તેમના ધર્મપ્રવર્તકો, ગૃહસ્થજૈનો વગેરેમાં કુસંપ, અસ્યન, મતલેહ, કલેશ, અવ્યવસ્થા સંઘબળનું છિન્નભિન્નત્વ વગેરે દોષોનાભાવે હાલ તેનું પરિણામ બહુજ સંકુચિત ક્ષેત્રરૂપે જૈનોનું અસ્તિત્વ અવલોકાય છે. જાપાન, અમેરિકા અને જર્મન, ઇંગ્લાંડ વગેરે દેશોનાં રાજ્યો પ્રથમ પોતાની પ્રગતિના હેતુઓ અને સમાજબળની ઐક્યતાપૂર્વક તેની વૃદ્ધિના પોષક તત્ત્વોપર સદા લક્ષ્ય આપી તેની સુવ્યવસ્થા કરી કાયદાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરે છે અને તેથી જ તે બાહ્ય રાજકીય સ્વેચ્છાતિ વગેરે વ્યક્તિકર્મને અવલોકવા સમર્થ થયા છે. જૈનસમાજે ઉદ્ધાર દષ્ટિના અભાવે કેટલીક બાબતોમાં બાહ્ય સત્તાના સંરક્ષક પોષક તત્ત્વોને પરિહરીને ઘણું ગુમાવ્યું છે કે જે કેટલાક શતકો પર્થંત સુવ્યવસ્થિત યોજનાઓ પૂર્વક સંઘબળની

(૮૨)

ઐક્યતાવડે ઉદારભાવના પૂર્વક પ્રવૃત્તિ કર્યા વિના પાછું મળી શકે તેમ નથી. ગૃહસ્થ જૈનો પૈકી કેટલાક ક્ષત્રિય રાજાઓ હતા અને તેના ક્ષત્રિય સંતાનો પશ્ચાત્ત આપાર પ્રવૃત્તિથી બાહ્ય રાજસત્તાથી બ્રબ્દ થયા તે હવે તે સ્થિતિમાં પુનઃ આવવા હાલ તો હુઃશક્ય અવખેધાય છે. જૈનાચાર્યની ઉદાર ભાવના, દીર્ઘદષ્ટિ અને બાહ્ય સત્તાપોષક તત્વો કે જે ધર્મસત્તામાં આવશ્યક હેતુભૂત છે તેની ઓધક મતિનો, આવી બાબતોમાં સાધ્ય સંલક્ષીને ઉપયોગ થયો હોત તો અદ્યપિ પર્યાંત જૈનકેમનું ઉદાર સ્વરૂપ સર્વ વર્ણોમાં જૈનોની અસ્તિત્વતારૂપે અવલોકી શકાત. પરંતુ અવદ્ય ભાવિભાવાનાં પ્રતિકારો નૈવ વિઘટે એ વાક્યનું સ્મરણ કરી હવેગતેન શોચામિ એ શિક્ષાસૂત્ર ધ્યાનમાં રાખી પુનઃ જૈન કેમનો ઉદાર થાય તેવી બીજાભૂત વિઘમાન યોજનાઓને સુવ્યવસ્થા પૂર્વક આચારમાં મૂકીને આચાર્યાદિ પરમેષ્ઠિ વર્ગની ઉન્નતિકારક પ્રવૃત્તિ હેતુઓને અવલંબી આત્મલોગ આપવા પ્રત્યેક જૈને સદા તત્પર થવું જોઈએ. નિર્નાયક સ્વાચ્છંદ્ય અને સંઘબળ પૃથક્કરણ, વિભેદક સંકુચિતદષ્ટિ પ્રવૃત્તિનું બળ જ્યારે સમાજમાં વૃદ્ધિ પામે છે, ત્યારે સમાજ-બળ પ્રગતિકારક સુવ્યવસ્થાઓનું પ્રત્યેક અંગ પરસ્પર એકબીજાથી સમુદીભૂત ન રહેતાં ભિન્ન ભિન્ન અને છિન્ન બળવાળું અવ્યવસ્થિત અધેહશાની સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરે છે. જૈન ચતુર્વિધ મહાસંઘાન્તર્ગત લઘુલઘુ ભિન્નભિન્ન મંડળો જ્યારે એક બીજાની સાથે બળવર્ધક પ્રગતિમંત્રતંત્રયંત્રે યોજાઈને પરસ્પર એક બીજાને સહાયભૂત થવામાં સુવ્યવસ્થિત યોજના-કાયદાઓને અવલંબે છે ત્યારે જૈન મહાસંઘની સમષ્ટિ તરીકે વિશેષતઃ પ્રગતિ થાય છે. જૈન ચતુર્વિધ મહાસંઘાન્તર્ગત ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છાદિ લઘુ-

(૮૩)

મંડળો રૂપ વર્તુલો જ્યારે એક-બીજા બળની ક્ષતિ થાય એવી
 હોંદકર હૃદયવસ્થાના આચારો અને વિચારોથી પ્રવૃત્તિ કરે છે ત્યારે
 જૈન મહાસંઘરૂપ સમષ્ટિની મહત્તામાં હાનિ આવે છે અને પરસ્પર
 એકબીજાના બળના નાશ પૂર્વક તેઓ ક્ષતિમાં વિરામ પામે છે.
 પ્રગતિ અને અવનતિના ઉપરચુક્ત એ લક્ષણોમાંથી વર્તમાનમાં
 કેાની પ્રવૃત્તિ છે ? તે સ્વબુદ્ધિ નિર્ધારીને જેમ બને તેમ પ્રગતિ-
 માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ થાય એવા ઉપાયોનું અવલંબન કરવા આચાર્યા-
 દિની સુવ્યવસ્થાથી પ્રવૃત્ત થએલી આજ્ઞાને આધીન થવું એજ પ્રત્યેક
 જૈને સ્વક્રમ તરીકે ઉપયોગી શિક્ષા અવબોધવી. મહાસંઘની
 અવનતિ થાય છે વા પ્રગતિ થાય છે ? તે વર્તમાનમાં મહાસંઘના
 સૂક્ષ્મ ભાગમાં ઊંડા ઉતર્યા વિના અવબોધવું તે હુબકર કાર્ય છે.
 મહાગિતાર્થ મુનિઓ ખરેખર મહાસંઘની પ્રગતિના સત્ય
 ઉપાયોને બાણી શકે છે અને તેથી તેઓ વર્તમાનકાળમાં આચાર્યની
 પ્રગતિકારક આજ્ઞાને આધીન થઈને મહાસંઘની ઉન્નતિમાં
 સ્વબુદ્ધિને ભોગ આપી મહાસંઘ સેવારૂપ સ્વક્રમને અદા
 કરે છે. ઉપરોક્ત પ્રવૃત્તિમંત્રને અવબોધીને પ્રાચીનકાલિક
 સાધુઓ અને સાધ્વીઓ હૃદયમાં શ્રીબાચાર્યપ્રભુનું બહુમાન
 ધારણ કરીને તેઓની આજ્ઞા પ્રમાણે ચારિત્ર પાળતા હતા
 અને દેશોદેશ ફરી સૂરિનિર્દિષ્ટ સુવસ્થિત કાયદાઓ
 પૂર્વક એકસરખી સુયોજનાથી ઉપદેશ-પ્રવૃત્તિ સેવી
 મહાસંઘની ઉન્નતિ કરી શકતા હતા. વર્તમાનકાળમાં
 તેથી સાધુઓની-સાધ્વીઓની સુવ્યવસ્થિતદશા વિશેષ પ્રકારે
 દેશકાળાનુસાર થાય તો જૈન મહાસંઘ મહાતીર્થની સેવાને
 સમ્યક્ સાધવા આત્મભોગી બની શકે. આચાર્યાદિવર્ગે
 સ્વગચ્છેન્નતિ અર્થે સાધુઓની સુવ્યવસ્થા સંરક્ષવાને જે કાયદાઓ

(૮૪)

ઘડે તેને અમલમાં મૂકવા માટે શહેરાશહેર, દેશોદેશ અને ગામો-ગામના ગૃહસ્થ જૈનોએ ખાસ લક્ષમાં લેવું જોઈએ. સાધુઓ અને સાધવીઓ જો આચાર્યાદિની આજ્ઞામાં ન રહેશે તો પરિણામ અતે એ આવશે કે સ્વેચ્છાચાર-અનાચારનું પ્રાબલ્ય વૃદ્ધિ પામશે અને જૈનકોમમાં સાધુઓના અને સાધવીઓના પદનું જે મહત્વ પૂર્વે હતું, સંપ્રતિ વિદ્યમાન છે તે ભવિષ્યમાં રહેશે કે નહિ તેવી સ્થિતિ જણાશે અને પોતાના શિષ્ય-સંતાનોની ગોરજીઓના કરતાં બીજી હાલત થશે અને પેશ્વાઈ રાજ્યની પડતીની પૈઠે સ્વકીય શિષ્ય-સંતાનોની અધોદશા થશે. એક ગામમાં એક સાધુ ગયો અને તે ગચ્છાધિપતિની આજ્ઞામાં ન હોય, ગામના શ્રાવકો, ગચ્છાધિપતિની આજ્ઞા વિના તેને રાખે તે એકલા સાધુમાં કાંઈ દોષ આવ્યો તો તેને શિક્ષા આપનાર કોણ ? પશ્ચાત્ તે ગામનો શ્રાવકસમૂહ ચદિ સાધુવર્ગ પર અવિશ્વાસની દૃષ્ટિથી દેખે તો તેમાં કોનો સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ અવલોકતાં અપરાધ છે ? તે વાચકે વિચારવું. એક સાધુ ને તેના ઉપરીની આજ્ઞાવિના કોઈ ગામના શ્રાવકો રાખે તો અન્યસાધુઓને તેથી અરુચિ ઉદ્ભવે અને અતે ધર્મરાજ્ય શાસનમાં અરાજકતાનું સ્વાચ્છંદ્ય પ્રવર્તવાથી સંઘનો મુખ્ય વર્ગ, અવ્યવસ્થિત સ્થિતિમાં આવે. એક ગામમાં વા નગરમાં એક સાધુ જતાં ત્યાંના શ્રાવકોને ભિન્ન અયોગ્ય ઉપદેશ આપી સુધારણા કરવા મથે, અન્ય સાધુઓ પુનઃ તે ગામમાં જતાં ઉપદેશ દર્ધ ત્યાંના શ્રાવકોને પૂર્વના સાધુઓએ આપેલા ઉપદેશથી શાસ્ત્રોનું શરણુ ગૃહી ભિન્ન ઉપદેશ આપે. ત્રીજો સાધુ ત્યાં આવી ઉપર કથા પ્રમાણે એ સાધુઓના ઉપદેશથી ભિન્ન પ્રકારનો ઉપદેશ આપે અને સ્વસ્વ-

(૮૫)

મતની સિદ્ધિ તથા તેનો પ્રચાર કરવા શ્રાવકોને દૃષ્ટિરાગમાં આકર્ષે, તેનું પરિણામ એ આવે કે ગામના શ્રાવકો ભિન્ન ભિન્ન મતમાં વહેંચાઈ જાય. શ્રાવક સંઘમાં ધર્મનું એક કાર્ય કરવામાં મતભેદથી કુસંપ થાય. સાધુઓ પણ તેવા ઉપદેશથી કાંઈ કાર્ય કરી શકે નહિ અને શ્રાવકો કયા સાધુનું કથન સત્ય છે ? તે પરિપૂર્ણ ન સમજવાથી તેઓ ઈદં તૃતીયમ્ મત ખાંધે, તે ગામના શ્રાવકો ફક્ત સાધુઓનો તમાસો દેખે અને અંતરની ગુફાબુદ્ધિની પૂર્ણ શ્રદ્ધા વિનાના થઈ ગુરુની આજ્ઞા વિનાના બને અને તેથી જૈન સંઘનું બળ વધી શકે નહિ, જેથી આચાર્યની આજ્ઞા માન્યા વિના મહાકાર્ય કરી શકે નહિ. જે જે સાધુઓ વિદ્યમાન હોય તેઓની સત્તાથી નિરંકુશ બનેલા ગૃહસ્થ જૈનોની મરજી અર્થાત રાગ ઉપર તે સાધુઓનું અસ્તિત્વ-ભૂવન ઉભું રહે. ભિન્ન ભિન્ન મત વિચારવાળા સાધુઓના ઉપદેશોથી ગ્રામોગામ અને દેશોદેશના ગૃહસ્થ જૈનો કયું ખરું ? તેના શુચવાડામાં પડી જાય તેથી સાધુઓ અને આચાર્યોની પડતીનાં બીજ રાયાય અને પુનઃ તેવી દશના સ્થાને ઈદમ્ તૃતીયમ્ ઉભું થાય. તેથી ધર્મની પ્રગતિનો નાશ થાય, માટે પરસ્પરમાં સુવ્યવસ્થા રાખવા માટે આચાર્ય-આજ્ઞા-સત્તાને શિરોવંદ માની તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ એક સરખી રાખી અનેકનયસાપેક્ષદૃષ્ટિમાન્યપ્રગતિશૈલીએ આચાર્યની આજ્ઞા મુજબ ઉપદેશક સાધુઓએ ઉપદેશકત્વવ્યવસ્થાથી ઉપદેશ દેવો જોઈએ. જૈન કોમે પૂર્વ કરતાં અધુના શું મેળવ્યું ? વા કેટલું ખોયું ? તેનો વ્યાવહારિક વા ધાર્મિક ઇતિહાસજ્ઞાનવડે વિચાર કરવો જોઈએ. જૈનોની પૂર્વે ચાલીસ કરોડ લગભગ વસતી હતી. અનેક રાજ્યો અને અનેક દેશનાં રાજ્યો જૈનોના તાબામાં હતા. કરોડોધિપતિ અનેક જૈનો

(૮૬)

હતા. અનેક જૈન વિદ્વાનો જૈન કૌમમાં હતા. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર વર્ણ જૈનધર્મ પાળનારી હતી. જૈનોમાં સર્વ પ્રકારનું વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક સાહિત્ય વિદ્યમાન હતું. જૈનો સર્વ પ્રકારે સ્વકીય પ્રગતિ કરવાને શક્તિમાન હતા. પણ જૈનો વ્યાપારમાં પશ્ચાત્ હતા. જૈનો જ્ઞાનમાં પશ્ચાત્ રહ્યા. શારીરિક, માનસિક અને વાચિક એ ત્રણ પ્રકારની કેળવણીથી જૈનો પશ્ચાત્ પડ્યા છે. જૈન સાધુઓ પણ જ્ઞાન બળ આદિ બળોથી પશ્ચાત્ હઠવા લાગ્યા છે. પૂર્વની દૃષ્ટિએ દેખતાં જૈનોની બહોળલાલી ઘણી નષ્ટ થઈ છે. હાલ જે કંઈ છે તે ભવિષ્યમાં રહી શકશે કે નહિ? તેનો વિચાર કરતાં દરેક જૈન મુંઝાઈને સંશયયુક્ત કંઈક વહે છે. જૈન સાધુઓ અને સાધ્વીઓ કદી પણ સ્વચ્છંદતાથી-કુસંપતાથી અને નિર્નાયકતાથી વર્તીને જૈન કૌમની પ્રગતિ કરવાને અનેક જાતના અવ્યવસ્થિત ઉપાયો ચોજશે તો તેથી તેઓ નિષ્ફળતા પ્રાપ્ત કરી શકશે પણ સાધુઓ અને સાધ્વીઓ સ્વસ્વગચ્છ-સંઘાડાના મુખ્ય પ્રવર્તકોની આજ્ઞા સ્વીકારીને અને પરસ્પર ગચ્છોની તકરારોથી બળ વ્યય થાય છે તેનો પરિહાર કરીને સર્વ ગચ્છોના આચાર્યોની સાથે અમુક અમુક બાબતોની સુલેહની સરતો કરી તે પ્રમાણે વર્તીને ઉન્નતિ કરી શકશે. સર્વ વ્યવસ્થાક્રમનો નાશ કરી, સ્વાચ્છંદાચરણ આચરવાથી અતુર્વિધ સંઘબળની અવ્યવસ્થા થાય છે અને તેથી તેનો નાશ થતાં સંઘઘાતક પાપને જૈનો સ્વશીર્ષે ંહોરી લેઈ દુર્ગતિમાં પ્રવેશ કરે છે; માટે કદાપિ સ્વાચ્છંદ વૃત્તિથી અવ્યવસ્થા, સંઘ બળ નાશ, આચાર્યાદિપરમેષ્ઠિફાતિ અને સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિકારક અવ્યવસ્થાનો નાશ કરવામાં પ્રવૃત્ત થવું ન જોઈએ-એજ પ્રત્યેક જૈનની મુખ્ય સંઘસેવાની

(૮૭)

આવશ્યક ફરજ અને મહાવીરની મુખ્ય આજ્ઞા પણ છે-એકું
 અવબોધી સમ્યક્કરીતિએ પ્રવર્તવું જોઈએ. શાસ્ત્રોમાં જે ક્રિયાયોગ
 કથવામાં આવે છે તે ક્રિયાયોગનો સમ્યક્ લાવાર્થ ખરેખર ઉપ-
 યુક્ત પ્રવૃત્તિને અંગીકાર કરવાથી સિદ્ધ થાય છે. ઉપયુક્ત
 વિચારોની અને આચારોની લાવનામાં જીવનમય જીવતી
 મૂર્તિરૂપ જૈન સંઘની પ્રત્યેક વ્યક્તિ થાય એવો ઉપદેશમંત્ર
 વિશ્વમાં પ્રસરાવેલો જોઈએ. આચાર્યાદિ ત્રણ પરમેષ્ઠિઓ
 કે જે વર્તમાનકાળે જીવતાં છે અને જેઓને શાસનનું
 હિત સદા હૃદયમાં તાબું છે, તેઓની આચારવિચારાદિવડે
 સુવ્યવસ્થાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ જે જે અંશે થાય છે, તે તે અંશે જૈન
 કોમની ધાર્મિક પ્રગતિ થાય છે એમાં કોઈ જાતની શંકા નથી.
 જૈનોના ધાર્મિક વિષયના પ્રગતિકારક આચાર્યાદિ ત્રણની જે જે
 અંશે પ્રગતિ થાય છે તે તે અંશે જૈનોના ધાર્મિકાચારોની અને
 વિચારોની સુવ્યવસ્થાપૂર્વક પ્રગતિ અવબોધવી. શ્રીમદ્વ્યશોવિજ્ઞ-
 યજી ઉપાધ્યાયે, શ્રીઆચાર્યની આજ્ઞા સ્વીકારીને જૈન શાસનની
 પ્રગતિમાં આવશ્યક સ્વસેવાફરજોને અદા કરવામાં કાંઈ બાકી
 રાખ્યું નથી. આચાર્યાદિ વર્ગની સુવ્યવસ્થાપૂર્વક મુખ્ય યોજના-
 યોને લક્ષ્યમાં રાખીને પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો તેના ગર્ભમાં
 સદા-પ્રગતિ તો વદ્યાજ કરે છે-એમ સમ્યક્ અવબોધવું જોઈએ.
 જૈન ધર્મ સાહિત્યના પ્રત્યેક અંગને ખીલવનાર આચાર્યાદિ ત્રણ
 પરમેષ્ઠિ વર્ગની સંજ્યામાં ગુણોમાં ને તેની સુવ્યવસ્થામાં વૃદ્ધિ-
 પ્રગતિ થાય એવી જે જે આજ્ઞાઓને આચાર્ય ફરમાવે તે તે
 પ્રમાણે નિર્દોષ ફરજો બજાવવાને જૈનોએ સદા તત્પર રહેવું
 જોઈએ, બધે શતકના અંતરે પ્રાયઃ ક્રિયોદ્ધાર કેટલાક
 શતકમાં થયેલા છે અને તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ આચાર્યાદિ

(૮૮)

વર્ગની સુવ્યવસ્થાપૂર્વક ચારિત્રાદિ ભાગે દ્વારા જૈન શાસનની પ્રગતિ કરવી તેજ છે અને તે પ્રગતિરૂપ સાધ્યને લક્ષ્યમાં લઈ જૈન વર્ગે સદા પ્રત્યેક અંગમાં સુધારા વધારા કરવા જોઈએ. જે આચાર્ય જે જે સુધારા વધારાની યોજનાને જૈનકોમ ધર્મની પ્રગતિ અર્થે જણાવે છે તેને જો જૈનસંઘ વધાવી લેઈ તે પ્રમાણે આજ્ઞાને પ્રભુરૂપ માની વર્તે તો જૈન શાસનની અનેકમાર્ગે ઉન્નતિ કરી શકાય. નેપોલીયનખોનાપાટ્ટે યુરોપ પર વિજય મેળવ્યો હતો તે પોતાની આજ્ઞાને પ્રભુરૂપ માની તે પ્રમાણે પ્રવર્તવામાં આત્મલોગ આપનાર સ્વસૈન્યયોગે અવબોધવું. શિવાજીએ હિંદુઓનું અસ્તિત્વ સંરક્ષ્યું તેનું કારણ પણ એ છે કે તેની સેના-તેની આજ્ઞાને પ્રભુરૂપ માની તે આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવર્તવામાં સ્વજીવનનો હોમ આપતી હતી. તેમ સ્વકીય આચાર્યની આજ્ઞાના ઝુંડાને વળગી રહી જૈનો સ્વકીય ફરજો અદા કરે તો સ્વદેષ કાળમાં જાપાનની પેઠે સ્વકોમની વ્યવહારિક તથા ધાર્મિક પ્રવૃત્તિમાં આગળ વધી શકે. એક સરખી રીતે અમુક ગચ્છમાં વા સંજમાં અમુક આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે સુધારા વધારા થતા હોય અને તેને ગચ્છઆચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવર્તવાનું પારતંત્ર્ય અંગીકાર કરી સનાથકતા, સુસંપતા, સુવ્યવસ્થાના બંધારણોવડે પ્રવર્તી અને શ્રાવકો તથા શ્રાવિકાઓને તેમના અધિકાર પ્રમાણે ધર્મમાં પ્રવર્તાવવા પ્રગતિ-શૈલીના ઉપદેશને ગ્રહણ કરશે તો જૈનસંઘની ઉન્નતિમાં આત્મ-ફરજરૂપ સ્વજીવન લોગ સમર્પવા સૂરિયો શક્તિમાન થશે. સંકુચિત વિચારો અને જમાનાને અનુસરી જૈન કોમના ઉપર કોઈ મહા આચાર્યની રાજવત્ આજ્ઞા ન પ્રવર્તવાથી, અને તેવા બંધારણોની યોજનાઓ વર્તમાનમાં ન પ્રવર્તવાથી જૈન મહાસંઘ અને જૈન ધર્મની પ્રગતિના સ્થાને

(૮૯)

અવનતિ અવલોકાય છે. અતએવ જૈન કોમે જાઅત્ થઈને જૈન કોમની પ્રગતિ થાય એવા બંધારણોની યોજનાપૂર્વક આચાર્યાદિસંઘની સુવ્યવસ્થા કરવા એક ક્ષણ માત્ર પણ વિલંબ ન કરવો જોઈએ. આચાર્યાદિએ સુવ્યવસ્થાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવાથી મહાસંઘની વિદ્યુત્વેગે પ્રગતિ થાય છે. અતએવ મહાસંઘની સુવ્યવસ્થાના બંધારણોની યોજનાઓ નિશ્ચય કરવા મહાસંઘના પ્રત્યેક અંગે અહંમત્વાદિના ત્યાગપૂર્વક મર્વાડગોની સાથે દેશકાળાનુસારે સંબંધ યોજી પ્રવર્તવું જોઈએ. જૈનમહાસંઘમાં રહેલાં ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છ, મંડળ, વર્તુળો, પરસ્પર વિરુદ્ધ બળધાતક બળ પ્રવૃત્તિનો સ્વીકાર કરીને સ્વગચ્છની ઉન્નતિની સાથે પરગચ્છના ખંડનમાં સ્વબળનો વ્યય કરવામાં પ્રવૃત્ત થશે તો સ્વગચ્છ મંડળ વર્તુળની ઉન્નતિ પણ નહિ કરી શકે અને અન્ય ગચ્છાદિકની ઉન્નતિનો નાશ કરતાં મહાસંઘનો નાશ કરવામાં પોતાના આત્માને રાક્ષસાવતારનું રૂપ આપી શકશે; એમ દ્વીર્ઘદષ્ટિથી વિચાર કરતાં પ્રત્યેક સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચાર વર્ગને અવબોધાશેજ. અને જો ઉપર્યુક્ત વાક્યો સત્ય છે એમ અવબોધાય તો પશ્ચાત્ સાધુઓ અને સાધ્વીઓ સ્વકીય ગચ્છાધિપતિની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે એમ સ્વસ્વ ગચ્છીય શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ અને મહાસંઘના અંગભૂત સર્વગચ્છો પરસ્પર એક બીજાની સાથે સલાહ સંપથી પ્રવર્તી શૃંખલાના અંકોડાની પેઠે મહાસંઘ અને જૈન ધર્મની પ્રગતિ કરવા પ્રયત્ન કરે એવી સુવ્યવસ્થામાં લાગ લેવો જોઈએ. ભિન્ન ભિન્ન વિચારમતભેદથી સ્વગચ્છ તથા અન્ય ગચ્છાદિના ક્ષયની સાથે મહાસંઘની પ્રગતિમાં અનેક વિઘ્નો ઉભા થાય એવી મહામોહનીય પાપપ્રવૃત્તિનો કદાપિ પ્રાણ્તે

(૯૦)

પણ કોઈ પણ જૈને સ્વીકાર ન કરવો જોઈએ. કોઈ પણ આચાર્ય કોઈ પણ ઉપાધ્યાય, કોઈ પણ પ્રવર્તક, પંન્યાસ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા ઉપર્યુક્ત મહામોહનીય પાપપ્રવૃત્તિથી મહાસંઘવિભેદકના નાશક ગચ્છકદેશાદિ ચર્યામાં ભાગ લે છે તે જૈન શાસનનો નાશ કરવા માટે પોતાના હાથે જૈન શાસનપર કુહાડો મારે છે એમ અવબોધવું. મહાસંઘ-રૂપ જૈન ધર્મ સામ્રાજ્યનો કોઈ પણ પ્રવૃત્તિથી કંઈ પણ વિઘાત થાય એવી પ્રવૃત્તિ વા એવા વિચારને સ્વપ્નામાં પણ આવવા ન દેવો જોઈએ. મહાસંઘના સુવ્યવસ્થિત બંધારણને આચારમાં મૂકવા પ્રત્યેક જૈને સ્વફરજને અપ્રમત્તપણે અનુસરવી જોઈએ, એજ તેનો જૈન મહાસંઘની પ્રગતિ પ્રતિ આવશ્યક ધર્મ છે. અને એ આવશ્યક ધર્મને બળવવાથી તીર્થંકરનામકર્મ બાંધી શકાય છે, એમ પ્રત્યેક જૈને અવબોધવું જોઈએ. હાલના રાજ્યસત્તાક અને પ્રજા સત્તાક રાજ્યો પ્રત્યેક મનુષ્ય-વ્યક્તિ-સ્વસમાજોન્નતિ અર્થે કેવી રીતે આત્મભોગ આપીને પ્રગતિ કરે છે તે મહાસંઘના પ્રત્યેક અંગે સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અવબોધવું જોઈએ. મહાસંઘના પ્રત્યેક અંગની અને પ્રત્યેક સાહિત્યની પ્રગતિ અર્થે સર્વ સ્વાર્પણ કરવું એથી સ્વોન્નતિ છે-એમ પ્રત્યેક જૈને અવબોધીને અને તેનો નિશ્ચય કરીને સ્વફરજને આત્મોપયોગી થઈને અહા કરવી જોઈએ; અને એવી પ્રવૃત્તિ કરીને સ્વફરજ અહા કરવામાં દેવ-ગુરુ સંઘની ભક્તિ કરી છે-એમ અવબોધવું જોઈએ. વર્તમાન દેશ, જમાનાને અનુસરી જૈન મહાસંઘ અને જૈન ધર્મની પ્રગતિકારક દરેક પ્રકારના સાહિત્યની સંરક્ષા અને તેની સુવ્યવસ્થા કરવામાં જે કોઈ વિઘાતક બળ વાપરે છે તે સ્વોન્નતિ

(૯૧)

અને મહાસંઘોજીતનો ઉચ્છેદક બને છે. જૈનો !!! જૈન શાસનની પ્રગતિ માટે સર્વ પ્રકારના કટાગ્રહ પક્ષ-પાતનો ત્યાગ કરી મધ્યસ્થતાથી વિચાર કરે. અને જૈન શાસનની દાઝ મનમાં ધારણ કરીને ઉદાર મન રાખી મહાસંઘની સુવ્યવસ્થાના ઉપાયોમાં ભાગ લે. હુંપણાની તુચ્છ ભાવનાનો મહાસંઘરૂપ યજ્ઞમાં હોમ કરીને પ્રગતિના માર્ગમાં કટીબદ્ધ થઇને સંચરે. હાથમાં આવેલી સોનેરી તકને રાગદ્વેષ અને સંકુચિત વિચારથી ન ગુમાવે. જૈન શાસનની પ્રગતિ ખાતર જૈનો !!! તમે પરસ્પરના મતભેદને-કલેશને ભૂટી જૈન ધર્મ પ્રતિપાલકોની પ્રગતિમાં પરસ્પર સહાયમૂલ બને. પણ કદાપિ શાસનદ્રોહી ન બને. પરસ્પરની પ્રગતિમાં સ્વશ્રેય છે-એમ એ મંત્રનું વારંવાર સ્મરણ કરીને જૈન પ્રગતિની સુવ્યવસ્થાઓની યોજનાઓને આચારમાં મૂકવા કટીબદ્ધ થવું જોઈએ. વર્તમાન દશાનો વિચાર કરી કોઈ સાધુ આવા વિચારોને અનુસરી પુનઃ પૂર્વની પેઠે સુવ્યવસ્થા કરવાને માટે ધારે તો તે અન્યગચ્છ અને સ્વગચ્છના સાધુઓને અને સાધ્વીઓને સુવ્યવસ્થાના બળની પ્રગતિ સમર્પીને મહા ગચ્છની અને મહાસંઘની અક્યતાને દૃઢીભૂત કરવા થોડા ઘણા અંશે ભાગ્યશાળી સમર્થ-બની શકશે. શિવાજી એક હતો પણ તેની દેશભક્તિથી આકર્ષાઈને અન્યો પણ તેની સાથે જોડાયા હતા. પ્રતાપસિંહ વનમાં ભટકનાર એક હતો પણ સ્વમાતૃભૂમિના ઉદ્ધારની તેની અડગ પ્રતિજ્ઞાઓએ સ્વદેશી-ઓને ઉરકેયા અને છેવટે પ્રતિજ્ઞા સિદ્ધ કરી શક્યો. જાપાનની સ્વાતંત્ર્ય દશામાં મિકાડો વિગેરે ત્રણ વ્યક્તિઓએ ભાગ લીધો હતો અને તેથી જાપાનની સ્વતંત્રતા સ્થાપિત થઈ,

(૬૨)

એ-જામી-ફે-ફેલીન, વોર્શીંગ્ટન વગેરે જે ત્રણ વ્યક્તિઓએ અમેરિકાને પારતંત્ર્યમાંથી મુક્ત કર્યું હતું. મેટ્રીની અને ગેરીએલીના આત્મબળથી ઇટલીની સ્વતંત્રતા થઈ હતી. શંકરાચાર્યથી પુનઃ હિંદુ ધર્મની પ્રગતિ થઈ-ઇત્યાદિ દષ્ટાંતોને લક્ષ્યમાં અવધારીને કેટલાક ગીતાર્થ મુનિઓ ઉપાધ્યાયો આચાર્યો સર્વ ગરબની મુલેહ સંપત્તિ એકતાને અમુકાપેક્ષાએ સંયોજીને જે મહાસંઘની સુવ્યવસ્થા કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરે તે શનૈઃ શનૈઃ તેઓ તે કાર્યમાં આગળ વધી શકે અને તેઓ અંતે વિજયની દશા પ્રતિ સ્વપ્રયત્નને અવલોકી શકે. “ઉદ્ધાર આચાર-વિચારો અને જૈનશાસનની દાઝ, સહનશીલતા સ્વાર્થ-ત્યાગ, પરિસંહોને સહવાની શક્તિ, દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળભાવને પરિપૂર્ણ સમજીને મહા સંઘની એકતા કરવાના જે જે ઉપાયો હોય તેઓને પરિપૂર્ણ અવબોધવાની શક્તિ, મહા સંઘની સુવ્યવસ્થા તથા એકતાબળપ્રવર્ધક પ્રવૃત્તિમાં સહાયક મનુષ્યોને પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ-વિદ્યાતક પ્રતિપક્ષીઓના બળને પણ પ્રગતિમાં સહાયક તરીકે ડરી લેવાની શક્તિ, ખંત, ધીરજ, ઉત્સાહ અને આત્મબળ પ્રવર્ધક શક્તિ-ઇત્યાદિ શક્તિઓની સહાય, ધીરજ ઉત્સાહ અને આત્મબળ પ્રવર્ધક શક્તિઓ-ઇત્યાદિ શક્તિઓની સહાયવડે મહાસંઘબળપ્રવર્ધક જે જે પ્રગતિના માર્ગો છે તેમાં જે સંચરે છે, તે અંતે મહા સંઘની નિષ્કામભાવે સેવા કરીને આત્મોન્નતિના શિખરે વિરાજિત થાય છે.” જૈન સમાજ કે જૈનમહાસંઘની સેવા કર્યા વિના કમંચોગીપણું પ્રાપ્ત થતું નથી. પ્રશસ્ય રાગ દૂષને સેવીને અપ્રશસ્ય રાગ દૂષ ટાળવાનો ઉપાય સેવાધર્મ છે તે સેવક બનીને સેવાધર્મ સેવી-ખરૂં કમંચોગિત્વ પ્રગટાવે છે-તે

(૬૩)

સ્વામિપદ પ્રાપ્ત કરવાને અધિકારી બને છે. જૈન મહાસંઘની સેવા કરવાની અવસરઉચિતતા અવબોધ્યા વિના સેવાધર્મ સેવક શકતો નથી. જે મનુષ્ય વર્તમાનકાળમાં મહાસંઘની ઐશ્વર્યતા કરવાના અનુભવને અવબોધે છે અને મહાસંઘમાં જે વિચારો સર્વને અક સરખા માન્ય હોય અને તે પ્રમાણે સર્વને પ્રવર્તાવતાં સંઘનો મોટો ભાગ પોતાને અનુકૂળ રહેશે અને તેથી વિરુદ્ધ વર્તવામાં આવશે તો જૈન સંઘનો મોટો ભાગ વિરુદ્ધ થશે—એવું જાણીને અનુકૂળ પડતા સુધારા વધારા કરવાના સમયોચિત ઉપાયોને જે આદરે છે અને કટોકટીના પ્રસંગે લેશ—માત્ર ગભરાયા—અકળાયા વિના નિર્વિકલ્પ અર્થાત્ ચિંતા વિના પ્રવૃત્તિ કરે છે તે મહાસંઘનો સેવક બનવાને અધિકારી બને છે. શ્રીચતુર્વિધ મહાસંઘના અંગભૂત ગચ્છાદિ મંડળોની એકતા કરવાના ઉપાયોનું જેને જ્ઞાન નથી અને તે પ્રમાણે વર્તવાની જેનામાં શક્તિ નથી તે ચતુર્વિધ મહાસંઘની એકતાના સ્થાને વિરોધતા પ્રગટાવીને સ્વ અને પરનું શ્રેય કરી શકતો નથી. શ્રી ચતુર્વિધ મહાસંઘના અંગભૂત ગચ્છાદિ મંડળોની એકતા કરવામાં પ્રથમ જે જે વિચારો અને આચારો સર્વને એકસરખા માન્ય હોય અને તત્ સંબંધી જે જે સુધારાઓ કરવા ધાર્યા હોય તે એકસરખા સર્વને માન્ય હોય—તે બાબતોને આગળ કરીને સર્વની એકતાના ઉપાયો સાધવા અને તે પ્રસંગે પરસ્પર ગચ્છાદિ મંડળોની જેને વિરુદ્ધ માન્યતાઓ હોય અને જે માન્યતાઓ અને પ્રવૃત્તિના યોગે પરસ્પર મતભેદ કલેશાદિની ઉદ્દીરણ થતી હોય, એવા સંયોગો હેતુઓને દાબી દેવા અને પરસ્પરમાં વિરોધ પ્રકટાવે એવા એકતાના દ્રોહીઓથી સાવધ રહેવું. મહાસંઘની એકતા કરવામાં જે જે સંઘના અંગભૂત મનુષ્યોના

(૯૪)

વિચારો મળતા આવતા હોય તેઓનું મંડળ ભરવું અને એકતાની સાધ્યદશાની યોજનાઓની સુવ્યવસ્થાઓ નક્કી કરીને તે પ્રમાણે જોજો કાર્ય કરવાનાં હોય તે તે દરેકના અધિકાર પ્રમાણે સોંપવાં. આ પ્રમાણે સુવ્યવસ્થાપૂર્વક કાર્ય કરવાથી મહાસંઘની એકતા-પ્રગતિવૃદ્ધિમાં ભાગ લેઈ શકાશે. ગરછાદિ મંડળોના મુખ્ય અધિપતિઓની સાથે નમ્રતા-લઘુતાથી વર્તનારા અને સમયોચિત વર્તનથી તેઓનું આકર્ષણ કરવામાં જે ખરેખરા દક્ષ અને આત્મશક્તિસંપન્ન હોય છે, તેઓ શ્રી મહાસંઘને અને જૈનધર્મની પ્રગતિ-વૃદ્ધિમાં સ્વજીવનનો આત્મભોગ આપી શકે છે. સર્વ ગરછના આચાર્યો વગેરેની સાથે પરસ્પરમાં જે સલાહસંપના કરાશે કરાવીને પરસ્પરના સંપમાં વૃદ્ધિ થવાના સંયોગો મેળવવાનું જાણે છે તે શ્રી મહાસંઘની એકતા કરવાને શક્તિમાન થાય છે. શ્રીચતુર્વિધ મહાસંઘની એકતા-પ્રગતિજળ વૃદ્ધિ કરનારા પ્રત્યેક જૈને ઉપરની ધીના સ્વહૃદયમાં ધારણ કરવી અને મહાસંઘના મંડળોના નાયકોની સાથે અને તેઓની માન્યતાઓની સાથે અથડાવવાને પ્રસંગ પ્રાપ્ત કરવો નહિ. મહાસંઘરૂપ સમષ્ટિની સેવા કરનારાઓએ મહાસંઘરૂપ સમષ્ટિના પ્રત્યેક અંગનો પ્રેમ જીતવા દરરોજ જ્ઞાનપૂર્વક પ્રયત્નશીલ બનવું જોઈએ. કોઈ ગરછની વા મનુષ્યની સાથે કલેશ કરીને કાંકરી ઘટને ફેડે એવી સ્થિતિ ન ઉભી કરવી જોઈએ. પરસ્પર ગરછાદિ મંડળોમાં વિચ્છેદ ઉદ્ભવે એવા સંયોગોથી દૂર રહેવું જોઈએ, અને સ્વ પ્રમાણિકતાની અન્ય મનુષ્યો ઉપર અસર થાય તેવું વર્તન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. શ્રી મહાસંઘના અંગભૂત ગરછ-સંપ્રદાયોદિ મંડળોની એકતા-પ્રગતિ કરવાના પોતાના વિચારોના પક્ષને સખળ કરે

(૬૫)

એવા મનુષ્યો પ્રથમ તો પેદા કરવા જોઈએ અને સ્વવિચાર પ્રતિપક્ષીઓનું જળ પોતાના પર ન ચાલે એવા સામા ઉપાયો ચોજી સાવધાન રહેવું જોઈએ. ત્રિશંકુના જેવી પોતાની સ્થિતિ ન થાય એવી સુવ્યવસ્થા પૂર્વક યોજનાઓ ઘડી તે પ્રમાણે વર્તવા પ્રત્યેક મનુષ્યને સામેલ કરવા જોઈએ. અહીં તા, દ્વેષ, નિંદા, ગચ્છ-દ્રોહ, સંઘદ્રોહ, સ્વધર્મીબંધુદ્રોહ, મહાસંઘદ્રોહ, વિશ્વાસદ્રોહ, નિંદા અને સ્વાર્થાદિથી ન્યાસ રહી તે કાર્યમાં યોગ્ય એવા મનુષ્યો પેદા થાય એવી શાખાઓ, ગુરુકુળો, મંડળો સ્થાપવાં જોઈએ અને અનેક વિદ્નો સહીને મહાસંઘ અને જૈનધર્મની-પ્રગતિના વિચારોમાં અને આચારોમાં સ્થિર રહેવું જોઈએ. મહાસંઘની રક્ષા પ્રવૃદ્ધિપ્રગતિના આચારો સેવકોએ સાથે હુળીમગીને કાર્ય કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. પ્રત્યેક ગચ્છના સાધુઓ, સાધવીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓએ સ્વગચ્છાચાર્યાદિની આજ્ઞા સુજળ મહાસંઘની પ્રગતિમાં આત્મભોગ આપવો સદા તૈયાર રહેવું જોઈએ. જૈનોની સંજ્યાની વૃદ્ધિના ઉપાયો તરફ સર્વથી પહેલું લક્ષ્ય રેવું જોઈએ. એક મહાસરોવર હોય અને તેના ચાર ગરનાળાં છે તે સરોવરના ચારે ગરનાળાંમાં થઈને જળ આવ્યા કરે છે અને તેથી સરોવર સંપૂર્ણ ભરાઈને છલકાઈ જાય છે. હવે તે સરોવરના ચારે ગરનાળાંઓ બંધ કરવામાં આવે અને ઉપરથી પણ મેઘનું જળ પડતું બંધ થાય તથા સૂર્યના કિરણોવડે સરોવરનું જળ સુકાતું જાય તો પરિણામ અંતે એ આવે કે મહાસરોવરમાં જળને ઠેકાણું રેતી થાય. જૈન મહાસંઘ સરોવરની વૃદ્ધિ પણ પ્રાણી, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર વર્ણના મનુષ્યોના જૈનધર્મના પાત્રકત્વથી થાય છે. પણ તેવી અવસ્થા હાલ બંધ પડી ગઈ છે, ફક્ત

(૯૬)

હવે એક વણિક કેામમાં પણ અમુક વણિક જાતિયો જૈનધર્મ પાળે છે. (ચારે પ્રકારના ચાર જાતના ગરનાળાં બંધ થઈ ગયાં છે.) જે જૈનો છે તેની વસ્તી પણ ઘટવા લાગી છે તેથી ભવિષ્યમાં ખેડકારક પરિણામ આવે એવું પૂર્વે જણાવ્યું છે તેથી આ બાબત સર્વથી પ્રથમ વિચાર કરીને સંઘના નેતા આચાર્યો (વગેરે) શ્રીવીરપ્રભુના સમયની વસતિવધર્ક યોજનાઓનો અનુભવપૂર્વક અભ્યાસ કરીને જૈન સંજ્યાવધર્ક કાર્યોમાં તત્પર રહેવું જોઈએ. સર્વિ જીવ કહું શાણન રસી ઇત્યાદિ વિચારોવડે તીર્થંકર નામકર્મ બંધાય છે. ઉદ્ધારભાવવિના અને આચાર વિના કદાપિ જૈન કેામની વૃદ્ધિ થવાની નથી. દરેક દેશ પોતાની વસતિની વૃદ્ધિના ઉપાયોને લક્ષ્યમાં રાખીને પ્રવૃત્તિ કરે છે. જિનેન્દ્ર પ્રભુના ભક્તોનો નાશ થતાં જૈન દેરાસરોની કેવી દશા થાય, તેનો ખ્યાલ કરવો જોઈએ. જૈનોની સંજ્યાની વૃદ્ધિના ઉપાયોમાં પ્રવૃત્ત થતાં દરેક જૈને યાદ રાખવું કે એક હાથે કદી તાળી પડવાની નથી. મહાસંઘનો મ્હોટો ભાગ જ્યારે જાગ્રત્ થઈને સ્વાપર્ણપૂર્વક આ બાબત પર લક્ષ્ય દેશે ત્યારે કાંઈક આશાજનક ચિન્હોનો ઉદય થશે. આચાર્યાદિ ત્યાગીઓએ જૈનોની વસતિ વધે તે સંબંધી ખાસ લક્ષ્ય દેવું જોઈએ. ખ્રીસ્તી પાદરીઓ ખ્રીસ્તીઓની વૃદ્ધિ માટે જે સ્વાપર્ણ કરે છે, એવું સ્વાપર્ણ જૈનોમાં જ્યારે ક્ષેત્રકાલાનુસારે પ્રકટ થશે ત્યારે જૈન કેામનો ઉદ્ધાર થવાનો. સેવાધર્મના ક્ષેત્રકાલાનુસારે ઉપાયો લીધા વિના કદી જૈનોની સંજ્યા વધવાની નથી. રૂઢવ્યાવહારિકદૃષ્ટિના સાંકડા વિચારોને આચારોમાં બંધાઈ રહેવાથી કદી જૈનોની સંજ્યામાં વૃદ્ધિ થવાની નથી. સર્વધર્મપાલકોના વિચારોનો અને આચારોનો અભ્યાસ કરીને સર્વ વર્ણમાં જૈનધર્મ પાલકોની સંજ્યા વધે એમ વિશ્વસેવા, જનસેવા વગેરે સામાન્ય

(૬૭)

સેવાધર્મને જૈન સેવકોએ અંગીકાર કરવો જોઈએ. તત્ સંખ્યાદિ અન્ય ધર્મના ધર્મવર્ધક આચાર્યોના-સેવાધર્મના વિચારોનો અને આચારોનો અભ્યાસ કરી જૈન સેવકોએ આચારોને અવલંબવા જોઈએ; અનેક દૃષ્ટિયોની સાપેક્ષતાએ ગંભીર લાવથી વર્તીને જૈન કોમની પ્રગતિ કરી શકાય છે. એક જૈન નવો પેદા કરવો એ એક તીર્થ પ્રકટાવવા બરાબર છે. એક મનુષ્યને શ્રી વીર પ્રભુના ઉત્તમ ધર્મ વિચારોની શ્રદ્ધા કરાવવી અને સમ્યક્ત્વ પમાડવું એ એક દેરાસર બનાવવા બરાબર અથવા એક મહાસંઘને જમાડવા બરાબર છે-એમ જ્યાં સુધી ઉદાર આચાર વિચારથી અને ધર્માભિમાનથી જૈનો નહિ સમજે ત્યાં સુધી તેઓ રૂઢિના માર્ગમાં વહન કરીને સ્વકોમની સંખ્યાની વૃદ્ધિ-પ્રગતિમાં કદી વાસ્તવિક આત્મલોગ આપી શકશે નહિ. રૂઢિના બંધારણોનું જ એકાંતે અભિમાન-કદાચહ રાખીને વર્તવાથી અને વર્તમાન દેશકાળને અવગણ્યાથી જૈન કોમની સંખ્યામાં વધારો કરી શકાશે નહિ. આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, સાધુઓ અને સાધ્વીઓ ધર્મને છત્રતોર શાખવાને અભિનવ દેશકાળને અનુસરી સ્વભક્તોની સર્વથા સર્વદા અભિવૃદ્ધિના ઉપાયોને ન યોજશે, ન જણાવશે તો પરિણામે જૈનોની સંખ્યાની હાર ન થશે અને જૈન કોમની પડતીનું પાપ તેઓને લાગશે-એમ અપેક્ષાએ કથવામાં આવે તો તે અચુક્ત નથી. શ્રીવીરપ્રભુનું શાસન ૨૧૦૦૦ વર્ષ પર્યંત રહેવાનું છે તેથી ઉદ્યમાદિ બળવડે જૈન કોમની પ્રગતિ કરનાર આચાર્યો વગેરે ઉદ્ભવશે. તેઓ આજ માર્ગને દેશકાલાનુસારે અંગીકાર કરશે અને તેથી જૈનશાસન વધ્યા કરશે. જૈનશાસનની પ્રગતિ માટે દરેક જૈને કટીબદ્ધ થઈને આત્મલોગ આપવો જોઈએ અને

(૫૮)

સાંકડા મુડદાલ વિચારોને તો હૃદયમાંથી દૂર કરવા જોઈએ. સાવિલાવ અને કર્મનો પક્ષ જો એકાંતે લેઈ આ બાબતમાં ઉપેક્ષાબુદ્ધિથી જોવામાં આવશે તો જૈનના નામને કલંકિત કરાશે. અસલના કાયદાઓ, આચારો અને અસલના આચાર્યો અને સાધુઓ સારા હતા એમ માનીને વર્તમાન કાળમાં વર્તનારા સાધુઓ, અને સાધ્વીઓ, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, પ્રવર્તકો, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ પ્રતિ માનની લાગણીથી નહિ દેખવામાં આવે તો જૈનશાસનની ખરેખરી ભક્તિથી બ્રહ્મ થવાશે; એમ પ્રત્યેક જૈને હૃદયમાં ખાસ વિચારવું. વર્તમાનમાં વિદ્યમાન શાસનભંગકારક, ક્ષેત્ર, કાલાનુસારે મહાત્મતધારી સત્યોપદેશક એવા આચાર્યો કે જેને બૃહત્કલ્પની વૃત્તિમાં કહ્યા મુજબ નહિં માનવામાં આવે અને શાસનભંગકારક ઉદારાચાર-વિચારવંત આચાર્યાદિનો ઉપદેશ નહિં અંગીકાર કરવામાં આવશે તો જૈનકોમ પોતાના પાદ પર કુહાડી મારીને પોતાને સ્વહસ્તે નાશ કરવાની સ્થિતિમાં મૂકશે. આશા છે કે ઉપરોક્ત વિચારોથી દરેકના હૃદયમાં સારી અસર થશે અને સવેળા જૈનકોમ જાગૃત થશે. સ્વની સ્વાધિકાર પ્રમાણે ફરજ એ છે કે જૈન મહાસંઘની પ્રગતિના સદ્વિચારોને જાણવીને તેનો ફેલાવો કરવો. સવેળા જૈન મહાસંઘ જાગૃત થશે તો સ્વોત્તતિની વિશેષતઃ આશા રાખી શકાશે. જૈન મહાસંઘની પ્રગતિના સદ્વિચારોમાં અને આચારોમાં સ્વદૃષ્ટિ પ્રમાણે ભાગ લેતાં જે કાંઈ જિનાજ્ઞા વિરૂદ્ધ લખાય, વદાય તે માટે મહાસંઘની સમક્ષ ‘મિથ્યામેદુબ્ધત’ શબ્દદ્વારા ક્ષમા માગવામાં આવે છે. શ્રીમહાવીર પ્રભુના સમયના પ્રગતિના ઉપાયોનું જ્ઞાન કરીને તથા વર્તમાનકાળે દેશકલાદિઅનુસારે ઉપર પ્રમાણે જે કથવામાં આવ્યું છે, તેનો વિવેકદૃષ્ટિએ જૈનો વિચાર કરશે

(૬૬)

તો નહીં તેઓ સ્વપ્રગતિમાં આગળ વધી શકશે. જૈન મહાસંઘની પ્રગતિના જે જે ઉપાયો લાસતા હોય, તે જૈન મહાસંઘને દરેક જણાવવા, પશ્ચાત્ તેમાંથી જે કાંઈ સત્ય પ્રિયકર પ્રગતિકર-વિચાર લાગશે તે મહાસંઘ થ્રહુણ કરશે. સર્વ મહાસંઘને સર્વ વિચારો સર્વથા અનુકૂળ લાગે એવું તો આ વિશ્વમાં બન્યું જ નથી, બનતું નથી અને બનશે નહિ. અનેક દષ્ટિવાળા મનુષ્યો છે. સર્વની એક સરખી દષ્ટિ નથી તેથી કોઈ વિચાર કોઈને રુચે અને કોઈને ન રુચે અને અસત્ય લાગે એવો નિયમ ધ્યાનમાં રાખીને સ્વાધિકારે સ્વફરજને બળવવામાં આવી છે. જૈન મહાસંઘે સ્વમહાસંઘની રક્ષક દષ્ટિ તથા અસ્તિત્વદષ્ટિ અને પ્રગતિદષ્ટિએ ઉપયુક્ત વિચારોનું મનન કરવા પ્રવૃત્તિ કરવી. તથા નિવૃત્તિમાર્ગરક્ષક દષ્ટિએ તેની ઉપયોગિતાનો ખ્યાલ કરવો. સર્વ અસ્તિત્વદષ્ટિએ તેનો લાભાલાભ વિચારવો અને ભિન્ન ભિન્ન દષ્ટિવાળાઓના ભિન્ન ભિન્ન તથા બાહ્ય અને આંતરજીવન સૂત્રોના વ્યાવહારિક માર્ગોના વિચાર કરી ઉદાર મનથી પરસ્પરો-ગ્રહોજીવાનામ્ એ સૂત્રના ભાવાર્થ પ્રમાણે સ્વફરજ અદા કરવા સર્વથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગથી તત્પર રહેવું. અપ્રશસ્ય રાગદ્વેષને પ્રશસ્ય રાગદ્વેષમાં ફેરવીને પશ્ચાત્ પ્રશસ્ય રાગદ્વેષનો અધિકાર પરત્વે નાશ કરવાની પ્રવૃત્તિમાં મંડયા રહીને મોક્ષની પ્રાપ્તિનું સાધ્યબિંદુ એક ક્ષણ માત્ર ન વિસરાય એવો ક્ષણે ક્ષણે ઉપયોગ રાખવો. ધાર્મિક આંતરજીવનરક્ષકવૃદ્ધિ પ્રગતિ અને ધાર્મિક આંતરજીવનને ઉપગ્રાહક બાહ્ય આજીવિકાજીવનવૃદ્ધિ પ્રગતિકારક માર્ગોમાંથી એક બ્યક્તિ બા મહાસંઘને રક્ષકદષ્ટિએ ઉપેક્ષાથી વર્તે છે તો

(૧૦૪)

મહાસંઘા વિનિપાતપાત્ર બને છે. જૈન કોમના ચતુર્વિધ મહાસંઘમાંથી પ્રત્યેક સંઘનો વિનિપાત થવાના કારણે ઉપરના નિયમથી અવબોધીને ધાર્મિક જીવન તથા તેને ઉપકારી બાહ્ય જીવન હેતુઓના અસ્તિત્વ-રક્ષકત્વ અને તેની પ્રગતિમાં મહાસંઘના પ્રત્યેક અંગે એક બીજાને સાહાય્ય આપવી જોઈએ. ચતુર્વર્ણ મનુષ્યસંઘનો જૈનધર્મની સાથે સંબંધ થાય અને પૂર્વની પેઠે રાજકીય જૈનધર્મ થાય એવી અસ્તિત્વ વૃદ્ધિત્વ રક્ષત્વ પ્રગતિત્વ-ઉદ્ધારક યોજનાઓને આચારમાં મૂકી તે પ્રમાણે વર્તવું એજ પ્રત્યેક જૈનની ફરજ છે. એ ફરજને ઉત્તમ આજ્ઞા દ્વારા અદા કરવા નિર્દોષ દૃષ્ટિથી વર્તી બાહ્યતઃ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને અનેક ભિન્ન વિચાર-સંશોભ અને પરસ્પર વિચારોનું સંઘર્ષણ થતાં સ્વફરજમાં ન મુંઝાતાં સદા સ્વફરજમાં આગળ વધવું જોઈએ. સ્વકર્મમાં સ્વાધિકારે પ્રવૃત્ત થવું જોઈએ પરંતુ તેનું ફળ શું આવશે તે વિચાર્યા વિના તે તરફ સંભાળપૂર્વક વર્તીને દેખવું. કેમકે સ્વાધિકારે સ્વફરજોનું નિર્દોષપણું બળવતાં મુકતતા છે. સ્વાધિકારે કર્મ કરવાની કસોટી પર ચડીને રાગ દ્વેષથી મુકત રહેતાં કર્મયોગીની પદવી પ્રાપ્ત થાય છે. જ્ઞાનયોગી થયા બાદ કર્મયોગીનો સ્વાધિકાર અદા કરવામાં નિર્દોષપણું રહે છે અને તેથી બંધાવાનું થતું નથી. જ્ઞાની મનુષ્યો સ્વાધિકાર પ્રમાણે વર્તે છે અને અંતરથી નિર્દોષ રહી મહાસંઘધર્માદિની સેવાઓને બળવી આત્માની સાર્થકતા કરે છે. સ્વાસ્તિત્વ અને રક્ષકત્વની ઉદ્ધાર ભાવનાઓ જ્યારે જૈન મહાસંઘમાં સર્વત્ર જુસ્સાબંધ પ્રકટી નીકળશે ત્યારે જૈન મહાસંઘની પ્રગતિનાં બીજોને વાવી શકશે એમ નિશ્ચયતઃ અવબોધવું. મહાત્મા-

(૧૦૧)

ઓની દીર્ઘદષ્ટિ અને સ્વાસ્થિત્વરક્ષકત્વની ઉદાર ભાવનાઓ-એ શ્રીવીર પ્રભુનો સંદેશો છે-એ સંદેશોને જૈન જગતમાં સર્વત્ર ફેલાવવો એ પ્રત્યેક જૈન સંઘની પ્રાથમિક ફરજ છે, અને એ ફરજ અહા કરવામાં મહાસંઘના અધિપતિ આચાર્યો તથા અગ્રગણ્ય માન્ય પુરુષોના વિચારો સાથે અનુકૂળ રહી સદા આત્મભોગ આપવો જોઈએ. જ્ઞાનેમિ સર્વજીવે, સર્વે જીવા સ્વમતું મે 'મિત્તી મે સર્વ ભૂણસુ' વેરં મજ્જં ન કેણહ ॥ એ 'સિદ્ધાંતને ગૃહસ્થોએ તથા જમીય જમાવીય સર્વ' જમીય સર્વે જીવનિકાય ' સિદ્ધહસાજ આલોચનહ મુશ્ચહૈવરન માવ ઇત્યાદિવડે ત્યાગીઓએ આત્મકલ્યાણપૂર્વક મહાસંઘસેવાના ઉપાયોમાં સાધ્યદષ્ટિએ પ્રવૃત્ત રહેવું જોઈએ. બાહ્ય અને આંતર-સ્થિતિ સંચાલક સૂત્રોને સદા જીવતાં રાખવાં-એ પ્રત્યેક જૈનની મહા ફરજ છે. સેવાધર્મ વિનાની વૃત્તિથી, ધર્મ જીવી શકતો નથી. નિવૃત્તિ ધર્મ એ ક્ષેત્ર સમાન છે અને સેવાધર્મ એ પોષકતત્વ સમાન છે તથા વાડ સમાન છે-એમ સાપેક્ષ દષ્ટિથી અનુભવ કરતાં અવગોચારો. સર્વ પ્રકારની ધાર્મિક તથા બ્યાવહારિક પ્રવૃત્તિઓના લાલાલાભનો અને તેના અસ્થિતિવનો તે તે દષ્ટિએ વિચાર કરી મહાસંઘસેવા અહા કર્યા કરવી જોઈએ.

જૈનાચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, સાધુઓની સત્તા ખરેખર જૈન ગૃહસ્થોપરથી ન્યૂન થતી જાય છે અને તેના પરિણામે ભવિષ્યમાં જૈન કોમ સ્વાચ્છંદ્યભાવમાં અગ્રગામી ન બને તેવા ઉપાયો લેવા માટે યોગ્ય પ્રયત્નો-અવસ્થાઓ થવી જોઈએ. ગચ્છના અને સંઘનાં અધારણો ઢીલા પડવાથી સત્તાબળના સ્થાને સ્વચ્છંદ્યતા પ્રસરી રહી છે, અને જો આ પ્રમાણે અમુક ક્ષણ પર્યંત ગચ્છ

(૧૦૩)

અને સંઘનું શૈથિલ્ય પ્રવર્તશે તો પરિણામે આચાર્ય-સાધુ વર્ગનું અસ્તિત્વ ખરેખર અતિઓના સમાન પણ નહિ રહે. ગચ્છના અને સંઘસત્તા બળના બંધારણોમાં કયા કયા હેતુઓથી શૈથિલ્ય આવે છે તે ખાસ તપાસીને તે દૂર કરવાની જરૂર છે. એકહથ્થુ આચાર્યની સત્તા તો સંઘ મૂકાયા વિના સાધુઓનું અને સાધ્વીઓનું સ્વાચ્છંદ્ય દૂર કદાપિ કાળે થઈ શકે નહિ એવું અનુભવગમ્ય કરીને અનુભવગમ્ય એવા ઉપાયો ગ્રહણ કરવાની જરૂર છે. ગચ્છના આગેવાન આચાર્યની એકહથ્થુ સત્તાના લાભે રહીને સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ અભ્યાસ કરીને વર્તમાનકાળ યોગ્ય સાધુચારિત્રાચારોનો ઉપદેશ દેવો જોઈએ. આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે ક્ષેત્ર, કાળ પ્રમાણે ચારિત્ર પાળી શકાય એવી રીતે ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગથી સાધુઓએ ગામોગામ ઉપદેશ દેવો જોઈએ. એકાંત ઉત્કૃષ્ટમાર્ગનો ઉત્સર્ગથી ઉપદેશ દેવાથી જોનોની સાધુઓ ઉપર શ્રદ્ધા ભક્તિ રહી શકશે નહિ તથા એકાંત અપવાદમાર્ગથી ચારિત્રાચારોનો ઉપદેશ દેવામાં આવશે તો તેથી શિથિલાચારની વૃદ્ધિ થશે. અતએવ ગીતાર્થસૂરિઓની આજ્ઞાઓને માન આપી જે ક્ષેત્રમાં જે કાળે જે ઉપદેશ આપવાની જરૂર જણાય તેનો ઉપદેશ દેવો અને એકાંત ઉત્સર્ગમાર્ગ અને એકાંત અપવાદ માર્ગને પરિહરી દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવથી ગચ્છાદિકનું અસ્તિત્વ કાયમ રહે એવા વ્યવહારમાર્ગે ચારિત્રાચાર પાળવો જોઈએ. ક્ષેત્રકાળને અતિક્રમી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પાળવાથી સ્વગચ્છીય અન્ય સાધુઓ તરફથી શ્રદ્ધાભય આવકોને ન્યૂનતા ભાસે છે. કારણકે એક એકાંત ઉત્કૃષ્ટ સાધુની પેઠે અન્ય સાધુઓ ચારિત્ર ન પાળે

(૧૦૩)

તો શ્રાવકો તેમને શિથિલ સમજીને તેમનો અનાદર કરે છે. એકાંત અપવાદ માર્ગે શિથિલ ચારિત્ર પાળવાથી ગરબના સાધુઓમાં શિથિલતા વંધવાથી ગરબની શિથિલતા વૃધતી જાય છે અને તેથી પરિણામે ગરબના અસ્તિત્વની શંકા રહે છે. ગીતાર્થ સાધુઓની પાસે રહીને આગમોનો અભ્યાસ કરી જે સ્વપર સિદ્ધાંતોમાં સમ્યક્ દક્ષ ન બન્યા હોય તેવાઓને ઉપદેશ દે અને વિહાર કરે તો તેઓ અનેક ભિન્ન ભિન્ન અપકવ અનુભવ વિનાના વિચારોને શ્રાવક શ્રાવિકાઓની આગળ દર્શાવીને તથા તેવા પ્રકારના દેશકાળથી અયોગ્ય એવા એકાંતિક ધર્મ માર્ગનું આચરણ કરીને જૈનોના એક સરખા ધર્મ બંધારણોમાં શૈથિલ્ય ઉત્પન્ન કરવાર બને છે માટે સત્ય શિક્ષા તો એ છે કે ગરબ અને સંઘ-સત્તાબળનું અસ્તિત્વ સંરક્ષવા યોગ્ય હોય એવા સાધુઓને જૈનધર્મનો ઉપદેશ આપવાની સ્વગચ્છીય ક્ષેત્રોમાં આજ્ઞા આપવી જોઈએ અને દેશકાળ યોગ્ય ધર્મચરણ આચરી શકે તેવા જ્ઞાની અનુભવી સાધુઓને દેશોદેશ વિહાર કરવાની આજ્ઞા આપવી જોઈએ. એકાંત શુષ્કજ્ઞાની અને એકાંત ક્રિયાવાદી સાધુઓને સ્વગચ્છાચાર્યે ગીતાર્થની નિશ્રા વિના ગામોગામ વિહાર કરવાની આજ્ઞા ન આપવી જોઈએ. કારણકે તેથી તેવા સાધુઓનું આત્મહિત થતું નથી. અને તેઓ અન્યોનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ થતાં નથી. જ્ઞાનાદિ પંચ પ્રકારના આચારો દ્વારા વ્યષ્ટિ અને સમષ્ટિની ધાર્મિક પ્રગતિમાં ક્ષણે ક્ષણે અગ્રગામી થવા ખંત, ઉત્સાહ, ધૈર્ય, પ્રયત્ન અને અનુભવથી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, ધર્મકથાનુયોગ, અને ચરણકરણાનુયોગ એ ચાર અનુયોગના સાહિત્યની

(૧૦૪)

આવશ્યકતા અવગોષીને સ્વપર પ્રગતિના અનુક્રમ હેતુઓને અવલ-
ખવા લક્ષ્ય હેતુ જોઈએ. સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ જ્ઞાન, દર્શન
અને યાચિત્રશુભની પ્રગતિ માટે પ્રતિદિન પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, જે
શાસ્ત્રોમાં જ્ઞાનાભ્યાસ માટે ઘણું કથવામાં આવ્યું છે. સાધુઓએ
અને સાધ્વીઓએ સ્વગચ્છાધિપતિની આજ્ઞા નીચે રહીને અપવાદ
માર્ગે પણ જ્ઞાનની પ્રગતિ કરવા દેશકાલાનુસારે પ્રયત્ન કરવો
જોઈએ. [જ્ઞાન વિના કદી સ્વની પ્રગતિ થતાર નથી.] સ્વગચ્છા-
યાધિપતિની આજ્ઞા પુરઃસર સ્વપર આગમોર્તુ જ્ઞાન મેળવીને
સાધુઓ અને સાધ્વીઓ દેશકાલાનુસારે યાચિત્ર પાળતાં છતાં
જે જૈન ધર્મને ઉપદેશ આપે તે જૈન ધર્મની પ્રગતિ થાય છે.
જે ગૃહસ્થજૈનો એકલા ફરનારા સાધુઓ અને ગીતાર્થનિશ્રિત ફર-
નારા સાધુઓ સંબંધી એક સરખી પરિણતિ રાખે છે, તે જૈનોથી
ગચ્છના બંધારણોની સત્તાનું રક્ષણ થતું નથી. સ્વગચ્છાચાર્યોની
આજ્ઞામાં સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પ્રવર્તીને આત્મકલ્યાણ કરે
અને આચાર્યદિકની સત્તામળથી પ્રગતિ થાય એવા સ્વગચ્છીય
ગૃહસ્થ-જૈનોએ ક્ષેત્રકાલાનુસારે પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. સ્વતંત્ર-
તાના રક્ષણાર્થે સત્તામળની પણ આવશ્યકતા સ્વીકારવી જોઈએ,
નૈશ્ચયિક અને વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ મુખ્ય સાધ્યદશા-આત્મ-
સ્વાતંત્ર્યસંમુખ પ્રગતિ કરવી એજ છે અને તેવી સ્વતંત્ર
દશાના સંરક્ષણાર્થે વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ આચાર્યદિકની આજ્ઞાની
સેવારૂપ પરતંત્રવાને સ્વફરજ માનીને ઉપયુક્ત ઉપાયોને અવ-
લંબીને સ્વપ્રગતિ કરવા અવશ્ય લક્ષ્ય હેતુ જોઈએ. ખરેખર એ
પ્રમાણે પ્રવર્ત્યા વિના કદી પ્રગતિ થવાની નથી. ૐ શાન્તિ

[સમાપ્ત]

૧૦૮ મહાગ્રન્થોનાં પ્રણેતા, યોગનિષ્ઠ શાસ્ત્રવિશ્વારંભ જેનાચાર્ય
શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિશ્વરજી રચિત
 શ્રી. અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળદ્વારા પ્રકાશીત
 નવિન પ્રકાશનો

યોગનિષ્ઠ આચાર્ય

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિ જીવનચરિત્ર

લેખકો : શ્રી. જયભિજ્ઞપુ તથા શ્રી. પાદરાકર

સાધુ જીવનની પૂર્વ તૈયારી, વિકટ સાધના, અનન્ય ધર્મ-
 ભક્તિ, પ્રખર ત્યાગ, વૈરાગ્ય, સાહિત્યની તિવ્ર સાધના, યોગનાં
 અવિરત અરાધન, પ્રકાંઠ ગ્રન્થાલેખન, ઉત્કૃષ્ટ અધ્યાત્મજ્ઞાનનાં
 જ્ઞાપન, મરત ખાખીનાં જીવન આરાધન, અગમવાણી સાથે તેમના
 ૧૧૦ મહાગ્રન્થો પર વિશદ વિવેચન, અતિમ સમાધિ, ચમત્કારીક
 પ્રસંગો આદિનાં સુરસ શૈલીમાં સચોટ આલેખન, સેકેડો
 ચિત્રો, નકશા, સહિત-કાઉન ૮ પેજ ૬૦૦ પૃષ્ઠ જેના
 પર શ્રી. કૃ. મો. ઝવેરી, રમણલાલ વ. દેસાઈ, મનુ સુખેદાર,
 મોતીચંદ કાપડીયા, પ્રો. કામદાર વિ. એ ઉત્તમ અભિપ્રાયો
 આપ્યા છે. ઉત્તમ કાગળ-પાકુ પુઠું અનેક ભાવવાહી જેકેટ
 કીમત ૧૧-૦-૦ રૂપીઆ.

શ્રી યોગદીપક-શ્રી. બુદ્ધિસાગર સૂરીજીના સ્વાનુભવનો
 મીચોડ-યોગવિદ્યાનો સમૃદ્ધ છતાં સરળ ગ્રન્થ. ઉત્તમ કાગળ-
 કો-૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૫૦૦ પાકુ પુઠું-સચિત્ર જેકેટ કી. રૂ. ૩-૦-૦
 ભજન સંગ્રહ ભા. ૧-૨ તથા અધ્યાત્મ ભજન સંગ્રહ

પ્રભુ ભક્તિ આત્મચિન્તન-સદ્બોધનાં યોગ અધ્યાત્મજ્ઞાન
 ભરપૂર ૪૦૦ ભજનનો સંગ્રહ-પાકુ પુઠું કીમત રૂ. ૨-૮-૦

કર્મયોગ-ભારત વર્ષમાં આ અપ્રતિમ અભોડ અંથ છે. ઈર્તવ્યપાલનના મોંઘા મંત્રો, અનેક મોટા પુરુષોનાં દૃષ્ટો અને જૈન દર્શનના સાર સમાન ઉપદેશની ઝડીઓ વરસાવી છે. ઉત્તમ અભિપ્રાયો મળ્યા છે.

કાઉન ૮ પેલ પૃ-૮૦૦ પાકું પુકું સુંદર કાગળો ભાવવાહી સચિત્ર દ્વિરંગી ફોટા સાથે કીંમત રૂ. ૧૨-૮-૦

શ્રી સંઘ પ્રગતિ-જૈનશ્રવે-કોન્ફરંસ સુવર્ણ ઉત્સવના સ્મરણાર્થે પ્રકટ થયેલ આ અંથ વર્તમાન વીકટ કાળમાં આપણા સંઘની પ્રગતિ કેમ સાધવી તેનું માર્ગદર્શન કરાવે છે. કી. રૂ. ૧-૦-૦ પ્રભાવના પ્રચારાર્થે ૨૦ ટકા ઓછા લેવાશે. નવા છપાતા અન્યો. શ્રી. આનંદધનપદસંગ્રહ-ભાવિય આવૃતિ ત્રીજી અધ્યાત્મશીર્ષીત, સાંવત્સરીક ક્ષમાપના, ઉપરાંત શ્રીમદ્દના ૧૦૮ અંથો.

આ મહાળની યોજના પ્રમાણે રૂ. ૨૫૦-૫૦૦ આપનાર લાઇફ મેમ્બર, ૧૦૦૦ કે તેથી વધુ આપનાર પેટ્રન થઈ શકે છે. લા. મે. ને પ્રકટ થતા તમામ અન્યોની ૧-૧ તથા પેટ્રોનાને ૨-૨ નકલો ભેટ મળે છે. આ લાભ જરૂર લ્યો.

સોલ એજન્ટ

મેઘરાજ પુસ્તકભંડાર

ગોડીજની ચાલ, કીકાસ્ક્રીટ. મુંબઈ ૨.

નાણાં ભરવાનું સ્થળ
શેઠ મુલચંદભાઈ વાડીલાલ
દોહતરામ
સુતરબજાર મુંબઈ ૩.

શ્રી. અધ્યાત્મગાન પ્રસારક મંડળ
શ્રી. મંગલદાસ લલ્લુભાઈ
ઘડીઆળી
૩૪૭, કાલખાદેવીરાડ, મુંબઈ ૨.